

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI MOĞOLİSTAN'IN DIŞ
POLİTİKASI

Nomin BATBAYAR
2501091009

Tez Danışmanı
Yrd.Doç. Dr. İlker AKTÜKÜN

İSTANBUL-2012

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : **Nomin BATBAYAR** Numarası : **2501091009**
Anabilim/Bilim Dalı : **Uluslararası İlişkiler** Tez Savunma Tarihi: **13.03.2013**
Danışman : **Yrd. Doç. Dr. İlker AKTÜKÜN** Tez Savunma Saati : **15.30**
Tez Başlığı : **Soğuk Savaş Sonrası Moğolistan'ın Dış Politikası**

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / **OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
Doç. Dr. Levent ÜRER		KABUL
Yrd. Doç. Dr. İlker AKTÜKÜN		KABUL
Yrd. Doç. Dr. Hakan GÜNEŞ		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
Doç. Dr. Namık Sinan TURAN		
Yrd. Doç. Dr. Erhan KELEŞOĞLU		

ÖZ

Konu : Soğuk Savaş Sonrası Moğolistan'ın Dış Politikası

Hazırlayan : Nomin BATBAYAR

Moğolistan coğrafi konumu ve komşularının siyasi, ekonomik ve askeri yapısı sebebiyle geçmişte tampon ülke olarak görülmüştür ve dış politikası da bu doğrultuda olmuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Rusya ve Çin'in durumlarındaki değişiklikler sonucunda Moğolistan için de yeni bir dönem başlamıştır. Geçmişteki diplomatik ilişkilerinin yönü ve düzeyleri, uygulayacağı dış politikalar, ticari ilişkiler, ekonomik yapısı ve hatta sosyal yaşam açısından da büyük değişikliklerle karşı karşıya kalan ülke, Soğuk Savaş sonrası dönemde sadece iki komşusuyla olan ilişkisine değil hızlı bir şekilde küreselleşmenin de etkisiyle tüm dünya ile ilişkilerine yön vermek durumunda kalmıştır.

Bu bağlamda tez çalışmasında Moğolistan'ın Soğuk Savaş öncesi dış politikasına ve diplomatik ilişkilerine de kısaca değinilerek Soğuk Savaş sonrası dış politikası incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Moğolistan'ın dış politikası incelenerek, dış politikası bağlamında “Üçüncü Komşu” meselesi ele alınmıştır, ikinci bölümde Moğolistan'ın Avrupa Birliği ve diğer Avrupa ülkeleri, Amerika, ASEAN ve ASEAN üyesi ülkeler, ABD, Japonya, Hindistan, Kanada Ve Güney Kore ve komşularıyla olan dış ilişkileri ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise büyük güçlerin jeopolitik stratejileri ve Moğolistan'a etkisi ile karşılıklı ilişkiler ve Moğolistan'ın izlemesi gereken dış politikalara değinilmiştir.

ABSTRACT

Subject : Mongolian Foreign Policy after the Post-Cold War

By : Nomin Batbayar

Mongolia is geographical location to its neighbourhoods, political, economic and military structure of the country was due to the buffer, and foreign policy in the past has been in this direction. However, at the end of the Cold War, Russia and China have started a new era for Mongolia as a result of changes in states. Direction and the level of diplomatic relations in the past, implement foreign policy, trade relations, economic structure and in terms of social life, even faced with major changes in the country, but his relationship with the post-Cold War period, only two neighbors quickly all over the world due to its relations with the direction of globalization had to give.

In this thesis prior to the Cold War foreign policy and diplomatic relations with Mongolia, is also briefly examined with reference to post-Cold War foreign policy. In the first part of the study examined the foreign policy of Mongolia, in the context of foreign policy, "third neighbor" issue is discussed in the second part of Mongolia, the European Union and other European countries, America, ASEAN and the ASEAN member countries, the USA, Japan, India, Canada and South Korea and foreign relations with its neighbors have been discussed. The third and final section, the effect of the mutual relations between the great powers and Mongolia Mongolia's geopolitical strategies and foreign policies to be followed are explained.

ÖNSÖZ

Her geçen gün küreselleşen dünya ekonomisi ülkelerin siyasi, askeri, sosyal ya da kültürel yapılarını önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle de ticari sınırların ortadan kalkması ve ülkelerin sadece komşularıyla değil dünyanın diğer ucundaki ülkelerle de ticaret yapabilir hale gelmesi söz konusu etkiyi daha da artırmıştır. Bugün bir ülkenin diğer ülkelerin karşısındaki konumu ve saygınlığı ekonomik gücü ile değerlendirilmektedir. Her ne kadar ekonomik güç ülkelerin konumunu belirlemede temel unsur olsa da “üçüncü komşu” da ekonomik güç ve gelişmişlik kadar önemlidir.

Bu bağlamda değerlendirildiği zaman Moğolistan gerek uluslararası kurum ve kuruluşlara üyelik ve ilişkiler bakımından gerekse de üçüncü komşusu ya da komşularıyla ilişkileri bakımından önemli gelişmeler yaşamıştır. Özellikle Soğuk Savaş öncesi dönem ve bugünkü mevcut durumu karşılaştırıldığında arada önemli ölçüde farklılıklar olduğu görülmektedir.

Geçmişte sadece tampon ülke olarak görülen ve ÇHC ile Rusya arasında kalan Moğolistan bağımsızlığını kazanmak için büyük çaba sarf etmiştir. Bu süreç içerisinde hem uluslararası kuruluşlara üyelikle ilgili hem de üçüncü komşu ilişkileri bakımından sorunlarla karşılaşmıştır. Tam bağımsızlığını kazanamadığı, ya da komşularının dünya kamuoyunda bıraktığı intiba gerekçe gösterilerek Moğolistan’ın diplomatik ilişki talepleri ya da üyelik talepleri olumlu yanıtlanmamıştır.

Ancak dünya dengelerinin değişmesi, Soğuk Savaşın sona ermesi, Rusya ve Çin’in geçirdiği değişimler, Moğolistan’ın komşularıyla ve diğer ülkelerle olan ilişkilerindeki olumlu ve yapıcı tavır ve doğal kaynak bakımından zengin olması gibi sebeplerle dünya kamuoyunda Moğolistan hakkındaki izlenimler ve görüşlerde olumlu yönde gelişmiştir.

Özellikle üçüncü komşusu olarak nitelendirdiği Amerika'nın desteği ve Asya ülkeleriyle olan olumlu ilişkileri Moğolistan için dönüm noktası niteliğindedir. Fakat tüm bu gelişmelerin yanı sıra Moğolistan'ın menfaati ve tam bağımsızlığı her şeyden önemlidir. Ülkenin çıkarlarının ve toprak bütünlüğünün korunması da komşuları ve üçüncü komşuları ile olan ilişkilerinden etkilenmektedir.

Gelecekte Moğolistan'ın sağlık, eğitim, siyaset, ekonomi ve daha bir çok alanda demokratik Avrupa ülkeleri ile aynı seviyede olabilmesi için menfaatleri doğrultusunda hareket ederek, ülke bütünlüğüne ve halkının haklarına zarar gelmeyecek şekilde diplomatik ilişkilerini olumlu yönde geliştirmesi ve mümkün olduğunca uluslar arası kuruluşlarla olan ilişkilerini sağlamlaştırması gerekmektedir.

Bu çalışmada da yukarıda bahsedilen komşuluk ilişkileri ve Moğolistan'ın siyasi, askeri ve ekonomik geçmişi açıklanarak, bugünkü mevcut durumuna bağlı olarak dizlemesi gereken dış politikalara ve bu politikaların olası sonuçlarına değinilecektir.

Çalışmanın hazırlanması sürecinde ve sonrasında bana destek olan danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. İlker AKTÜKÜN ve yüksek lisans eğitimim süresince bana destek olan tüm hocalarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDEKİ MOĞOLİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASI

1.1. Soğuk savaş.....	4
1.1.1. Soğuk Savaşa Geçiş Dönemi.....	4
1.1.2. Soğuk Savaşın Başlangıcı	5
1.1.3. Soğuk Savaşın Etkileri	6
1.2. Soğuk Savaş Dönemindeki Moğolistan Dış Politikası.....	7
1.3. Soğuk Savaş Döneminde Moğolistan-SSCB İlişkileri.....	10
1.4. Çin--Moğolistan İlişkisi Ve Komşuluk Tarihi	12
1.5. Soğuk Savaş Döneminde Moğolistan-Çin İlişkileri.....	16
1.6. Moğolistan-ABD İlişkileri	18
1.7. Moğolistan'ın Soğuk savaş dönemindeki Dış İlişkileri	21

İKİNCİ BÖLÜM

MOĞOLİSTAN'IN ASEAN VE AB İLE OLAN İLİŞKİLERİ

2.1. Birleşmiş Milletler, ASEAN ve İşbirliği Yöntemleri	26
2.2. ASEAN ve ASEAN ile olan ilişkiler	27
2.3. ASEAN Açısından Moğolistan'ın Yeri	28
2.4. ASEAN+3 İş Birliği Açısından Moğolistan'ın Yeri.....	33
2.5. Moğolistan'ın ASEAN İle Ortak Olma Hedefi.....	36

2.6. Moğolistan'ın ASEAN İle İş Birliği Kurmasının En Uygun Yolu: Vietnam	40
2.7. Moğolistan Dış Politikasında AB'nin Yeri	42
2.8. AB Tarafından Moğolistan'da Gerçekleştirilen Geliştirme Yardımı, Sonuç ve Geleceği	47
2.11. Dış Yardımların Kullanımı ve Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI MOĞOLİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN DEĞİŞİKLİKLER

3.1. Soğuk Savaş Sonrası Moğolistan Dış İlişkilerinde Yaşanan Değişiklikler	57
3.2. Soğuk Savaş Sonrası Moğolistan-Çin İlişkileri	64
3.3. ÇHC Tarafından Gelişmekte Olan Ülkelere ve Moğolistan'a Karşı Yürütülen Dış Politika	68
3.4. Moğol-Çin Halk Cumhuriyeti'nin Maden Dalındaki İşbirliği	71
3.5. ÇHC'in Moğolistan Üzerindeki Enerji Politikası	77
3.6. Soğuk savaş sonrası Moğolistan ve ABD ilişkileri	81
3.7. ABD, Moğolistan'ın Üçüncü Komşusudur	85
3.8. Soğuk savaş sonrası Moğolistan--Japonya İlişkileri	93
3.9. Moğolistan'ın Üçüncü Komşu Yaklaşımının Ortaya Çıkışı	94
3.10. ABD, Japonya, Hindistan, Kanada Ve Güney Kore İle Ortaklık Geliştirmesi: Ekonomik, Siyasi, Diplomatik, Eğitim Alanında Ve Kültürel İşbirliğinin Faydaları	97
3.11. Rusya Federasyonu İçin Jeopolitik Açısından Moğolistan'ın Önemi	99
3.12. 1991-2000 Yılları Arasındaki Rusya-Moğolistan İlişkisi ve Rusya'nın Jeopolitik Stratejileri	103
3.13. 2000 Yılından Günümüze Kadar Rusya Ve Moğolistan'ın İlişkisi Ve Rusya'nın Jeopolitik Stratejileri	108
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	122

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1. TACİS Programının Gerçekleştiği Ülkelere Yapılan Yardımlar (Milyon Euro).....	52
Tablo 2. Kişi Başına Düşen TACİS Yardımı Oranı	52
Tablo 3. Sektörler Bazında TACİS Programının Sermaye Finansmanı.....	53
Tablo 4. TACİS Programı Kapsamında Konuşulan Ve Verilen Yardım Miktarları. 53	
Tablo 5. TACİS Programı Sermaye Finansmanı (%).....	54
Tablo 6. Moğolistan’a Yapılan TACİS Yardımlarının Sonuçları (%)	54
Tablo 7. Yıllar İtibariyle Moğolistan’ın Aldığı Yardımlar (1991-2004)	55

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ABF	:	Güney Doğu Asya Ülkeler Birliği Bölgesel Forumu
AKB	:	Asya Kalkınma Bankası
ALA	:	Asya, Latin Amerika ve Afrika
APEK	:	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü
ARF	:	Asian Regional Forum
ASEAN	:	Güney Doğu Asya Ülkeler Birliği
ASEM	:	Asia-Europe Meeting
BDT	:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMKP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
ÇHC	:	Çin Halk Cumhuriyeti
DTÖ	:	Dünya Ticaret Örgütü
EAFTA	:	Doğu Asya serbest ticaret bölgesi
İDA	:	Uluslararası Kalkınma Ajansı
MCC	:	Millennium Challenge Found
MDHP	:	Moğolistan Devrimci Halk Partisi
MGK	:	Milli Güvenlik Kurulu
NAM	:	Non-Aligned Movement Bağlantısızlar Hareketi
RF	:	Rusya Federasyonu
ODA	:	Resmi Gelişme Yardımı
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SAARC	:	Güney Asya Bölgesel İşbirliği
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TACIS	:	Bağımsız Devletler Topluluğuna Teknik Yardım

GİRİŞ

1990'larla birlikte dünya tarihi büyük bir dönüşümünün içine girmiştir. Soğuk savaş sonrası Moğolistan dış politikasını anlamak için 1990 sonrası oluşturulmaya çalışılan yeni dünya düzenin ana hatlarıyla hatırlanması yararlı olacaktır. Tarihte büyük imparatorlukların birdenbire ve savaş olmaksızın ortadan kalkmasına hiç rastlanmamaktadır. Daha yakın tarihlerde Alman, Avusturya, Rusya ve Osmanlı İmparatorluklarının yıkılmaları için bir dünya savaş çıkması gerektiği belleklerimizde hala tazedir. Dolayısıyla, tarihteki örnekleriyle karşılaştırıldığında, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının bugüne kadar görelî olarak "masum" ve "az sorunlu" sonuçlar doğurduğu söylenebilir.¹

Almanların barışçı biçimde birleşmesi, Varşova Paktı'nın ortadan kalkması, Avrupa'ya yönelik komünist tehdidin sona ermesi ve Sovyetlerin dağılması her ne kadar Soğuk Savaş'ın sonunu getirmişse de ondokuzuncu yüzyıldaki kalıba uygun yeni çatışma ve istikrarsızlık kaynaklarını da ortaya çıkarmıştır. Moskova denetiminin ve komünist ideolojinin bıraktığı boşluğu saldırgan milliyetçilik ve köktendincilik doldurmaktadır. Avrupa'nın doğusu ve batısı arasında ekonomik "uçurum", kitlesel göç ve siyasal sığınma tehdidini de birliğinde getirmiştir. Kuzey ile Güney arasındaki büyük ekonomik kalkınmışlık ve siyasal bütünlük farklılıklarından da kaynaklanan uluslararası terörizm, Avrupa ve dünyadaki istikrarsızlık kaynaklarına yenilerini eklemektedir.²

Bu tezde Moğolistan'ın komşu devletlerle ve diğer nüfuzlu ülkelerle olan geçmiş ve şimdiki ilişkileri ele alınacaktır. Onlarla yakın ve yapıcı ilişkiler sürdürmesinin önemi vurgulanacak ve Rusya ve Çin ile olan iyi ilişkilere yönelik politikalara değinilecektir. Bölgesel güvenlik ve istikrarın teşvik edilmesi için Moğolistan'ın kararlılığı dış ilişkilerin gelişmesi bakımından önemlidir. Örneğin, bir "tek devlet" olgusu dahilinde nükleer arındırılmış bölge olarak Moğol hükümetinin kendi topraklarını beyan etmesi geçmişte yapılan hataların tekrarlanmasını önleyerek, bu stratejik açıdan hassas bölgede istikrarı pekiştirmektedir.

¹ Oral Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994," 5. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1994 s. 523.

² Oral Sander., A.g.e.

Bu tezde, Moğolistan hakkında kısaca bir analizden sonra, Coğrafya, doğal kaynaklar ve tarihin Moğolistan'ın güvenliği üzerindeki etkisine değinilecektir. Bu bağlamda, Moğolistan'ın güvenlik anlayışı oluşturan tarihsel gelişmeler şunlardır:

Moğol ulusunu kurmak ve pekiştirmek için sürekli bir mücadele söz konusu olmuştur. Bu nedenle bu çalışmada; proto-Moğol ile çeşitli milletler arasındaki savaşların yanı sıra savaşılan komşular, Mançu hanedanı tarafından sahiplenilme, ulusal birliğin sağlanması ve Moğolistan'ın kaderinin belirlenmesi sürecindeki çabalar, ilhakı ve Moğol politikasına karşı bağımsızlık sonrası çabalar, Moğolistan'ın güçlü komşularının tutumları, bu durum altında göreceli bağımsızlık ve ulusal kimliğin sürdürülmesi için 1945 sonrası Sovyet İmparatorluğu mücadelesi; Soğuk Savaş boyunca Çin ile karşı karşıya kalınarak; devletin egemenliğini korumak ve de bağımsızlığını güçlendirmek için sarf edilen çabalar, Soğuk Savaş, Sovyet sonrası dünya konularına değinilecektir. Bu faktörler uluslararası işletme hususunda Moğolistan açısından bir çerçeve oluşturmıştır.

Sovyetler, Moğolistan açısından nispeten büyük bir ekonomik yardım olarak düşünülmüştür. Stratejik düşünceler Led, Sovyetlerin kendi çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Zaten Soğuk Savaş Doğu Asya'ya girmeden önce, Moğolistan Sovyetlerin tarafındadır. Temel Sovyet hedefi Baykal Göl'ü güneyinde yer alan Trans-Sibirya Demiryolu koridorunu koruyan bir savunma hattı oluşturmak ve Moğol sınırına yakın olmaktır. Bu anahtar noktanın korunması, Transbaikal toprakları, Sovyet nüfusun savunması üzerinde etkilidir. Sovyet etkisi ve Çin irredantizmi doğrultusundaki stratejik ve siyasi politikalar Moğolistan'ın şekillenmesinde etkili olmuştur.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Soğuk savaş ve Moğolistan'ın en eski iki komşusundan biri olan Rusya'yla ilişkisinin ele alınmasıyla başlamaktadır. Moğolistan ile Rusya arasında günümüzde varolan ilişkiyi anlamak için 1990 öncesine göz atmakta yarar görülmüştür. Bugün yaşanmakta olan gelişmeler ve sorunların temeli 1990 öncesinde yatmaktadır. Rusya ile ilişkiden

sonra Moğolistan'ın diğer eski komşusu Çin ile ilişkiler ele alınacaktır. Yeni sisteme geçilmesiyle bütün kanunlar gözden geçirilmiştir. Dış politikanın oluşturulmasında ve uygulanmasında dikkat edilmesi gereken çıkarlar ve kurallar yenilenmiş buna bağlı olarak dış politika mekanizmasında da değişiklikler meydana gelmiştir. Moğolistan'ın ikili ilişkilerinin ele alındığı bu bölümde, komşularıyla ilişkilerinin ardından, Moğolistan için mutlak bir yenilik olan ABD ile ilişkileri ele alınacaktır. Soğuk Savaş sonrasında tüm dünyaya “tek süper güç” olduğunu dayatmaya çabalayan ABD, bu çerçevede Moğolistan ile de ilişki kurmuş ve Uzakdoğu politikasının bileşenleri içine Moğolistan'ı da eklemiştir. Komşu ülkeler ve ABD'nin ardından bölge ülke olan Japonya Moğolistan'ın yer aldığı coğrafyada önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle ikili ilişkiler incelenirken son olarak bu bölge devletlerine değinilecektir.

İkinci bölüm Moğolistan'ın bölgesel ve uluslararası düzeydeki faaliyetlerine yer verilmiştir. Soğuk Savaş sonrası yeni kurulmakta olan dünya düzeninde bir güç odağı olarak AB'nin önemi artmıştır. Bunun dışında ASEAN çerçevesinde gerçekleşen Moğolistan üzerindeki faaliyetlerini ele almaktadır. Moğolistan'a olan yardım programını genişletmesi AB ile Moğolistan arasındaki ilişkiyi genişletmiştir. AB'nin doğuya doğru genişlemesi doğal olarak Moğolistan'ın AB ile olan ilişkisinin gelişmesi anlamına gelmektedir.

Üçüncü bölüm Soğuk Savaş sonrası Moğolistan'ın dış ilişkiler ve dış politikasında yaşanan değişiklikler ve Moğolistan üzerindeki jeopolitik stratejileri hakkında değinilecektir. Moğolistan, jeopolitik açıdan hassas bölgede yer almaktadır ve iki komşu arasındaki anlaşmazlık ve çekişmeden Moğolistan'ın güvenlik durumu sürekli etkilenmektedir. Soğuk Savaş döneminde büyük devletler arasındaki ideolojik ayrılık ve anlaşmazlık diğer taraftan ulusal çıkar ve güç dengesi Moğolistan'ın güvenlik güvencesi olmuştur. SSCB kendi güvenliği için Moğolistan'ın güvenliğini sağlamaktaydı.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDEKİ MOĞOLİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASI

1.1. Soğuk savaş

Soğuk Savaş kavramını ilk kez Amerika'daki kongre sırasında ABD'li (Amerika Birleşik Devletleri) maliye ve başkanlık danışmanı Bernard Baruch kullanmıştır. Soğuk Savaş 'Yalta'dan Malta'ya'(4-15 Şubat 1945 Yalta Konferansı'nda başlayıp Malta' da son bulmasını ifade eder) şeklinde bir formülle de açıklanmaktadır.

Soğuk Savaş, ABD ve SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) arasındaki uluslararası ilikside yaşanan rekabeti ve bu rekabetten tehdit ve çıkar algılayan diğer devletlerin süper güçler etrafında kümelenmesini ifade eder. Başka bir tanımda ise Soğuk Savaş, iki süper gücün birbirlerine yönelik tehditte bulunduğu ve bu tehditlerle dünyayı hâkimiyet altına alma çalışmalarına verilen addır ya da Soğuk Savaş Monroe doktrini ile tehdit algılamadıkça dünyadan soyutlaşan ABD'nin uluslararası ortamda iktidar olmaya çalıştığı ve Sovyet tehdidini bir paranoya gibi göstermeye çalıştığı askeri, siyasi, ekonomik ağırlığını koyduğu dönemdir.³

Soğuk Savaş dönemi boyunca devletler arasındaki güç ilişkisinin tavan yapması ve buna bağlı olarak dünyanın çeşitli yerlerinde yıkıcı faaliyetlerin görülmesi kaçınılmaz olmuştur.

1.1.1. Soğuk Savaşa Geçiş Dönemi

"İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası politikanın yapısı başlıca dört gelişme nedeniyle değişim göstermiştir: Geleneksel güç dengesinin merkezi olan Avrupa'nın ve Avrupa devletlerinin savaşta büyük tahribata uğraması; Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin "Süper Devletler" olarak ortaya çıkması; termonükleer silahların geliştirilmesi; dünyanın çeşitli bölgelerindeki ulusalcı hareketlerin "Avrupa İmparatorluklarına"karşı ihtilalci tutumları gibi değişimler olmuştur. Bu dönemde, Amerika tam bir yalnızcılık politikasına dönmeyeceğini

³ <http://www.msxlabs.org/forum/tarih/11506-soguk-savas-donemi.html>, (erişim tarihi 29.01.13).

Sovyet girişimlerine karşı cephe alacağını belli etmişti. Bu ikili çekişme ve kutuplaşma nedeniyle savaşlardan sonra yenenlerle yenilenler arasında daima yapılmış olan barış antlaşmalarının imzalanması bile olanaksızlaşmıştır; bunun tek istinası 1947 yılında İtalya ile yapılan barış antlaşmasıdır."⁴

1.1.2. Soğuk Savaşın Başlangıcı

İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın kesin yenilgisiyle Orta Avrupa'da yer alan ülkelerin politik ve askeri açıdan önemli bir güç haline gelmeleri sağlanmıştır. Fakat Savaş sadece Almanya tehdidini yok etmekle kalmayarak Orta Avrupa'da derin bir güç boşluğu da yaratmıştır. Bu boşluk, Elbe nehrinde birleşen iki ülkenin güçlü askeri varlıkları ile doldurulmuştur. Böylece, bağımsızlığa kavuşan Avrupa'nın, süper güçler arasında etki alanlarına bölünmesi başlamıştır.⁵ İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'yı yeniden nüfuz bölgelerine ayırmayı ve bu bölgelerde hakimiyet kurnayı planlayan Hitler Almanya'sı ve Mussolini İtalya'sı, Fransa ve İngiltere'nin yanı sıra özellikle ABD'nin ekonomik kapasitesini ve Sovyetler Birliği'nin askeri etkinliği sayesinde durdurabilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında ortak bir düşmana karşı işbirliği yapan ABD ve SSCB, savaş sonrası uluslararası sistemin yapısını şekillendiren düzenlemelerde giderek artan bir rekabet içine girmiş ve birbirine düşman siyasal, ideolojik ve ekonomik yapılar oluşturmuşlardır.

ABD ve SSCB'nin görüş ayrılıkları İkinci Dünya Savaşı sırasında kendini göstermeye başlamıştır. Sovyetler, ABD'den Ödünç Verme ve Kiralama Yardımı olarak 9 milyar dolar almış, bu yardımın Mayıs 1945'te Almanya'nın teslim olmasından sonra kesilmesi iki ülke ilişkilerinde gerginliğe neden olmuştur. Stalin, daha savaşın ortasında Sovyetlerin aldığı ekonomik yardımın yetersizliğini neden gösterip, Avrupa'da ikinci bir cephenin açılması gerektiğini ileri sürerken, ABD'nin Almanya ile birleşip Sovyetlere yönelmesinden de endişe duyduğunu ifade etmiştir.⁶

⁴ <http://forumacil.com/soru-lar-ile-cevaplar/213175/soguk-savas-donemi-sebepleri-sonuclari.html>. (erişim tarihi 29.01.13)

⁵ William R. Keylor, *The Twentieth Century World: An International History*, 2.baskı, New York, Oxford University Press, 1992, s. 262.

⁶ Sezgin Nuray, *Soğuk Savaş Sonrası Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye-Bulgaristan İlişkileri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa: 2001.

Siyasi ve askeri açıdan Soğuk Savaş olurken, ABD ve SSCB ekonomik açıdan da birbirlerine rakip ideolojilere sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. ABD, savaş sırasında üretimini dört kat arttıp, ekonomik güç açısından rakipsiz hale gelirken, bu güçle dünya ekonomisine istediği biçimde yön verebilecek kapasiteye ulaşmış ve bunu sağlayacak ekonomik ve siyasal liberalizm anlayışını tüm dünyada kurumsallaştırmaya çalışmıştır. ABD ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda sağlanacak uluslararası kurumsallaşma ile, 1930'larda gümrük duvarlarının ve bölgesel ticari blokların neden olduğu ekonomik bunalımların önlenebileceğini ve devletleri birbirlerinin zenginliklerini savaş yoluyla elde etmeye yönelten miliarist milliyetçiliğin ortadan kaldırılabilceğini ileri sürmüştür.⁷

Soğuk Savaş'ın en önemli niteliklerinden bir tanesi, Soğuk Savaş'ın Avrupa'nın kendisinden dünyanın diğer bölümlerine doğru sürekli yanal tırmanışının hiç de şaşırtıcı olmamasıdır. Savaşın kendisi sürerken, Ruslar tüm güçlerini, Alman tehdidiyle uğraşmak için bir noktada toplamışlardı. Savaş. Balkanlardan Doğu Hint adalarına kadar çok büyük toplumsal ve politik çalkantıların çıkmasına yol açmıştı; ve işgal ordularının doğrudan girmediği ülkelerde bile işgücünün, kaynakların ve düşüncelerin seferber edilmesi köklü değişikliklere neden olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bir diğer önemli unsuru ise, destekleyici askeri ittifaklar kurulmasının yanı sıra iki blok arasında giderek şiddetlenen silah yarışydı.. Amerika'nın savunma harcamalarında 1950'yi izleyen bir kaç yıl içinde görülen artışlar, Kore Savaşı'nının giderlerini ve Washington'un tehditlerle yeniden silahlanma ihtiyacına duyduğu inancı açıkça göstermekteydi.

1.1.3. Soğuk Savaşın Etkileri

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra aradan geçen 20 yıllık dönemle birlikte 1965 yılına kadar oluşan uluslararası yapının temel özelliği batı ve doğu bloğu arasındaki güç ilişkisi ve bu ilişkiden doğan güvensizlik ortamıdır. İlişkilerin karşılıklı korku üzerinde yoğunlaşması ve güvensizlik ortamının doğmasının temelinde ise 50 yıllık

⁷ Sezgin Nuray., a.e.

bir süreci kapsayan Rus-Amerikan gerginliği vardır.⁸ Bu güvensizlik ortamı ve gerginlik devletleri bir an önce kendilerini sağlama alma eğilimine itmiş ve bloklar arasında İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan 45 yıllık Soğuk Savaş dönemini hızlandırıcı bazı olaylar yaşanmıştır.

Soğuk Savaş 1945-1990 arası dönemde Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Almanya'nın birleşmesi ile ardından da SSCB'nin dağılıp Rusya Federasyonu'nun kurulması ile noktalanan kutuplaşmanın sembolü olarak bilinen bir olay olarak tarihteki yerini almıştır.

1.2. Soğuk Savaş Dönemindeki Moğolistan Dış Politikası

Soğuk Savaş döneminde Moğolistan Sovyet öncülüğündeki Doğu Bloğu'nun güvenlik çemberine dahildi. Bu güvenlik çemberi Moğolistan'ın doğusundan Berlin duvarına kadar uzanmaktaydı. Moğolistan coğrafi olarak Asya'da yer almasına rağmen siyasi, ekonomik ve ticari olarak Varşova Paktı ülkelerine bağlıydı. SSCB kendi dost ve kardeş ülkelere de önemli güvenlik güvencesini sağlamaktaydı. SSCB'nin yıkılmasıyla Moğolistan en yakın müttefikini kaybetmiş ve Moğolistan yeni müttefik arayışlarına yönelmiştir. Moğolistan SSCB'nin yarattığı boşluğu doldurmak için büyük devletler dışında bölgesel örgütlere de büyük önem vermektedir.

Soğuk savaşın başlangıcında Moğolistan bağımsızlığına kavuşmuştur. Şubat 1945'te Yalta Konferansı'nda, Üç büyük devletin katıldığı büyük toplantıda, Sovyetler Birliği Lideri Joseph Stalin'in sunumuna göre İngiltere ve Amerika, ABD Başkanı Franklin Roosevelt Moğolistan'ın bağımsızlığının Çin tarafından kabul edilmesinde etkili olmuştur.

Dolayısıyla Amerikan Başkan Yardımcısı Henry A. Wallace, Temmuz 1944'te Sovyetler Birliği'nin Doğusu Orta Asya, Çin'in Batı eyaletleri ve Moğolistan'a ziyarette bulundu. ABD'nin Moğolistan'ın bağımsızlığını kabul etmesi

hususunda önemli ölçüde etkili olmuştur. Çünkü Henry A. Wallace Amerika'ya geri döndüğünde başkan Franklin Roosevelt'e bu ziyaretlerinin raporunu verirken "dünya'yı kapsayan bu savaş döneminde Moğolistan ve Sovyetler Birliği Antlaşması'nın 1936 yılında ABD açısından güvenli bir yapının oluşmasını sağladığını belirtmiştir. Sovyetler Birliği ile Moğolistan'ın uzun soluklu barışı bizim çıkarlarımıza da uygun demiştir"⁹.

1945 yılı yazında Moskova'da düzenlenen Sovyetler Birliği ile Çin uzlaşması sırasında Çin temsilcileri SSCB'deki Amerika Büyükelçisi W. Averell Harriman yardımı ile ABD başkanı Harry S. Truman'ın Moğolistan hakkındaki Yalta Konferansı'ı sonucundan vazgeçmesini istemiştir. Ancak ABD Büyükelçisi A. Harriman bu isteği Yalta Konferansı'nın kararını aşmış bir istek olarak görmüştür. Ayrıca A. Harriman Sovyetler Birliği ile Çin'in bütün ilişkileri ve toplantıları boyunca Çin temsilcileri ile sürekli ilişkiler içinde olmuştur. Çin ile yapılan toplantılarda "bir sözleşme ile bütün sorunları çözmeye çalışmayınız. Eğer Rusya ile Çin ilişkisi kesilirse, Çin Japonya'ya karşı yapabilecek olan savaş Mançurya, İç Moğolistan ve giderek Çin topraklarına da girebilir. Çin ile Rusya arasında bir sözleşme yapılması ÇHC'nin çıkarları için hiç uygun olmaz."¹⁰ Bu da ÇHC, Moğolistan'ın bağımsızlığını kabul etmesi içi büyük etkisi oldu. Böyle savaş sonrası zamanlarda ABD ve Doğu ülkeleri Moğolistan'a karşı iyi davranışlar sergiliyordu.

Fakat daha sonra, soğuk savaş başladığında ABD ve Batı ülkelerin Moğolistan ilgisi çok değişmiştir. Böylece Batı ülkeleri Sovyetler Birliği ve Sovyetler Birliği yanlısı ülkeleri dışlamak amacıyla Uluslararası kuruluşlar ve diğer etkinliklere katılmamasını talep etmişlerdir. Bu olay Moğolistan'ın BM'e katılmak için verdiği dilekçenin değerlendirmesi konusunda Batılı devletlerinin Moğolistan konusunu ayrıca görüşmek ve değerlendirmek değil tersine Moğolistan'a Sovyetler Birliği'nin bir ortağı olarak bakarak, Sovyetler Birliği ve Komünizmi sınırlama

⁹ М.Дүгэрсүрэн Ц.Гомбосүрэн , **XX зууны Монголын гадаад бодлогын түүхэн тойм**, (XX. yüzyılda Moğolistan Dış Politikası), Interpress Yayınevi, 2004, ss.43-45.

¹⁰ Hiroshima: Henry Stimson's diary and papers: Part3 (5/10/45-5/28/45) <http://www.doug-long.com/stimson3.htm>

politikası içinde ele almasına yol açmıştır. Ama bu sadece Batılı devletlerin etkisi sonucu oluşan bir düşünce değil, özellikle batılı devletler ile Sovyetler Birliği arasında süren bir düşmanlık sebebiyle oluşan soğuk savaşın kötü bir sonucudur.

Dolayısıyla 1946 yılında Moğolistan'ın BM'ye katılmasına dair gerçekleştirilen oylamada Batılı devletler katılıma karşı çıkmıştır. BM toplantısında Amerika temsilcisi Herschel Johnson tarafından tavsiye edilen yeni üye seçme (aynı anda bütün üyeleri oy birliği ile belirleme) konusuna SSCB'ye karşı çıkmıştır ve yeni üye olacak olan ülkeler ayrı ayrı ele alınarak değerlendirme yapıldıktan sonra oy birliği ile seçilmesi gerektiğine dair tavsiyede bulunmuştur. Dolayısıyla seçim Rusya tarafından talep edilen biçimde yapılmıştır. Ürdün'ün üyelik seçiminde Rusya tarafı Ürdün'ü İngiltere'nin kolonisi olmasını gerekçe göstererek, bağımsızlığını daha açıklamadığı için veto etmiştir. Daha sonra Moğolistan'ın üyelik seçimi sırasında ise batılı ülkeler Moğolistan'ın Rusya'nın etkisi altında olduğunu öne sürerek veto etmişlerdir. "Eğer Moğolistan BM üyesi olursa çok sayıda ülke ile diplomatik ilişki kurup dolayısıyla Rusya'nın etkisinden kaçacak"¹¹ diyen Stalin'in politikası ile ilgilidir.

Stalin stratejisi açısından bakarsak askeri birliği ve donanımı arttırmış ülkeler Dış Moğolistan'dan Rusya'ya saldırıp Sibiryaya demir yoluna saldırı yaparsa eğer Rusya yok olacak düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir. Bu yüzden de Rusya, Moğolistan'ı kendi etkisi altında tutarak tampon ülke olarak kullanmıştır.

Tampon ülke politikası 1960'li yılların başından itibaren Rusya ve ÇHC arasındaki ilişkinin bozulmasıyla başlamıştır. Bu politika 1986 yılında, yani Mihail Gorbaçov'un yeni politikaları uygulanmaya başladıktan bir yıl sonra Rusya Dış İlişkiler Bakanı Eduard Shevardnadze'nin Doğu Asya ülkelerinde yaptığı ziyaretler sonunda bitmiştir¹².

¹¹ Erdal ŞAHİN. *Stalin dönemi siyasetinin kazan tatar türkleri kültürüne etkileri*. (Stalin ve Türk Dünyası, Edt. Emine Gürsoy-Naskali, Liaisan Şahin, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007, s. 233-244)

¹² Бор.Ж., *Монголын Дипломат Товчоо*, (Moğolistan'ın Diplomatik İlişkisi) МУИС. ОУХДС Улаанбаатар, 2004 s.190.

Böylece Moğolistan, SSCB ve Batılı ülkeler arasındaki soğuk savaş'a katılmak zorunda kalmıştır. Stalin'in politikasının zararına, batılı ülkeler tarafından dışlanması, Moğolistan'ın dış ilişkilerinde Rusya Federasyonu'nu ve sosyalist sistem olan ülkelere yanaşarak tek taraflı politika yürütmek zorunda kalmasına yol açmıştır. Bu yüzden Moğolistan bağımsızlık hususunda güçsüz kalıp Rusya Federasyonu'nun etkisinde kalmıştır. Bunun dışında Moğolistan kendi çıkarına bakarak bağımsız politika yürütmek yerine Rusya Federasyonu'na fazlasıyla yakınlaşmıştır.

1.3. Soğuk Savaş Döneminde Moğolistan-SSCB İlişkileri

Moğolistan, Orta Asya Cumhuriyetlerinin aksine, SSCB'nin bir parçası olmamasına rağmen, hayatta kalmak için Sovyetler Birliği'ne dayanmıştır. Moğolistan bir Sovyet "uydu devleti" dir. İkisi arasındaki ilişki bir "patron-müşteri ilişkisi" dir.¹³ Sovyet ekonomisinin çöküşünün etkileri Moğolistan'da yoğun biçimde hissedilmiştir. Çoğu Sovyet teknisyen ve uzmanları Moğolistan'ı terk etmiştir. Sovyet desteğinin çekilmesi pek çok fabrikanın kapanmasına, inşaatların durmasına, işsizliğin artmasına yol açmıştır. Moğolistan Hükümeti takas usulüyle SSCB ile ticaretini devam ettirmek istemiş fakat görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Moğolistan Hükümeti aynı zamanda Sovyetler Birliği'ne olan 11 milyar dolar borcunun yeniden yapılandırılması için kollarını sıvamıştır.¹⁴ 1970-1990 dönemleri arasında SSCB tarafından sağlanan krediler Moğolistan ve Rusya arasındaki en büyük sorun haline gelmiştir. Moğolistan tarafı borçların alındığı dönemin şartlarını ve Sovyetler'in Moğolistan'dan ithal ettiği hayvansal ürünlerinin o zamanın piyasa fiyatından ucuza aldıkları gibi bazı koşulların göz önünde bulundurulması gerektiğini öne sürmüştür. İki taraf toplam borcun o günkü değerinin belirlenmesi ile ilgili görüş farklılıklarını azaltmış ve SSCB lehine adil olmayan ticaretten kaynaklanan bazı aksaklıkların giderilmesi konusunda anlaşmışlardır.¹⁵

¹³ Mohan Malik, "Mongolia's Policy Options in the Post-Soviet Union", **The Korean Journal of Defense Analysis**, 1995(7):1, Summer s.283.

¹⁴ DUGERSUN.M, KHOSBAYAR.O., **Diplomasy**. Ulaanbaatar, MUIS Olon Ulsyn Khariltsaany Deed Surguuli, 1998. S.34.

¹⁵ BATBAYAR, Tsedendamba, **Mongolia's Foreign Policy in the 1990's**, Ulaanbaatar, Institute for Strategic Studies, 2002. S.97.

1992 yılında Moğolistan'ın Rusya politikasındaki en önemli öncelikleri ticaretin normalleşmesi ve iki başkan arasında zirve görüşmenin tasarlanması olmuştur. Şubat ayında yaptığı ziyareti sırasında Başbakan Byambasuren Rus petrolünün aksamadan Moğolistan'a gelmesi konusunda Rusya ile anlaşmıştır. Rus petrolü, Moğolistan'ın hayatta kalabilmesi için vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. 1992 yılının ilk dört ayında Moğolistan gerekli olan petrol ve petrol ürünlerinin ancak % 21'ini ithal edebilmiştir. Moğol-Rus Zirve görüşmesi konusu 1992 Mayıs ayında Rusya Federasyonu Başkanı Yeltsin'in Moğolistan'ın komşu bölgesi Sibiry'a'yı ziyaret etmesiyle yeniden gündeme gelmiştir. Rus tarafı iki ülke arasında yeni anlaşmanın imzalanmasını zirve görüşmesi için önkoşul olarak öne sürmekteydi.¹⁶

Moğolistan komünist rejimi Sovyetler Birliği'nin kontrol ettiği sistem ve teçhizatı yakından modellemiştir. Doğrudan partiler arası ve hükümetler arası ilişkilerin yanı sıra, iki ülke diğer önemli düzeylerde ikili ilişkiler geliştirmiştir. Sovyet bakanlıklar, kabine düzeyindeki komiteler, akademik ve bilimsel kuruluşlar, fabrikalar ve diğer kuruluşlar¹⁷ doğrudan Moğol meslektaşlarıyla sıkı ilişkiler içinde olmuşlardır. SSCB'de Moğol eğitimi iki ülkenin siyasal ve kültürel ilişkilerinde önemli faktördür. Binlerce Moğolistan SSCB'ye ileri eğitim için gitti. Birçok Sovyet vatandaşı Moğolistan'da danışman, uzman ve işçi olarak çalıştı. Sonuç olarak ideoloji, kurumsal modeller ve personel aracılığıyla Sovyet etkisi olan karmaşık bir ilişki oluşmuştur.

Moğolistan hiçbir zaman, Sovyet politikasını dikkate almadan bir dış politika kararı vermedi. Moğolistan'ın çıkarları Sovyetlerin güvenlik çıkarlarına boyun eğmiştir. Aynı ilişki Moğolistan'ın ekonomik kalkınmasında da görülmektedir. Moğolistan'ın ekonomik kalkınma için çözümleri Sovyetler Birliği'nde geliştirilen ve kullanılanların aynısıdır.

¹⁶ Tsedendamba Batbayar, "Mongolia in 1992," *Asian Survey*, 33/1 (January 1993), s. 65.

¹⁷ Налайх, Шарын гол, Адуунчулуун, Багануурын көмөр резерви, Улаанбаатар'ın 1,2,3,4'cü elektrik сантралі, Дархан, Эрдэнэт, Чойбалсан elektrik сантралі, ve diğer elektrik сантралар SSCB'nin desteği ile kuruldu. Хөтөл çimento fabrikası, Дархан, Улаанбаатар inşaat malzemeler fabrikaları SSCB'nin desteği ile kurmuştur. Moğolistan'ın jeoloji araştırmaları SSCB'nin yardımı ile ve SSCB jeologları ile yapılmıştır.

Sovyetlerin MHC'ye katılım müdahalesinin ölçüsü, Çin-Sovyet ilişkilerindeki gerginlik ve tehdit derecesi ile orantılıdır. 1950'lerin sonlarında Çin müdahalesine kadar Sovyetler Moğolistan'a çok az yatırım yapmıştır. Çin'in aktif ekonomik yardımı ve üst düzey ziyaretleri, 1957 yılında Sovyet Yüksek Kurulu başkanının ve 1961 yılında Sovyet savunma bakanının Moğolistan ziyaretlerine yol açmıştır. Moskova-Pekin işbirliğinin çatışma ve ardından rekabete dönüşmesi ile Moskova-Ulaanbaatar ilişkileri güçlenmiştir. Sonuç olarak Sovyet katılımının ölçeği ve yoğunluğunda artış olmuştur ve Sovyet yatırımlarında büyük artış görülmüştür. 1946 yılında imzalanan ve 1966 yılında yenilenen ve yine 1986 yılında yenilenen SSCB-MHC arasındaki Karşılıklı Yardımlaşma Antlaşması, MHC'ye saldırının SSCB'ye bir saldırı olarak kabul edileceğini açıkça göstermiştir. Bu anlaşmanın bozulmasına kadar, SSCB Moğolistan'ı tamamen kendi savunma sistemine dâhil etmiştir. Moskova ve Pekin 1969 yılında savaşın eşiğine geldikleri zaman, Sovyet güçleri Moğolistan'da nükleer ve kimyasal başlıklarıyla sabit ve mobil orta balistik füzeler içeren silahlarıyla 100.000 'den fazla asker bulundurmıştır.¹⁸ 1986'da Moğolistan'dan askerleri geri çekme niyeti duyurulmuştur.

1.4. Çin--Moğolistan İlişkisi Ve Komşuluk Tarihi

Çin'in Moğolistan'a bakış açısı ve ilişkileri çok eski tarihlere dayanmaktadır. Rusya olmadan 1000 yıl önce Moğolistan ile Çin Komşu devletlerdi. Çin ile Moğolistan binlerce yıl savaşmış , birbirlerini işgal etmiş, dostluk ilişkileri kurmuş ve ticaret işbirliği gibi yüzlerce konuda ilişki içerisinde olmuşlardır.

17. yüzyılda Mançurya İmparatorluğu asker ve ordu konusunda dünyaya örnek olacak şekilde yenilikler yapmış ve Moğolistan'ı sömürgesi altına almıştır. 1911'de Moğolistan'ın bağımsız olması ve Çin'in Mançurya'dan ayrılması ile Mançurya'nın kaderi sadece Rusya ve Çin'in görüşmeleri ile belirlenmeye bırakılmıştır. Rusya Moğolistan'ı bir tampon bölge olarak görürken, Çin kendi

¹⁸ Marko Milivojevic, "The Mongolian Revolution of 1990: Stability or Conflict in Inner Asia?", **London: Research Institute for the Study of Conflict and Terrorism**, ConflictStudies No. 242, June 1991, s.15.

devletinin bir parçası olarak görmüştür. Çarlık Rusya'sının devamı olan Sovyetler Birliği Moğolistan'ı kendi yönetimi altında tutmak isterken, Çin ile arası bozulmaması için 1924 yılında bir görüşme yapıp, Moğolistan'ı Çin'in bir parçası olarak kabul etmiştir. 1945'te Moğolistan'ın kaderi değişmiş ve Rusya neredeyse zorla da olsa Moğolistan'ın bağımsızlığını kabul etmiştir. Aynı zamanda Çin'e de kabul ettirmiştir. Böylece Moğollar gerçek anlamda 'nation state' yani bir millet olarak dünya kamuoyunca kabul edilmiştir. Rusya'nın Çin'e Moğolistan'ı ayrı bir millet olarak kabul ettirmesinin sebebi, Yalta konferansı kararı nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere Rusya'nın Japonya'ya karşı savaşmasını istemektedir. Bu nedenle Rusya, Çin'in Guomindang hükümetine Moğolistan'ın bağımsız devlet olduğunu kabul ettirmiştir¹⁹.

1949 yılında Guomindang hükümeti komünistler tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Moğollar iki tarafın da güçlü devletler olduğunu düşünmüştür ve kısa süreliğine barış ortamı oluşturmuştur. Çünkü Rusya ile yeni kurulan Çin Halk Cumhuriyeti Moğolistan ile ilişkilerini geliştirmek konusunda istekliydi. Zira Çin hükümeti Moğolistan'ın bağımsızlığını tanıyor olsa da Rusya'ya birkaç defa Moğolistan ile ilgili tavırlarını değiştirin önerisinde bulunmuştur. Çinliler Moğolistan hakkında binlerce yıllık düşüncelerini değiştirememiştir. Özellikle 1960'larda Çin ile Rusya'nın ilişkisi bozulduğu dönemlerde bu öneriler Çin tarafından daha sık gündeme getirilmiştir. Söz konusu dönemde Moğolistan Rusya'ya daha yakın durmuştur. Bu da Moğolistan'ın Rusya için tampon ülke olmasına neden olmuştur. Rusya Moğolistan'a asker göndermiştir. Rusya ordusu ile Moğol ordusu Çin sınırları yakınında birleşmiştir. Bu gerginlik dünya kamuoyu tarafından Moğolistan için Rusya ve Çin tarafından sürdürülen rekabetin sonucu olarak değerlendirilmiştir. Çin ile Rusya Moğolistan için yüklü miktarda yatırımlar yapmıştır. Çin için gerginliğin sebebi ise Moğolistan'a 115 milyon dolarlık yatırım yapmış olması ve Moğolistan'ın doğal kaynaklarını ele geçirmek istemesidir. Ayrıca

¹⁹ Ts.Batbayar, **Open Mongolia and Mongol-Russian Relations**, The Mongolian Journal of International Affairs, No.5. 1998, s.73.

Moğolistan'ın nüfusunun az olması ve tarım için uygun olan bozkırları da Çin'in Moğolistan'a hakim olmak istemesinin nedenleri arasındadır²⁰.

Sovyetler Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu gerginlik dönemi yaklaşık 20 yıl sürmüştür. Rusya'daki siyasal gelişmeler ve yeni politikalar sonucu sona ermiştir. Çin Halk Cumhuriyeti Rusya ile ilişkisini iyileştirmek için birkaç öneride bulunmuştur, bunlardan bir tanesi de Moğolistan'dan Rusya ordusunun çıkarılmasıdır. Rusya ordusunun Moğolistan'dan çıkmasıyla Rusya, Çin ilişkileri yeniden iyileşmiştir, bunun yanı sıra Moğolistan ile Çin'in ilişkisi de iyileşmiştir. Bununla birlikte dünyada soğuk savaş dönemi de sona ermiştir. Fazla büyük olan Sovyetler Birliği de dağılınca Moğolistan da kendi siyasal görüşü doğrultusunda devam etmiştir, kamu ve ekonomi alanlarında istediği gibi yenilikler yapmıştır.

Yeni Moğolistan hükümeti ile Çin hükümeti başka ülkelerin etkisinde kalmadan ilişkilerini geliştirmiştir. 1992'de Çin Halk Cumhuriyeti'nde Moğolistan büyük elçisi H. Olzvoi, "Çin Halk Cumhuriyeti Yeni Moğolistan için daha aktif politikalar geliştirdi" demiştir²¹. 1994 yılında Moğolistan ile Çin arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması yeni ilişkilerin başlangıcı olarak imzalanmıştır. Bu sözleşmede iki devlet birbirlerinin bağımsızlık ve coğrafi bütünlüğüne, milli kültürlerine saygılı olacağına, içişlerine karışmayacağına dair taahhütte bulunmuştur. Bu yeni Anlaşma 1960 antlaşmasından daha farklıdır ve bununla beraber iki ülkenin resmi ziyaretleri başlamıştır.

Günümüzde Çin, Moğolistan ekonomi politikasını etkin bir şekilde izlemektedir. (Uzun vadeli kredi, faizsiz krediler vermek v.b.) 1991-1998 dönemine kadar Çin hükümeti Moğolistan'a toplam 42.6 milyon Yuan (Çin para birimi) kredi vermiştir ve Moğolistan'ın mali durumunu geliştirmesi için 1991'de 50 milyon, 1992'de 30 milyon, 1994'de ise 50 milyon Yuan'lık faizsiz krediler vermiştir²². Ama

²⁰Henry H.-Covington Lieutenant Colonel, **USA Sino-Soviet Stakes in Mongolia A Research Study Submitted To The Faculty**, Air University Maxwell Air Force, May 1974, Alabama.

²¹Х.ОЛЗВОЙ, **Moğolistan'ın jeopolitiği Batı ve Doğu gelişmesinin 1990'lardaki özelliği: Batı ve Uzakdoğu**, No: 1.2, 1997, s.19.

²²Гадаад Хариуцааны яам (Dışişleri Bakanlığının Duyurusu) No: 22 (50) 1998.12.25.

bu miktarlar 1960'larda Moğolistan'ın ekonomik kalkınmasında ve teknolojik gelişmesinde yeterli olmamıştır. Siyasi açıdan düşündüğümüzde 1960'larda yapılan bu yardımlar ve verilen krediler daha etkin bir amaç için verilmiştir. 1990'larda verilen kredi ve yardımlar Çin devleti için diplomatik ilişkinin sadece sembol olarak devam ettirildiğini göstermektedir ve Çin için ufak miktarlardır. Ama özel şirketlerin yatırım imkanlarının destekleniyor olması Moğolistan, Laos gibi sınır ülkelere yatırım yapılmasını sağlamıştır. 1991-1998 dönemine kadar Çin'de 57508 anonim şirketi kayıt edilmiştir. Bunlar içerisinde 258'i ortak şirket, ayrıca Hükümet tarafından desteklenen 27 şirket vardı²³. Çin hükümeti önce şirketleri Moğolistan'da girişim yapmaları ve Moğolistan'a yatırım yapıp, arsa, hisse senedi, alıp, Moğolistan'da üretim yapılması konusunda desteklemektedir. Bu sayede yavaş yavaş Moğolistan'ı ekonomik açıdan Çin'e tam bağlı hale getirmeyi amaçlamaktadır. Çin'in siyasal sistemi değişip, çok partili sistem geldiğinde Moğolistan'a yönelik politikaların nasıl olacağını tahmin etmek mümkün değildir.

Çin hükümeti Moğolistan'ın gelişmesini istememektedir. Güney Moğolistan'ın (Inner Mongolia ya da İç Moğolistan) gelişmesini daha çok desteklemektedir. Ayrıca Moğolistan'ı Çin hakimiyeti altına almak ve Moğolistan'ın doğal zenginliğinden yararlanmak Çin'in temel amacıdır.

Moğolistan'da şu anda "Üçüncü Güç" meselesi gündemdedir, yani Rusya ve Çin dışındaki daha demokratik olan batılı ülkelerin Moğolistan'a olan ilgisi önemlidir. ABD'nin Moğolistan'a olan ilgisi çok büyüktür ancak fiziki uzaklık sebebiyle ABD'nin Moğolistan'da yatırım yapması oldukça zordur. Amerika Moğolistan'ın demokratik ve Asya'ya örnek olan bir ülke olduğunu ifade etmektedir. Ama Amerikalı şirketler ve Amerika hükümeti işbirliği, yatırım ve yardımdan uzak durmaktadır. Çin hükümeti ise Amerika'nın, Moğolistan'ın komşu ülkesi olan Çin hükümetinin siyasal düzenini etkilemek istediğini düşünmektedir. Çinliler daha pragmatik insanlar olduğu için Moğolistan'ı ilk olarak ekonomik açıdan hakimiyeti

²³ Dış İşleri Bakanlığı, a.g.e.

altına almak istemektedir. Ama diğer dünya ülkelerinin Moğolistan'a olan ilgisini yok saymadan incelemektedirler.

Günümüzde Moğolistan ile Çin arasındaki diplomatik ilişki son derece olumludur, ortak bir sorunları yok gibi görünse de dünya kamuoyu tarafından Çin hükümetinin eski Rusya'nın Moğolistan'daki yerini almak istediği konuşulmaktadır. Z. Bjezinski "Büyük Bir Satranç Tablosu" adlı kitabında 21. yüzyıl Çin Coğrafyasının içine Moğolistan'ı dahil etmiştir²⁴. Moğollar endişelendiren en büyük konu ise Çin nüfusudur. Şu anda Çin'de sadece işsizlerin sayısı 200 milyonu bulmaktadır. Dolayısıyla yeni yerleşim alanı, iş imkanları aramak için ister istemez yurt dışına çıkmaları gerekmektedir. Çin hükümeti, Moğolistan'ın bağımsızlığını tanısa da kendi ülkelerinin televizyon programlarında ve eğitime sunulan tarih kitaplarında hala Moğolistan'ı Çin'in bir parçası olarak anlatmaktadır. Bu yüzden Moğollarda Çin'e karşı güvensizlik artmaktadır.

1.5. Soğuk Savaş Döneminde Moğolistan-Çin İlişkileri

Mao'nun 1949 zaferi ve Sovyetler Birliği ile Çin arasında yeni bir ilişki kurulması Moğolistan'ın konumunda önemli bir değişiklik yaratmıştır. Çin yeni hükümetinin göreceli politik ve askeri zayıflığı sebebiyle, 1946 yılında Çin Milliyetçi Cumhuriyeti rejiminin Moğolistan'ın bağımsızlığını onaylamasından başka alternatifi yoktur²⁵. Ancak, her fırsatta ÇHC MHC'yi kendisine doğru yönlendirmeye ve Moğolistan üzerindeki otoritesini yeniden ortaya koymaya çalışmıştır.

Doğrudan siyasi müdahale işe yaramadığı için ÇHC taktiklerini değiştirmiştir. Ekonomik silahlarıyla Moğolistan'da yeniden etkili olmaya çalışmıştır. 1952 yılında bir Çin-Moğol ekonomik ve kültürel işbirliği anlaşması imzalanmasını takiben, Pekin yaklaşık 30.000 işçi dâhil olmak üzere Moğolistan'a

²⁴ З.Бжезинский, **Великая шахматная доска Москва, Международные отношения**,1998, s.13.

²⁵ Stobdan P., "Mongolia after the Cold War", **Asian Strategic Review 1993-1994**, s.219.

büyük miktarda ekonomik yardım yapmıştır²⁶. Büyük miktarda Çinli işgücü içeren diğer teklif ve projeler Moğolları ve Sovyetleri alarma geçirmiştir. Seyrek nüfuslu Moğolistan'ın insan gücüne ihtiyacı var olabilir, ama böyle büyük bir işgücü Moğolları boğabilir ve bunaltabilir korkusu yaşanmıştır. Çin kontrollü ağır sanayinin askeri-stratejik çıkarımları ve Sovyet sınırına yakın birkaç yüz bin Çinli nüfus dikkate alındığında, SSCB Çinli hareketi önledi demek doğru olacaktır ve bu sayede Moğolistan üzerindeki tekeli etkili şekilde yeniden vurgulamıştır. Çin-Hindistan sınır anlaşmazlığına doğrudan yanıt olarak, Çin ve Moğolistan 1962 yılında antlaşma ile sınırları resmi olarak çizilmemiştir.

Çin – Sovyet işbirliği rekabete ardından da çatışmaya dönüşürken, Pekin'in Moğolistan'a yönelik ekonomik stratejisi çökmüştür. İki büyük güç arasındaki büyüyen bölünme ÇHC ve MHC arasındaki ilişkileri olumsuz etkiledi. Ulaanbaatar, Çin'i Moğolistan'a karşı "ilhakçılıkla" suçlayarak, kararlılıkla Sovyet kampına taşınmıştır. Çinli liderler “değişimci” olarak nitelendirerek ve gerçek Marksizm – Leninizm'e uymamakla suçlayarak, Moğolistan'ı Sovyet Birliği ile aynı kategoriye koymuşlardır. MHC'deki büyüyen Sovyet varlığı ÇHC'ini endişelendirmiştir. 1965'ten sonra Çin-Moğol sınırında Sovyet askeri kuvvetlerinin konuşlandırılması, bir Sovyet saldırısına karşı Çin'i özellikle savunmasız hale getirmiştir.

İki ülke arasındaki ilişkiler 1976'da Mao'nun ölümüne kadar ve Deng Xiaoping'in 1977'de yükselişine kadar çözülmeye başlamamıştır. 1980'li yıllarda Moskova-Pekin ilişkilerinde iyileştirmeler ile eş zamanlı olarak, Ulaanbaatar, gelişen ikili ilişkileri görüşmek üzere 1984 yılında ÇHC'ye bir heyet göndermiştir. 1986 yılında, ÇHC ve MHC ticarete beş yıllık anlaşmaya varmıştır. Ancak, ilişkilerin resmi açıdan normalleşmesi Mayıs 1989'da Pekin'de Deng-Gorbaçov zirve toplantısına kadar gerçekleşmemiştir.

1989 yılından itibaren SSCB, Moğolistan'dan askerlerini çekmeye başlayınca 30 yıllık buz erimeye başlamış ve bunun sonucu olarak resmi ziyaretler yoğunlaşmıştır.

²⁶ Ravdan Bold, **a.g.m.**, s.9.

Bir anda böyle bir olumlu hava esmeye başlamış olsa da 30 yıldır bu olumsuz havadan etkilenmiş olan halkın bu psikolojiden kurtulması pek kolay olmamıştır. SSCB'nin yıkılması ve Moğolistan'ın “de facto” bağımsızlığını kazanması ÇHC liderleri tarafından zor da olsa kabullenilmiştir. SSCB'nin dağılması demek ÇHC'nin kuzeyinde istikrarsızlığın baş göstermeye başlaması demektir. 20. Yüzyıl boyunca Moğolistan-Çin ilişkileri Çin-SSCB arasındaki ilişkiden kaynaklanarak değişiklikler göstermiştir.

Sovyet askerleri Moğolistan topraklarından çekilmeye başladıktan kısa süre sonra Moğolistan-Çin ilişkileri normalleşme seyrine girmiştir. İki ülke arasındaki siyasi diyalog dört evreden oluşmaktadır. Birinci evre (1986-1991) iki ülke arasındaki ilişkinin tamamen normalleşmesi; ikinci evre (1991-1994) iki ülke arasındaki ilişkiyi düzenleyen yeni yasal düzenlemelerin getirilmesi; üçüncü evre (1994-1999) yeni yüzyıla yönelik uzun dönemli istikrarlı ilişkinin tasarlandığı, üst düzey karşılıklı ziyaretlerinin şekillendirdiği evre; dördüncü evre (1999-2004) daha önceki dönemde alınan kararların uygulandığı evredir.²⁷

1.6. Moğolistan-ABD İlişkileri

Moğolistan ve Amerika Birleşik Devletleri Soğuk Savaş sırasında karşıt taraflarda yer almışlardır. ABD ve müttefikleri Ulaanbaatar'ın ideolojik düşmanlarıdır. Çift kutuplu süper güç çatışmasının sonuna kadar, Ulaanbaatar Sovyetlerin anti-emperyalizm ve anti-kapitalizm politikalarına katılmıştır.

Birleşik Devletler – Sovyetler arasındaki ilişkilerin ısınması ve SSCB'nin çökmesi Moğolistan'a ABD ile diplomatik ilişkiler kurma fırsatı vermiştir. Temmuz 1987'de ABD hükümetinin Moğolistan'ı diplomatik olarak tanımasının ardından, iki ülke arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkiler olumlu bir eğilim göstermiştir. ABD Dışişleri Bakanı James Baker, Ağustos 1990'da Moğolistan'a ilk resmi Amerikan ziyaretini yapmış ve onlara "Amerika Birleşik Devletleri üçüncü komşu olacak" güvencesini vermiştir. 1991 yılında, Başkan Ochirbat Washington'u ziyaret ederek,

²⁷ Batbayar, a.g.e ., 2002, s. 124.

bir Moğol başkanı tarafından ilk defa Washington ziyaretini gerçekleştirmiştir. ABD hükümeti Moğolistan'ın demokrasiye bağlılığını, piyasa odaklı ekonomisini ve daha geniş bir Asya-Pasifik güvenliği ağına entegrasyonunu desteklemiştir.²⁸

Washington 1991 yılında Moğolistan'ı en çok gözetilen ulus (MFN)²⁹ statüsüne atadı ve Rusya ve Çin'den ekonomik bağımlılığını azaltmada yardımcı olmak için ABD tekstil pazarına kotasız erişim sağladı. Amerikan firmalarının yatırımı petrol, ağır teçhizat, kaşmir ve turizm gibi diğer sektörleri de içine katmıştır. Buna ek olarak, ABD'nin Moğolistan reform ve demokratik sürecine karşı tutumu diğer gelişmiş ülkelerin katılım düzeyini etkilemektedir. Ulaanbaatar, Moğolistan için bu zorlu dönemde, ABD tarafından sağlanan el uzatma ve kalkınma yardımını kamuda takdir eder. ABD'nin Moğolistan'a kalkınma yardımları 1991 – 1996 yılları arasında 50 milyon dolar üzerinde olmuştur ve ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı FY1999 sırasında yardım için 6 milyon dolar ayırmıştır³⁰. Buna ek olarak, her iki ülke uluslararası ve güvenlik konularında siyasi diyalogu genişletmeye devam etmiştir. Birbirlerinin başkentlerine yüksek düzey politik değişimler düzenli hale gelmiştir. Her iki taraf da askeri ilişkilerinde duydukları memnuniyeti dile getirmektedirler. Washington, Uluslararası Askeri Eğitim ve Öğretim (IMET) programı aracılığıyla özel askeri eğitimi ve öğretimi desteklemeye devam etmektedir. Diğer ikili savunma işbirliği, afet yardımı ve insani yardımı gibi alanlarda ortak eğitimi içermektedir. ABD'nin 2001 mali yılı için savunma bütçesi yeni bir ek içermektedir: Moğolistan sınırında devriye iletişim ekipmanı finanse etmek için 2.000.000 \$. Bu ABD'nin, Asya'nın tüm askeri finansmanının yarısını

²⁸ "Joint Statement on US-Mongolian Relations, Ulaanbaatar, Mongolia, 2 May 1998." Çevrimiçi, <http://secretary.state.gov/www/statements/1998/980502.html> Erişim Tarihi: 23 Nisan 2012.

²⁹ "**most favoured nation**" En çok gözetilen ulus kaydı: bir antlaşmaya taraf olan **devletlerin**, başka antlaşmalarla başka devletlere tanıdıkları ayrıcalıkları ve yararları birbirlerine de tanıyacaklarını ifade etmeleridir. Şöyle ki, A ve B devletleri arasında yapılan ve içerisinde "en çok gözetilen ulus" kaydı bulunan bir antlaşma sayesinde, A devleti başka bir antlaşma ile C devletine daha önemli bir yarar, bir ayrıcalık tanıdığına, bu ayrıcalıktan B devleti ve yurttaşları da yararlanacaktır; dolayısıyla bu sayede A ile B arasında yeniden bir antlaşma yapılmasına gerek kalmayacaktır. En çok ticâret antlaşmalarında kullanılmaktadır. Amaç, farklı muameleleri önlemek, eşitliği sağlamaktır. Bununla beraber, bu kaydın karşılıklılık esası gözetilmeden uygulandığı örnekler de mevcuttur. En çok gözetilen ulus kaydı genellikle ikili antlaşmalarda rastlanılan bir yöntem olmasına karşın, bu kayda çok taraflı antlaşmalarda da rastlanılmaktadır.

³⁰ Ralph A. Cossa, "Assuring Mongolia's Independence, economic security, and Ecological Balance", **Regional Security Issues and Mongolia**, Ulaanbaatar: Institute for Strategic Studies, No.7, s.15.

teşkil etmektedir³¹. Moğol ordusunun uluslararası barış misyonlarına katılma istekliliği, gerekli becerileri edinme konusunda ABD askeri destek ve yardımına ihtiyacı vardır. Amerikalı uzmanlar Moğol astsubaylar ve subaylar için seminer ve brifingler yapmaktadırlar.³² Ancak, ABD ordusu, Moğol-Amerikan savunma işbirliği bir tür özel askeri ilişki haline gelmemesi için dikkatli olmuştur. Bu durum Ruslar ve Çinliler arasında şüphe artıracaktır³³.

Moğolistan tarafından bakıldığında, Ulaanbaatar, çeşitli alanlarda iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin gelişmesinin ve ABD'nin Moğolistan'ın çok partili sisteme geçişini kolaylaştırma çabalarının Moğolistan'a bir güvenlik duygusu sağladığı görülmektedir. Moğolistan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, Ravdan Bold'a göre, "ABD, coğrafi olarak ayrılmış olmasına rağmen, Moğolistan'ın dünyaya yeniden girişi için anahtarları, sadece kalkınma açısından değil, aynı zamanda güvenlik açısından da elinde tutuyor."³⁴ Moğolistan, komşularının geleneksel etki alanlarında dış ülkelere dâhil olmama eğiliminin farkındadır. Bu nedenle, bu ikili askeri işbirliğinin Rusya-Moğolistan ilişkilerine bir alternatif olmaya delalet etmediğini, ancak bölgenin istikrarına katkıda bulunması için ek mekanizma olduğunu göstermek esastır³⁵.

Genel olarak, hem Amerika Birleşik Devletleri hem Moğolistan birbiri ile karşılıklı ilişkiler sürdürmektedir. Moğolların Amerika ile ilişkileri, Rusya ve Çin ile ilişkilerine göre bazı avantajlara sahiptir. Bu, geçmişte yaşanmış olumsuz mirası, çelişen ulusal hedefleri ve bazı önemli konularda farklı görüşlerin olmamasına dayanmaktadır. Moğolistan'da birçok kişi, ABD'nin, savunmasız devletlerin çıkarlarını bölgesel güçlerin hegemonik hırslarından koruyabilen bir süper güç olarak

³¹ "A shift in Asia, as Mongolia stirs," Mongolia, **Global Intelligence Update**, Çevrimiçi, <http://www.stratfor.com/Services/giu2000/051900.ASP>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

³² "The possibility of inclusion of Mongol soldiers in peacekeeping forces," **Uduriin Toli (Daily News)**, Çevrimiçi, http://www.mol.mn/udur_toli/ue4/ulstur.htm, Erişim Tarihi: 20 Ağustos 1999. & "The US assistance to Mongolian peacekeeping forces," **Zuunii Medee Century News**, Çevrimiçi, http://www.mol.mn/zuunii_medee/zm2/main.htm, Erişim Tarihi: 09 Mart 2012.

³³ Ralph A. Cossa, **a.g.m.**, s.16.

³⁴ Ravdan Bold, **a.g.m.**, s.13.

³⁵ Ravdan Bold, **a.g.m.**, s.14.

değerlendirmektedirler. Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkileri Rusya ve Çin'e karşı bir denge olarak görmektedirler.

1.7. Moğolistan'ın Soğuk savaş dönemindeki Dış İlişkileri

Soğuk Savaş boyunca, Sovyet-Moğol ilişkileri Moğolistan'ın dışişlerine tüm yönleriyle hâkim olmuştur. İkisi arasındaki ilişkilerin bir yan ürünü, Ulaanbaatar'ın Varşova Paketi'nin Kuzey Kore, Vietnam ve daha sonra Laos, Kamboçya, Afganistan gibi üyeleri ile diplomatik ilişkileridir. Ancak, Moğolistan komünist olmayan ülkeler ile de ilişkiler kurmuştur. Örneğin, 1955 yılında, Hindistan Ulaanbaatar'ı tanıyan ilk komünist olmayan bir ülke olmuştur ve 1963 yılında İngiltere Moğolistan ile ilişkileri geliştiren ilk batılı ülke olmuştur. Sovyetlerin çekilmesi Moğolistan'a hem doğu hem de batıya bakmak için bir fırsat sunmuştur. Moğolistan'ın açık politikası bir dizi ülkenin, Moğolistan'ın potansiyel olarak zengin kaynaklarına olan ilgilerini artırmıştır.

Moğolistan ve Japonya 1972'de diplomatik ilişkiler kurmuştur. Siyasi yapı, gelişmekte olan bu ilişkinin ilerlemesini engellemiştir. Aynı yıl Moğol-Japon Ekonomik Komisyonu ekonomik işbirliği için görüşmelere başlamıştır. 1977 yılında ekonomik işbirliği anlaşması tazminatın ödenmesi sorununu hemen hemen çözmüştür ve iki ülke arasında ekonomik işbirliğinin gelişmesi için temel taşı koymuştur.³⁶ 1980'li yılların sonunda iktisadi planlama ve dış ticaret ile yakından ilgilenen Moğolistan Hükümeti, Japonya ile ilişkinin geliştirilmesinin Moğolistan'ın yararına olacağını vurgulamıştır. Aralık 1987'de, hangi sürecin Moğolistan'ın Japonya ile olan ilişkilerini geliştireceği konusunda hükümete somut tavsiyelerde bulunmak üzere Hükümetlerarası Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Bu Çalışma Grubu'nun ortaya attığı, Japonya'yla aktif ekonomik ilişki kurma çağrısında bulunan öneriyi Başbakan D. Sodnom Ekim 1988'de onaylamıştır.

İki ülke arasındaki siyasi ilişkiler de üst düzeyde gelişmeye başlamıştır. Mayıs 1987'de Moğolistan Dışişleri Bakanı M. Dugersuren Japonya'yı ziyaret etmiş ve

³⁶ Dugersuren, **a.g.e.**, 2002, s. 80.

Mayıs 1989'da da Japon meslektaşı Moğolistan'a resmi ziyarette bulunmuştur. 1972'den beri ilk defa Dışişleri Bakanları karşılıklı ziyaretlerde bulunmaktadır. Ulaanbaatar'ın isteği üzerine Japon Hükümeti ekonomik işbirliği potansiyelinin belirlemesi için özel heyet göndermeyi kabul etmiştir. Moğolistan'daki Japon Büyükelçisi başkanlığındaki özel heyet Ağustos 1989'da Moğolistan'a gelmiştir ve yakın gelecekte Japonya'nın yardım yapabileceği alanlarını belirleyerek Japon Hükümeti'ne göndermiştir.³⁷

1990 yılından bu yana, Moğolistan'ın ekonomik ve teknik yardım için taleplerine olumlu cevap vermiştir. Japonya tarafından sağlanan yardımı Moğolistan'ın sendeleyeni ekonomisinin piyasa sistemine geçişi için büyük bir rahatlama olmuştur. Eski Japon Başbakanı Toshiki Kaifu 1991 yılında, 1990 yılındaki Moğol liderinin Tokyo ziyaretine karşılıkla cevap vermiştir. Moğolistan'a yardım için, ABD, Almanya, Uluslararası Para Fonu (IMF), Asya Kalkınma Bankası (ADB), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Avrupa Birliği'nin (AB) katılacağı bir konferans düzenlemeye karar vermiştir. 1991 yılı Eylül ayında Japonya ve Dünya Bankası (DB) tarafından desteklenen ilk Tokyo yardım ve bağış konferansı Moğolistan ekonomisi için büyük ölçekli uluslararası yardım umudu getirmiştir.

Tokyo 1990 yılında Moğolistan'a En Tercih Edilen Ülke (MFN) statüsü vermiştir. Moğolistan ve Japonya birçok ekonomik işbirliği anlaşması imzaladı. Rusya ve Çin'den sonra, Japonya günümüzde Moğolistan'ın en büyük üçüncü ticaret ortağı olarak yer almaktadır. Moğolistan, Japon sermayesi, teknolojik yardımı ve tüketim malları karşılığında, Japonya'ya demir cevheri, kömür, bakır, kalay, gümüş, altın ve uranyum gibi muazzam doğal kaynaklar sunmaktadır.

Aynı zamanda, toplam dış yardımlarının yüzde kırkı Japonya'ya aittir. Japonya Moğolistan'ın en büyük yardım sağlayıcısıdır. Donörler konferansı düzenleyerek, gelişmiş ülkelerin dikkatini ve yardımlarını Moğolistan'a odaklayarak etkili olmuştur. Coğrafya, tarih ve ekonomi gibi nedenlerden dolayı, Japonya, Moğolistan'ın gelecekteki güvenlik, bağımsızlık ve ekonomik refahını sağlaması için

³⁷ "Bilateral Relations." <<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/mongolia/index.html>> erişim tarihi: 29 Ocak 2013.

yeni dış politika seçenekleri aramasında önemli bir rol oynamaktadır³⁸. Moğolistan, Japonya ile ilişkilerini kapsamlı bir ortaklık haline geliştirmeye çalışmaktadır. Moğol başkanı 1998 Japonya ziyareti sırasında yayımlanan "Dostluk ve İşbirliği Ortak Bildirisi" bu taahhüdün yinelenmesidir.

Güney Kore, Moğolistan'ın yeniden ekonomik yapılanmasında önemli rol oynayan diğer bir önemli kuzey doğu ülkesidir. Nisan 1990'da diplomatik ilişkilerin kurulmasından bu yana, Güney Kore Moğolistan ile iyi ilişkiler geliştirmiştir. Güney Kore, televizyon yayıncılığı ve telekomünikasyon gelişmesinde ve özel sektörü yönetsel uzmanlık ile sağlamakta yardımcı olmuştur. İkisi arasındaki ikili ilişkileri, Kore Cumhuriyeti Devlet Başkanı Kim Dae Jung'un Haziran 1999 Ulaanbaatar ziyaretinde zirveye ulaşmıştır. Ziyaret sırasında, Moğolistan, Cumhurbaşkanı Kim'in "Güneşli Politikasını" takdir etmiştir.

Batı Avrupa'da, Almanya Moğolistan diplomasisinin temel taşıdır. Almanya da, Japonya'dan sonra, Moğolistan'ın ekonomik gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Moğolistan Almanya'nın yüksekokul ve akademilerine subay göndermektedir.

Moğolistan'ın yeni müttefikler araması Hindistan, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Malezya, Singapur gibi Güneydoğu ve Orta Asya ülkeleri ve eski Sovyetler Birliği'nin beş Orta Asya cumhuriyeti ile daha yakın ilişkiler kurmasına yol açmıştır. Nükleer silahlar hakkındaki endişeler Orta Asya ile ortak bir ilgi yaratmaktadır. Geliştirilmiş ilişkilere giden bir başka adım da Orta Asya'nın ortak barış gücü taburunda yatmaktadır.

Soğuk Savaş sırasında Moğolistan'ın Sovyetler Birliği ve müttefikleri ile olan bağları uluslararası ilişkilerine hâkimdir. Bu "birlik, dostluk ve dünya sosyalist sisteminin ülkelerin işbirliğinin güçlendirilmesini" taahhüt etmiştir³⁹. Bu dönemde Moğolistan, Arnavutluk, Yugoslavya ve Çin ile Sovyet ayrılığı dâhil olmak üzere,

³⁸ Marko Milivojevic, **a.g.m.**, 21.

³⁹ Ole Braun and Ole Odgaard, **Mongolia in Transition**, Nordic Institute of Asian Studies, 1996, s.219.

her büyük dış politika sorunu konusunda tamamen SSCB tarafında olmuştur.⁴⁰ Onun Sovyetler Birliği ile ittifakı ve de-facto⁴¹ Varşova Paktı gözlemcisi yoluyla askeri yapılandırması Soğuk Savaş sırasında Moğolistan'ın dış güvenlik yönetiminin belkemiği olmuştur.

Sovyet imparatorluğunun sona ermesiyle birlikte, Moğolistan Moskova'ya yaranmaktan köklü bir şekilde kurtulacaktır. Çok yönlü dış politika yaklaşımı benimseme imkânına sahip olmuştur. Bu yaklaşım çok sayıda devlet ilişkiler geliştirme fırsat ve Moğolistan'ın devreye girebileceği çeşitli işbirliği alanları sunmuştur.

Rusya ve Çin, Moğolistan çok yönlü dış politikasının önemli bileşenleridir. Komşularından birine aşırı bağımlılığından vazgeçerek, Rusya ve Çin ile "dostane ilişkiler ve işbirliği anlaşmaları" imzaladı. İkisi ile ikili ilişkilerin temelini oluşturan denge, iyi komşuluk, eşit ve karşılıklı yararlı işbirliğidir.⁴² Tarafsızlığın ve dengenin özü Moğolistan'ın komşularından biri bir düşman diğeri ise kendisinin tek güvenlik garantörü olma durumundan kaçınmaktır.

ABD ile ilişkiler Moğolistan'ın dış politikası açısından önemli bir boyutundadır. Moğolistan Japonya ile olan ilişkilerini kapsamlı bir ortaklığa ilerletmek için çalışmaktadır. Moğolistan kendi öncelikleri olarak Kuzeydoğu Asya'da Güney Kore, Güney Asya'da Hindistan ve Singapur, Asya-Pasifik'te Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada, Avrupa'da Almanya ve Fransa ve diğer Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme yolu olarak görmektedir.

⁴⁰Tumurchuluun G., "Mongolia's Foreign Policy Revisited: Relations with Russia and the PRC into the 1990s", **Mongolia in the Twentieth Century: Landlocked Cosmopolitan**, ed. Stephen Kotkin and Brace A. Elleman, M.E. Sharpe, Inc. New York, 1999, s.278.

⁴¹ Uluslararası ilişkilerde De facto; bir devleti fiili olarak tanıma anlamına gelmektedir. De facto veya de fakto, "gerçekte", "uygulamada", "fiilen", "fiili" ya da "pratikte" anlamında kullanılan Latince deyiştir. "Kanuna göre" veya "hukuki olarak" anlamına gelen de jure ile karşıt olarak sıkça kullanılır. Yasal bir durumu tartışırken de jure konu hakkında kanunların ne söylediğini, de facto ise gerçek hayatta uygulamanın nasıl olduğunu belirtir. Bu uygulama yasal olabilir ya da olmayabilir.

⁴² "Concept of National Security of Mongolia.", Çevrimiçi, http://www.extmin.mn/concept_of_national_security_ofm.html, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

Tanınmak ve diğ er ülkelerin desteğini almak için, Moğolistan iyi bir ülke olduğunu göstererek Asya-Pasifik bölgesinin dinamiğine kendini entegre etmek için çok çaba göstermiştir. Ulaanbaatar, Moğolistan'ın ekonomik kalkınması için her ülkeyi ortak olarak görmektedir. O dar jeopolitik ve jeostratejik çerçevelerinden kaçmak ve ülkenin geleceğini güvence altına almak için "    nc  ortaklıklar" bulmaya çalışmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

MOĞOLİSTAN’IN ASEAN ve AB İLE OLAN İLİŞKİLERİ

2.1. Birleşmiş Milletler, ASEAN ve İşbirliği Yöntemleri

Ülkeler arası bağılılık derinleşip; uluslararası ekonomik ve güvenlik bakımından yeni bir ortam oluşturmaktadır. Moğolistan, BM çerçevesinde daha aktif faaliyet gerçekleştirmekte ve World Trade Organization (WTO), ASEAN gibi uluslararası örgütler ve topluluklarla görüşmelerde bulunarak, üye olmaktadır. BM ise Moğolistan Güvenlik Konseyi’nin önemli bir garantisidir.

Moğolistan ilk olarak 1992 yılında ülke topraklarında nükleer silah olmayan alan olduğunu ilan etmiştir. BM Güvenlik Konseyi’nin 53. ve 54. toplantısında “Moğolistan’ın uluslararası güvenlik durumu, nükleer silahsız statüsü” hakkında kararı onaylanmıştır ve bu ülkenin güvenlik durumunun garanti altına alınmasına yönelik önemli bir adımdır. “Nükleer silahtan ayrı olmakla ilgili” Moğolistan Anayasasında, Devlet Meclisi onayıyla Moğolistan’ın nükleer silahsızlık statüsü sorunu konusunda BM Güvenlik Konseyi’nin daimi beş üyesiyle birlikte açıklama yapılmıştır. Uluslararası barışı korumak açısından çok büyük oranda etkili olan beş devletin açıklaması sayesinde Moğolistan’ın siyasi, ekonomik ve doğal yaşam gibi önemli konularında güvenlik konseyinin de görüşüyle dış güvenlik, siyasi ve diplomatik bakımdan önemli bir adım atılmıştır. Asya Pasifik Ocean; Moğolistan’ın dış politika güvenliğini çok taraflı bir sistem olarak oluşturmaya yöneliktir. ASEAN toplantısı çerçevesinde ülkenin yürüteceği politika AEC görüşlerinde belirtilen üç eklem boyunca üye ülkeler arasında güveni kuvvetlendirmek, önlem bazında diplomatik faaliyetlerde bulunmak, çatışmaları çözmek ve daha aktif faaliyette olmaktır.

2.2. ASEAN ve ASEAN ile olan ilişkiler

Moğolistan, ASEAN'a şu anda üye değildir. Ama birliğin AEC ile dış işleri bakanları arasında düzenlenen toplantılarına 2005 yılından beri katılmaktadır. ASEAN'a üye olmak için birlik ile ekonomik ve siyasi ilişkide olmak, birliğin üye ülkeleri ile geniş alanda ilişkide olmak, birliğin dostluk, işbirliği konularındaki antlaşmalarını onaylamak gibi şartlarının yerine getirilmesi gerekmektedir.

Moğolistan; Temmuz 2005 yılında birliğin “Dostluk ve İşbirliği Antlaşması’na katılmıştır ve şu anda ASEAN ülkeleri ile konuşarak, ortaklık (Dialogue Partnership) mekanizmasını kurma konusunda çalışmaktadır.

Yeni oluşumlar ve bölgeselleşme ile adına entegrasyon çağı dediğimiz, içinde bulunduğumuz zaman diliminde birçok kişinin aşına olmadığı ancak oldukça büyük ve stratejik bir konuma sahip olan ASEAN, son derece farklı ve bir o kadar da önemli bir uluslararası kuruluştur. Bilindiği üzere İkinci Dünya Savaşı sonrasında Güneydoğu Asyalı olma bilinci artmıştır. Bu devletler 1945 yılından itibaren sömürgeci lider devletlere karşı ulusal bütünleşmeyi gerçekleştirmek için başarılı bir mücadele verirken, sömürgeci dönemin sonundan itibaren, tek başına değişen ve gelişen dünya koşullarını karşılayamayacaklarını anlamış ve bölgesel bütünleşme hareketlerine yönelmişlerdir. Bu bağlamda ilgili bölgede son altmış yıldır azımsanamayacak şekilde gelişmeler yaşanmaktadır. 1961-1967 yılları arasında, Tayland, Malezya ve Filipinler’ in kurduğu ASA ile Malezya, Filipinler ve Endonezya’nın oluşturduğu MAPHİLİNDÖ hareketi bölgenin, bölgesel bütünleşme çabalarının ilk belirtileri olmuştur. Tüm bunların sonucunda Güneydoğu Asya ülkelerinin de bu oluşumlarda yer almaları ile birlikte ASEAN oluşmuştur.

1960'ların başlarında Tayland, Filipinler ve Malezya'nın girişimleriyle Güneydoğu Asya Cemiyeti'ni (ASA) kurmuşlardır. Bölgenin problemlerinin çözülmesinde; ortak hareket, sömürge ekonomisinden kurtulup ekonomik kalkınmalarını temin etme ve de bölgenin bütününe hedef alan ekonomik, sosyal ve siyasal faaliyetlerine başlayan bu kuruluşun, gerçekleştirdiği ikinci önemli adım ise, 1967'de Bangkok'taki Endonezya, Filipinler, Malezya, Singapur ve Tayland'ın

Bangkok Deklarasyonu adı verilen beyannameyi imzalayarak "Güneydoğu Asya Milletler Cemiyeti" (ASEAN)'nın temelini atmaları olmuştur. Bu cemiyet, bütün bölgeyi tamamen kapsamamasına rağmen Güneydoğu Asya'da işbirliğini organize eden çalışmalar açısından bölgedeki en önemli ve en büyük kuruluştur¹.

1960'lı yılların başlarında Tayland – Malezya - Endonezya tarafından (ASA)'nın kuruluşundan sonra, 1961'de Güneydoğu Asya birliklerinin bir birlik etrafında toplanma çalışmaları başlamış, 1963'de bu çalışmalar sonuçlarını vererek birlik konusunda ortak bir anlaşmaya varılmıştır. 8 Ağustos 1967'de üye ülkelerin Bangkok'ta bir araya gelmeleriyle son değerlendirmelerinin yapılmasından sonra, 29 Ağustos 1967'de ASEAN deklarasyonu imzalanmıştır. Oluşturulan bu birliğin en yetkili organı, hükümet başkanlarının oluşturduğu ASEAN zirvesidir.

2.3. ASEAN Açısından Moğolistan'ın Yeri

Küreselleşme, günümüzde bölge ülkelerinin entegrasyonunun hızla artmasını sağlamaktadır. Moğolistan Asya-Pasifik bölge ülkelerine dikkat edip, bu bölge ülkeleri ile iş birliği kurmayı amaçlamaktadır. Daha önce Moğolistan-Rusya Federasyonu-ÇHC ilişkileri "rehin ülke" gibi, toprak olarak gerçekleşirken, Asya ülkeleri ile siyasi ve ekonomik ilişkiler ile İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) çerçevesinde Rusya Federasyonu ve Doğu Avrupa ile bağlanmıştır. Günümüzde ise Moğolistan XX. yüzyılda ilk defa iki komşunun ilişkisi ile sınırlı kalmayıp, birçok örgütle ilişki kurmuştur. Bu sayede Asya ülkesi statüsünü yeniden şekillendirme imkânı doğmuştur². Böylece Moğolistan'ın Dış Politikası ana yönleriyle belirli değişikliklere uğramıştır ve Doğu Asya Birliği'ne üye olan Moğolistan, iş birliği kurma imkânları hakkında incelemeler yaparak bu konuda çalışmalar yürütmektedir.

¹ Beril Dedeoğlu, "Uzakdoğu'da ASEAN Çerçevesindeki Bölgesel Örgütlenmeyi Etkileyen Dışsal Faktörler", **Dış Ticaret Dergisi**, Cilt: 3, Fasikül: 9, Nisan: 1998, b.a.

² Улаанбаатар- (Moğolistan Dış İşleri Bakanlığı), **Монголын гадаад бодлогын хөх ном** (Moğolistan Dış Politikasının Mavi Kitabı), 2006, s.101.

1994 tarihinde onaylanmış olan Moğolistan Dış Politika Görüşünde: "Moğolistan Dış Politikasının üçüncü yönü ise Asya Bölgesinde yerini sağlamlaştırarak, bölgenin siyasi ve ekonomik entegrasyonuna dâhil olmaktır. Asya-Pasifik'in ekonomik iş birliği "(APEC)'e üye olmayı amaçlayan Moğolistan, bölge ülkelerinin entegrasyonuna girmek için öncelikle söz konusu ülkeler ile iş birliği kurmak ve geliştirmek yönündeki amacını tamamlamalıdır"³ şeklinde vurgulamıştır. Bu yönü ile Moğolistan Asya-Pasifik bölgesi, Doğu Asya Birliği ile ilgili dikkatli olmak zorundadır. Önceki dönemlerde kuzey doğu Asya olarak anılan ve ASEAN+3 mekanizması olarak ortaya çıkan, daha sonra ise Doğu Asya Birliği diye anılan ülkelerle uluslararası ilişkilerde bulunan Moğolistan, Asya-Pasifik'teki dış politika ve güvenlik konularında çok taraflı düzenin oluşturulmasını amaçlamaktadır⁴. Doğu Asya Birliği ise ASEAN üzerinde merkezîleşen düzen yapısı için ASEAN ile ilişkisini geliştirme konusunda dikkatli olmalıdır.

Dünya ekonomik entegrasyonu XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlanmaya başlamıştır. Böylece piyasanın temeli oluşup, milli ekonomilerin dış ekonomiler ile yakınlaşması mümkün olmuştur. Günümüzde entegrasyona girmiş olan kuruluşların sayısı gittikçe artmaktadır. Bütün bunlar ekonomi ve siyasetin yönünü de değiştirmektedir. Bu konuda etkili olan kuruluşlar olarak AB, ASEAN, NAFTA'yı söylemek mümkündür⁵.

Şimdilik ASEAN üyesi ülkeler Doğu Asya iş birliği bölgesini tam olarak oluşturmaya çalışmaktadır ama ülkelerin gelişme düzeyi birbirlerinden farklı olduğu için bu süreçte bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin: Malezya hükümeti, ASEAN+3 düzeni belli bir zaman içerisinde tutmak gerektiğini düşünmektedir. Çünkü ASEAN üyesi olan 10 tane ülke ayrı ayrı şekilde bu birliğe katılırsa ÇHC ve Japonya gibi büyük ekonomisi olan ülkeler ile yarışma imkânı az olacaktır. Diğer

³ Эрдэнэчулуун.Л., "Глобал ертөнц ба Монгол Улсын гадаад бодлого", **Алтан аргамж**-(Global Dünya ve Moğolistan'ın Dış Politikası, Moğolistan Dış İşler Bakanlığı) 2001, №4, s.15.

⁴ Цолмон.Д., "Даяаршил ба буурай хөгжилтэй орнуудын эрх ашиг, аюулгүй байдлын зарим асуудал, Олон улсын харилцаа"-(Küreselleşme Ve Az Gelişmiş Ülkelerin Hakkı Ve Bazı Güvenlik Sorunu) Бөмби сан, **Улаанбаатар**, 2002, №2, s.23.

⁵ Галсанжамц, С., "Ази Номхон Далайн аюулгүй байдлын хамтын ажиллагааны зөвлөл", **Стратеги судлал, Улаанбаатар**, 1998, №1, s.35.

taraftan ise ASEAN kuruluşunun görev ve yeri yok olursa ASEAN üye ülkeleri zarar görebilir diye endişe edilmektedir. Bu yüzden ASEAN'ı ekonomik açıdan kuvvetlendirip, daha sonra da Japonya, ÇHC ve Güney Kore gibi ülkeler ile tam entegrasyona geçilmesi düşünülmektedir.

Doğu Asya'nın yeni regionalismi ise ekonomik rekabetin kendi yerini kuvvetlendirmek amacı taşımasını ifade etmektedir. Ama siyaset ve güvenlik alanında ise bu bölgenin iş birliği geleceğinin o kadar da iyi olmadığı konusunda bazı bilim adamları görüş belirtmektedir. Nedeni ise her ülkenin siyaset ve güvenlik politikasının farklı olmasıdır ve karşılıklı ilişkilerde anlaşmak için uzun zaman harcanması gerektirir. Her ülke kendi siyaseti, güvenliği ve kendi haklarını korumak amacıyla büyük güçlerle ilişki kurarken farklı politikalar izlemektedir. Uluslararası sorunları çözmede farklı düşünceler ile karşılaşmaktadır. Günümüzde ise bu konuda aynı fikirde olma tutumu henüz oluşmamıştır. Uluslararası düzen henüz sağlanmadığı için, büyük güçlerin kar istegine bağlı olarak Asya-Pasifik bölgesinde dengeler henüz oluşturulamamıştır.

Doğu Asya ekonomik entegrasyonunun gerçekleşmesinin önündeki engeller:

Öncelikle bölge ülkelerinin ekonomik gelişme durumu birbirinden farklıdır, bazı ülkelerde serbest piyasa ekonomisi gelişmiştir, bazı ülkelerde ise merkezi ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş tamamlanmamıştır. Bazı ülkelerde eşya ekonomisinde olduğu için sadece kendi kendine yetebilecek durumdadır. Bütün bunlar bu bölgenin ekonomik entegrasyona girmek için zamana ihtiyaç duyduğunu kanıtlamaktadır.

Bölge ülkelerinin çoğu gelişmekte olan ülkelerdir. Bu yüzden yatırım, borç, yardım, ticaret, teknoloji ve ihracat gibi alanlarda birbiriyle rekabete girme ihtimalleri yüksektir. Bunun dışında bazı alanlarda yapılan üretim hemen hemen aynı olduğu için piyasa rekabetinde birbirine zarar verebilmektedirler. Örneğin, enerji ve elektronik mal üretimi ÇHC'nde hızlı gelişmeye başlayınca Malezya, Tayland, Filipin gibi ülkeler aynı tür üretimlerde zarar görmüştür.

Asya-Pasifik bölgesi ülkeleri "Soğuk Savaş"ın sonrasında uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan iyi tarafları kullanarak o bölgede güvenlik durumunu kuvvetlendirmek ve bu konuda iş birliği sağlamak istemişlerdir. Bölge ülkelerinin güvenlik konusunda anlaşma yapmak amacıyla çok taraflı mekanizma oluşturmak için hükümet tedbirinde oluşturdıkları ilk kuruluş ise ASEAN'ın Bölgesel Forumudur⁶.

Ek avantajı: Bölge ülkelerinin güvenliğinin çok taraflı anlaşmalar ve konuşmalarla birlikte sağlanması iki tarafın ve uluslararası mekanizmaların yanı sıra Moğolistan'ın güvenliğini koruma imkânı da sağlayacaktır.

Moğolistan'ın kendi bölgesindeki ülkelerin güvenlik durumu: Güney Doğu Asya bölgesi güvenliğinin resmi kanallarla sağlanmaması durumunda bu alanı bölge ülkelerin güvenlik durumu hakkında anlaşmalarla güvenliğin sağlanması mümkün olacaktır.

Enstitü bağlantısı: ARF (Asya Bölgesel Forum)'la birleşmesi Moğolistan'a bölge ülkelerdeki siyasi yalıtım (insulation)'ı atlamak, Asya-Pasifik bölgesi ile bağlantı kurma konusunda bir kurumsallaşma kanalı edinmek, bölge ülkelerindeki iş ortağı sayısını arttırmak ve stratejik iş birliği topluluğunun bir parçası olabilme imkânlarını sağlamaktadır.

Mevcut durumu koruma mekanizması: Kar ve Merakın farkları bütün ülkeyi birleştiren bir faaliyet olduğu için ARF çok taraflı çabalar ile mevcut yapıyı koruyan bir mekanizmadır.

Bölge ülkelerinin çok taraflı iş birliği bağlamında tercih ettikleri dış politikalar bölge kültürünün oluşmasına destek olmaktadır. Moğolistan BM gibi uluslararası örgütler çerçevesinde güvenlik konusunda deneyimli bir ülke haline gelmiştir. Ama ARF ise Moğolistan için yeni bir yapıdır. Moğolistan ARF

⁶ Монголын гадаад бодлогын хөх ном, **a.g.e.**, s.65.

çerçevesinde çalışırken, anlaşma ve iş birliği konularında tercih edilen dış politika ve faaliyetlere dair deneyim kazanmak zorundadır.

Karşılıklı tamamlama mekanizması: Günümüzde ARF çok taraflı faaliyetler açısından tarafların güvenliğinin sağlanması konusunda iki taraflı anlaşmaların yerini alamayacak düzeydedir ancak söz konusu anlaşmaları tamamlayıcı niteliktedir. Güvenlik konusundaki iki tarafın anlaşmaları çok taraflı faaliyetlere destek olmaktadır.

Çatışmayı engelleme gücü: ARF faaliyetleri gelecekte oluşması mümkün olan anlaşmazlıkları ve çatışmaları engelleyerek, bölge ülkelerinin gelişmesini desteklemektedir. Söz konusu ülkelerin alt yapısının oluşup oluşamayacağı katılım sürecinde belirlenmektedir ve bölge ülkeleri içerisinde oluşabilecek çatışmalardan kaçmak ve anlaşmazlıkları güç kullanmadan barış içerisinde gerçekleştirmek konusunda destek olmaktadır.

ARF çerçevesinde güveni kuvvetlendirirken; ARF başkanının görev ve niteliklerini iyileştirerek prensipler hakkında anlaşma sağlamak suretiyle Moğolistan'ın güvenlik durumu ve dış politikası hakkında bölge ülkelerini bilgilendirmek ve tüm bunları hızlı bir biçimde yapmak Moğolistan açısından faydalı olacaktır. Örneğin: "Moğolistan'ın güvenlik durumu olan "nükleer silahsız statüsü" hakkında BM Genel Kurulunun kararı doğrultusunda fikir birliğine varılarak ilgili madde ARF bakanları toplantılarında 4 defa (1999-2002) açıklanmıştır⁷.

Moğolistan'da 1990 yılında başlamış olan siyasi, toplumsal ve ekonomik yenilikler ve değişikliklerden dolayı Moğolistan'ın güvenlik durumu ve dış politikası, söz konusu amaçlar doğrultusunda belirlenmek zorunda kalmıştır. Böylece yeni dış politika, Asya-Pasifik bölgesi ülkeleri ile iş birliğinin sağlanması ve kuvvetlendirilmesi gibi konulara öncelik verilerek oluşturulmuştur.

⁷ Баярхүү Д., “Монгол Улсаас АРФ, АСЕМ, АСД-д оролцох бодлогын тухайд”, **Монгол Вьетнамын харилцаа-50 жил**-(Moğolistan'ın ARF, АСЕМ, АСД'ye Girmek İçin Dış Politikası) Бемби сан Үзүмнэв Улаанбаатар, s.70.

2.4. ASEAN+3 İş Birliği Açısından Moğolistan'ın Yeri

ASEAN+3 iş birliği günümüzde ekonomi ve finans alanlarında çalışmalar yapmaktadır. ASEAN+3, üye ülkelerin ekonomik iş birliğini geliştirirken, ticaret ve yatırıma dikkat çekerek çalışmaktadır. Yeni teknolojik ürünleri birbiriyle değiştirmek, özellikle medya alanında teknolojik iş birliği kurmak, ülkelerin aralarındaki internetten ticareti geliştirmek ve açık ticaret sistemi kurmak gibi amaçlara yönelik de çalışmaktadır. Söz konusu alanlarda ülkelerin ve üye ülke insanların gelişimini desteklemek için çaba gösterirken, tarım, sanayi ve turizm alanlarında ülkeler arasında iş birliğini sağlayarak uluslararası ve bölgesel çok taraflı iş birliklerini organize etmeye yönelik çalışmaktadır⁸.

Doğu Asya ülkeleri arasında iletişim teknolojileri sektöründe iş birliği sağlamak, bu konuda geri kalmış olan ülkelere destek olmak amacı ile ülkelerin ekonomik durumlarını düzeltmeye yönelik projeler yapmaktadır. Güney Kore'nin fikri ile Doğu Asya iş adamları için kuruluş kurmuştur ve birçok alanda iş birliği yapmaktadır. Ayrıca bu konularda yatırım yapmaya başlamıştır. Ekonomi alanında önemli yatırımlar yaparak, bu alanda projeler üreten kuruluşlar da kurulmaya başlamıştır. Bu kuruluşların serbest ticaret alanı, ihracat-fabrikalarıdır. Ayrıca yol inşası konusunda da yatırım yapmaktadır. Örneğin; Kunming-Singapur arasında 4300-5500 km demir yolu yapmak için program başlatmıştır ve 2000-2020 yılları arasında bitirilmesi planlanmaktadır. Söz konusu demir yolu Güney Çin Kunming'den başlayıp Birm, Tayland, Laos, Vietnam ve Malezya'dan geçerek Singapur'a ulaşmaktadır. 2 milyar dolarlık yatırım yapılan bu proje 55 adet küçük projelerden oluşmakta ve Doğu Asya'yı birleştiren kara yolu ve su bariyerleri inşasını da kapsamaktadır⁹.

ASEAN+3 üyesi ülkeler dış ticaret konusunda bağımsız politika yürütmekte ve DTÖ, APEK çerçevesinde ticaret alanında çok taraflı iş birliği kurmaya

⁸ Tran Khanh, **lien ket Asian trong boi canh toan cau hoa**, Hanoi-(Küreselleşme Bağlamında ASEAN, 2002, s.180.

⁹ Pham Nguyen Long, **The ky XXI, vi the cua ASEAN o vong cung Dong A.**-(Yirmi Birinci Yüzyılda, Doğu Asya'da ASEAN'in Pozisyonu), New Environment in East Asia, s.44.

çabalamaktadırlar. Bununla beraber EAFTA (Doğu Asya serbest ticaret bölgesi)'yı kurmak için Doğu Asya araştırma kurumu inceleme yapmıştır ve bu amaca yönelik ayrı bir program yürütmektedir. Ticarî iş birliğinin ilk basamağı olan gümrük vergileri konusundan başlayarak serbest ticareti destekleyip, geliştirmeyi amaçlamaktadır. Japonya-Singapur, Japonya-Güney Kore ve ÇHC-ASEAN arasında serbest ticaret bölgesi kurmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma bölgesel ticaretin gelişmesine büyük katkı sağlayacaktır.

ASEAN+3'ün finans alanındaki iş birliği çalışmaları, diğer sektörlerle göre daha hızlı gelişmektedir. Geçmiş yıllarda Maliye Bakanları ve Asya Kalkınma Bankası ile birlikte görüşmeler de yapılmıştır. ASEAN+3'ün bakanlar ile gerçekleştirdiği görüşmeler yılda bir defa düzenlenmektedir fakat Finans ve Ekonomi Bakanları gerekli olduğu takdirde toplu görüşme yapmaktadır.

ASEAN+3 yönetim kurulu Asya Para Fonu (AMF) kurulması ile, Japonya'nın para birimi olan yen'in uluslararası para birimi olması için önerilerde bulunmaktadır¹⁰. Bunun dışında bir ekonomik bunalım olmasını engellemek için karşılıklı para ve finans yatırımları yapmak ve bunun için programlar oluşturmak amaçlarına yönelik kararları onaylamıştır¹¹. Bunun için öncelikle ASEAN+3 ile birlikte fon (1 milyar dolarlık) kurulmuştur.

Moğolistan bölge ülkelerinin hızla gelişen bu iş birliğini destekleyerek, iş birliği kurmak için hazırdır çünkü bölge ülkelerinin yeri, iki tarafın iş birliği durumu ve Moğolistan'a yatırım yapan ülkelerin katılımlarına bakılacak olursa, Moğolistan ASEAN+3 mekanizması dışında kalmaması gereken bir yapıdadır. 1997 yılında yaşanan ve ekonomiyi derin bir şekilde etkilemiş olan Asya ekonomik krizinden sonra bölge ülkelerinin yeni krizlerle karşı karşıya kalmasını önlemeye yönelik, ülkelerin ekonomi ve finans alanlarındaki iş birliği organize edilmektedir. Moğolistan tarafı da bu konuda fikir birliği içerisinde. Gelecekte Moğolistan'ın

¹⁰ Doğu Asya para stoku ABD ve AB'den çok daha fazladır. Doğu Asya para stok 668 milyar dolar ise ABD'nin 71 milyar dolar ve AB ise 380 milyar dolardır. Bu yüzden bağımsız olmak mümkün diye görmektedir.

¹¹ Tran Khanh, **Küreselleşme Bağlamında ASEAN**, s.180.

Doğu Asya ekonomik entegrasyonuna ve APEC'e katılması için ASEAN+3 mekanizması büyük bir destek olacaktır.

Moğolistan ASEAN faaliyetlerine katılma isteğinde bulunmaktadır. Fakat Doğu Asya'daki iş birliği ve özellikle çok taraflı iş birliği faaliyetleri durgundur. 1995 yılında başlatılmış olan Tümen Nehri'ni kullanma projesi sadece taşımacılık, ticaret, şehir planlama ve turizmi geliştirmekle sınırlıdır¹². Çünkü katılan ülkelerin mali durumu arasında büyük farklar vardır. Projelerin gerçekleşmesi için finansal yapı ve hükümetlerin üstleneceği görevler gibi sorunlar bulunmaktadır.

Aslında Moğolistan ASEAN+3 üyesi olan 13 ülke ile ilişki içerisinde. Özellikle ÇHC, Güney Kore ve Japonya ile olan ilişkiler iyi durumdadır. ASEAN'a üye ülkeler ve bu üç tane ülke arasındaki ilişki çok eski dönemlere dayanmaktadır ve günümüzde de devam etmektedir. Bu ülkelerden birinin ekonomisinde her hangi bir sorun çıkarsa diğer bütün üye ülkeler bu sorundan etkilenmektedir. Bunun somut bir örneği ise 1990'lı yıllarda yaşanan Doğu Asya ekonomik bunalımıdır. Ama Moğolistan'ın ekonomisi bunalıma girse de henüz ASEAN+3'e üye olmadığı için hiçbir ülkeyi etkilememektedir. Moğolistan'ın ekonomisi bakımından küçük olması sebebiyle bölgesel entegrasyona girmek için öncelikle gerekli ekonomik koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Güney Doğu Asya ve Doğu Asya'nın entegrasyonunu amaçlayıp bunun gerçekleşmesi için belirli bir plan oluşturmak gerekmektedir.¹³ Bunun için:

1. Ülkenin ekonomik boyutunu genişletmek:
2. Dünya piyasasında kendi yerini oluşturmak,
3. Sınırı olan ülkeler ile ekonomik ve ticarî serbest bölgelerinde birleşmek,

¹² Олон Улсын Харилцаа сэтгүүл, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Ulaanbaatar, Бөмби сан Үгдүү, 2002, №2, s.95.

¹³ Бор.Ж., **Монголын Дипломат Товчоо**-(Moğolistan Dış Politikası), МУИС. ОУХДС, Улаанбаатар, 2004 s.207.

4. Bazı ASEAN ülkelerinin programları, örneğin Singapur ve Malezya tarafından ASEAN üyesi ülkeler için yapılan eğitim ve iletişim sektörlerindeki birlik projeleri ve faaliyetlerine katılmak gerekmektedir.¹⁴ Tayland'dan yapılan insan kaynakları ve gelişim projelerine katılmak gibi sistemli bir politika yürütmek gerekmektedir. Böylece Doğu Asya entegrasyonuna yakınlaşma yolunu bulabilecektir. Bunun dışında Doğu Asya regionalizm durumu her zaman incelenmeli ve yakınlaşmak için çalışılmalıdır.

2.5. Moğolistan'ın ASEAN İle Ortak Olma Hedefi

Tarihsel sürece bakıldığında, iki komşunun "makas politikası"¹⁵ konusunda daima temkinli bir tavır içerisinde oldukları ve XX. yüzyılın başlarında Batı'nın büyük ülkelere, Kral Handdorj ile Moğolistan devlet adamlarına destek talebiyle mektuplar göndermiş olmasına rağmen o dönemde durumlarının uygun olmadığı görülmektedir. Sadece iki sınır komşusu olan Moğolistan, herhangi birinin etkisi altına girmemek için çok taraflı bir dış politika uygulamak zorunda kalmıştır. Bu yüzden dış politika kararı alan devlet adamları dış politikasının önemli amaçları olan bir ülkenin bağımsızlığını "takip ülke" şeklinde güçlü bir devletin korumasından başka bir yol bulamamıştır.

ASEAN ise Asya'nın büyük bir kuruluşudur. Bu yüzden Moğolistan ASEAN'ın üye ülkeleri ile iyi ilişkiler kurabilirse Asya-Pasifik bölgesinin iş birliğine katılma imkânı bulabilecektir. Diğer taraftan ise 1994 Moğolistan Dış Politika Görüşünde: "Moğolistan Dış Politikasının üçüncü yönü ise Asya bölgesinde kendi yerini kuvvetlendirmek, ekonomik ve siyasi entegrasyona katılmaktır... Asya-Pasifik bölgesi ekonomik iş birliği kuruluşu (APEC)'na katılmayı amaçlamaktır. Öncelikle bölge ülkelerinin entegrasyona girme koşulu o bölgeye ait olan ülkeler ile ilişkilerini geliştirmektir¹⁶" şeklinde açıklanmıştır. APEC'e üye olmak konusunda iki taraflı ve çok taraflı olmak üzere ASEAN'ın üye ülke ilişkileri ve iş birliği geliştirme

¹⁴ Бор.Ж., а.г.е. s.230.

¹⁵ Улаанбаатар- (Moğolistan Dış İşleri Bakanlığı), а.г.е., s.101.

¹⁶ А.е., s.26.

faaliyetleri önemlidir. ASEAN'a üye olan 10 ülkenin (Laos, Kamboç, Myanmar dışında) 7 tanesi aynı zamanda da APEC üyesidir. Moğolistan ASEAN'ın Barış ve İş Birliği anlaşmasına Temmuz 2005 yılında katılmıştır ve Barış ve İş Birliği Anlaşmasına katılımından sonra ASEAN'ın diğer anlaşmalarına da ortak olmayı¹⁷ amaçlamaktadır.

Moğolistan gelişmek için iki komşusuyla olan ilişkilerini daha kârlı hale getirmek dışında üçüncü bir komşusu ile de iyi ilişkiler içerisinde. Böylece iki komşusu dışında Japonya, Güney Kore, Kuzey Kore gibi ülkeler, batı tarafından ise AB ülkeleri, ABD, Kanada, ASEAN üyesi ülkeler, Avustralya, Yeni Zelanda da Moğolistan'ın yeni dış çevresi olmuştur. Tüm bunlardan dolayı Moğolistan'ın dış ilişkileri sadece Rusya ve ÇHC ile sınırlı kalmamıştır. Batı tarafından AB ülkeleri ile ilişkisi olan Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri, Japonya, Güney Kore, Kuzey Kore, ABD, Kanada ve ASEAN üyesi ülkeler olan Asya-Pasifik'e dayanan yatay dingil şeklinde diğer ülkeleri de kapsayacak biçimde gelişmeye başlamıştır¹⁸.

Moğolistan'ın ASEAN ülkeleri ile ilişkisi bazı yönlerden çok iyidir. Özellikle ASEM'e (Asia-Europe Meeting) katılması başarılı bir geçiş olmuştur¹⁹. Güney Doğu Asya, Pasifik'in 27 ülkesini (Avustralya, Bangladeş, Brunei, Kamboç, Kanada'da, ÇHC, AB, Hindistan, Endonezya, Japonya, Kuzey Kore, Güney Kore, Laos, Malezya, Birm, Moğolistan, Yeni Zelanda, Pakistan, Papua Yeni Gine, Filipin, Rusya, Singapur, Sri Lanka, Tayland, Doğu Timor, Amerika, Vietnam)²⁰ ülkeleri ile birleştirmiştir. Bölge barışı ve güvenliği için çok taraflı toplantılar ve anlaşmalar yapılmıştır. Moğolistan ise bu faaliyete 1998 yılından beri katılmaktadır²¹.

2005 yılında "ASEAN Bölgesel Forum üyesi ülkelerin güvenlik planlarındaki değişiklik" konusundaki seminer Ulaanbaatar'da düzenlenmiştir. Bununla birlikte

¹⁷ Баясах.Ж., "Монгол Улсын гуравдагч хөрш хийгээд түншийн асуудалд", **Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал ба гуравдагч түнш орнууд**-(Moğolistan'ın Üçüncü Komşusu Ve Ortaklık Konusu), Улаанбаатар-(Interpress Yayınevi), 2002, s.66.

¹⁸ Баясах.Ж., **a.g.e.**, s.32.

¹⁹ Çevrimiçi, <http://www.aseanregionalforum.org/>, Erişim Tarihi: 3 mayıs 2012.

²⁰ Çevrimiçi, <http://www.mfa.gov.mn>, Erişim Tarihi: 3 mayıs 2012.

²¹ Баясах.Ж., **a.g.e.**, s.65.

ABF'ye üye olduktan sonra kendi ülkesinde de yapılan önemli bir organizasyondur. 31 Ekim 2005 ve 02 Kasım 2005 arasında Brunei'nin başkenti Bender Seri Begavan'da düzenlenen görüşmede Moğolistan temsilci olarak yer almıştır. Bu görüşmede, Asya-Pasifik bölgesi ülkelerinin bazı güvenlik konularında, örneğin: Kuzey Doğu Asya'nın güvenliği konusunda Moğolistan görüşünü belirtmiştir. Bunun yanı sıra güvenlik dışındaki insan kaçakçılığı, uyuşturucu satışına engel olmak gibi konularda Moğolistan'da gerçekleştirilen faaliyetler hakkında bilgi verilmiştir. Bu konularda Asya-Pasifik bölgesi ülkeleri ile olan iş birliğini devam ettirmek istediğini açıklamıştır²².

Ekonomik olarak hızlı gelişmekte olan ASEAN üyesi 10 ülke ile iş birliği özellikle de ekonomik iş birliği Moğolistan piyasasında ÇHC'nin egemenliğine engel olacaktır. Çünkü günlük tüketim malı olan pirinç, sebzeler, deniz ürünleri ASEAN üyesi, dünya piyasasının pirinç ihracatında birincisi olan Vietnam ve Tayland gibi ülkelere uygun fiyata alınabilecektir. Bunun için taşımacılık, demir yolu ve gümrük vergisi gibi konularda ÇHC ve Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti ile iki ve üç taraflı anlaşmalar yapmak gerekmektedir.

ASEAN ile diplomatik ilişkiler kurarak iş birliği yapmak gerekmektedir. Böylece Moğolistan'ın ekonomik ve siyasi ilişkilerinde pozitif yönlerini ön plana çıkartarak, APEC'e üye olma hedefine yönelik önemli bir adım atmak mümkün olacaktır. ASEAN'ı üçüncü komşu olarak görmek ve diplomatik ilişkileri geliştirmek Moğolistan'ın yararına olacaktır. ASEAN üyesi olan ülkeler ile yapıcı ilişkiler ve iş birliği sayesinde Moğolistan APEC'e üye olmak için ASEAN ülkelerinin desteğini alabilecektir.

Asya-Pasifik bölgesinin siyasi ve ekonomik açıdan en büyük kuruluşu olan ASEAN ile ve kuruluşun üye ülkeleri ile ilişki ve iş birliği geliştirmesi Moğolistan'ın

²² ГХЯ-ны, 2006 оны үйл ажиллагааны тайлан, Гадаад харилцаа : Монгол Улсын ГХЯ-ны мэдээллийн товхимол, (Moğolistan Dış İşler Bakanlığı 2006 Yılı Faaliyet Anketi), Улаанбаатар, 2007, s.15.

dış politikasının esas hedeflerinden bir tanesidir. Moğolistan-ASEAN iş birliğinin önemi:

Asya-Pasifik bölgesi ülkesi olarak kendini tanımlayan Moğolistan bölgedeki siyasi ve ekonomik yapının en büyük kuruluşu ile yakın ilişki kurmak zorundadır.

Kararlı, güvenli Doğu Asya ise Moğolistan'ın en çok ilgisini çeken konudur. Bu yüzden Doğu Asya ülkeleri ile ASEAN tarafından yapılan iş birliği, bölge ülkelerinin güvenlik konusundaki çok taraflı anlaşmaları ABF'a Moğolistan katılmaya çalışmaktadır.

Ekonomisini bölge piyasası ile birleştirmesi ekonomik yapının gelişmesini sağlayarak, küreselleşmenin Moğolistan üzerindeki olumsuz etkilerini de azaltacaktır. Bununla birlikte, bölgesel ekonominin etkisiyle Moğolistan gittikçe gelişen ASEAN'ın ekonomik entegrasyonuna uyum sağlayabilecektir.

ASEAN ile Moğolistan arasındaki ticaret ve ekonomik iş birliği genişleyerek, Moğolistan'ın ASEAN'ın ekonomik ağına girmesini sağlayacaktır. Böylece uluslararası ticaret anlaşmalarında Moğolistan da kazanç sağlayabilecektir. Söz konusu iş birliğinin esası, uluslararası örgütler çerçevesinde Moğolistan'ın kendisini destekleyen ülkelerle birlik kurmasıdır.

Çatışmalardan vazgeçmek, herhangi bir sorunu konuşarak anlaşmak suretiyle çözmek, iş birliği gibi ASEAN'ın çok taraflı faaliyetler konusundaki prensipleri Moğolistan'ın dış politikası açısından önemli etkilerde bulunmaktadır.

Günümüzde Doğu Asya Birliğinin oluşma süreci bitmek üzeredir, ASEAN üyesi ülkeler ile ilişkilerini kuvvetlendirmek, ticaret ve yatırım konusunda çalışmak Moğolistan için zorunluluktur. Moğolistan'ın ASEAN ile anlaşarak, ortaklık mekanizması oluşturması konusu Tayland ve Malezya'nın Dış İlişkiler Bakanlarının ziyareti ile birlikte gerçekleştirilen Asya işbirliği anlaşma toplantısında konuşulmuştur. 2007 yılında ASEAN üyesi ülkeler ile siyasi anlaşmaları geliştirerek, ticari ve ekonomik iş birliğinde ortaya çıkabilecek engelleri önlemek, APEC'e üye

olmak ve üyelik için hazırlık yapmak, önemine değinilen konular arasında yer almaktadır²³.

2.6. Moğolistan'ın ASEAN İle İş Birliği Kurmasının En Uygun Yolu: Vietnam

Moğolistan Güney Doğu Asya Ülkeleri ile ilişki içerisinde. Bazı ülkelerle ise eskiden beri dostluk ve yakın ilişki içerisinde olarak günümüze kadar gelmiştir. Onlardan biri de Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti'dir. Geçmişten gelen ilişkilerini kuvvetlendirmenin yanı sıra ASEAN'ın diğer üye ülkeler ile karşılıklı kârlı iş birliği geliştirme, özellikle de ekonomik ve ticarî alanlardaki ilişkilerini geliştirmek için Moğolistan çok çalışmaktadır. ASEAN'a yeni üye olmasına rağmen kuruluş içinde saygı görmektedir ve kısa zamanda kendi ülke ekonomisinde olumlu gelişmeler olmasını sağlamıştır. Bölge kuruluşlarının aldığı kararlar üzerinde önemli ölçüde etkili olmaktadır. Bu nedenle de Moğolistan için Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti önemli ülkelerden biri olarak görülmektedir.

ASEAN üyesi ülkeler ve Asya-Pasifik ülkeleri ile ilişki kurması Vietnam'ın dış ilişkiler bakımından olumlu bir politika geliştirdiğini göstermektedir. Bu durum Vietnam'ın ASEAN ile yakın ilişki içerisinde olmasının sonucudur²⁴. ASEAN içinde Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti'nin görevi ve etkisi oldukça fazladır. Bunun temel nedenleri:

1. Çok nüfusa sahip olması,
2. Coğrafi olarak iyi bir bölgede bulunması ve 3200 km deniz sınırına sahip olması,

²³ Дашцэвэл.С., "Зүүн өмнөд Ази дахь түгшүүртэй байдлын нэг голомт", **Дорно дахины судлалын асуудал**-(Güney Doğu Asya'nın Kötü Durumun Kaynağı) Улаанбаатар 1986, №1, s.29.

²⁴ Seiji Finch Naya-Joseph, L.-H. Tan, **Asian Transnational Economies: Challenges and Prospects for Reform and Transformation**, California, 1995, s.99.

3. Dış Politika Görüşünde bağımsızlık, özgürlük şeklinde dış politikasını yürüterek, herhangi bir ülkenin iç sorunlarına karışmayacağını açıklaması ve
4. ASEAN' daki barış konusuna büyük önem vermesidir.

Vietnam sosyal piyasa ekonomisinden serbest piyasa ekonomisine geçerken büyük değişiklikler yapabirmiştir. Döviz kuru ve enflasyonu sabitlemiştir. Mal piyasasındaki rekabet gücü de hızla yükselmiştir. Önemli değişikliklerin olduğu 1989 yılından sonra yaptığı kanun oluşturmak, vergi toplamak, devletten verilen vergiyi durdurmak, kârlı banka sistemi kurmak, piyasa ekonomisini hükümetin katılımına tekrar açmak gibi serbest piyasa oluşturma faaliyetlerine devam etmiştir.

Moğolistan ve VSC'ler BM'lere üye olmak için birbirine destek olmuştur. Moğolistan Vietnam'ın Dünya Ticaret Örgütü ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne üye olmasına, Vietnam ise Moğolistan'ın ASEAN Bölgesel Forumu ve ASEM'E üye olmasına yardım etmiştir.

Moğolistan, bölge ülkeleri üzerindeki etkisini de dikkate alarak Vietnam ile kurulan ilişki ve iş birliğini her zaman geliştirmelidir ve bu iş birliğini ASEAN ile ilişki kurmanın en iyi yolu olarak değerlendirmelidir. Vietnam açısından Moğolistan'ın önemi ise aşağıdaki şekildedir:

1. Aralarında eskiden gelmiş olan dostluk ilişkisi vardır.
2. Karşılıklı birbirine güvenmektedirler.
3. Birbirinin seçtiği gelişme yollarına saygı göstermektedirler.
4. Her ikisi de uluslararası alanlarda birbirini her zaman destekleyerek, ASEAN ile iş birliği kurmak üzere hazırdır.

Vietnam tarafı, eğer ASEAN+3+1 şeklinde bir mekanizma oluşur ve bu da Moğolistan olarak gerçekleşirse Moğolistan'ı ÇHC, Kuzey Kore ve Japonya ile olduğu gibi Moğolistan ile de aynı düzeyde ilişkileri olacağını belirtmiştir.

2.7. Moğolistan Dış Politikasında AB'nin Yeri

Günümüzde uluslararası entegrasyon örgütleri arasında Avrupa Birliği önemli bir yer tutmaktadır. Batı Avrupa'nın gelişmiş 15 ülkesini birleştirmiştir. AB günümüze gelene kadar yaklaşık olarak 50 yıllık geçmişe sahiptir. AB kurulması ile ilgili görüşler aslında orta çağlardan başlamıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çalışmalar hızlanmıştır. Avrupa'yı uyandırmak için 1946 yılında Winston Churchill Avrupa Konseyi hakkında tavsiyede bulunmuştur ve böylece 1947 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmasına karar verilmiştir. Bundan sonra da 1948 yılında Belçika, Lüksemburg ve Nederland Benelüks Antlaşması ile Gümrük Birliği'ni, 1951 yılında Paris Antlaşması ile de 6 tane Avrupa ülkesini (Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Nederland) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu altında birleştiren²⁵, 1957 yılında Roma Antlaşması ile (bununla beraber Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kuruldu) Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kurmaya (bu antlaşmada 1973 yılında İngiltere, Danimarka, İrlanda, 1981 yılında İspanya, Portugal, 1995 yılında Finlandiya, İsveç ve Avusturya birleşti) karar vermiştir. Bu entegrasyon faaliyeti 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile AB'nin tam olarak gelişmesini sağlamıştır. Bunun dışında Avrupa'nın ekonomik kalkınmasına yönelik ABD'nin Marshall Planı da önemlidir. 1948-1952 yılları arasında Batı Avrupa'nın 16 ülkesinde gerçekleştirilmiş olan 17 trilyon dolarlık Marshall Planının gerçekleşmesine yönelik faaliyetler 1948 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile gündeme gelmiştir²⁶. Plan gerçekleşip, Batı Avrupa ülkelerinin ekonomik durumu iyileşirken, bu topluluk 1960 yılında İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü olarak genişlemiştir:

²⁵ Peter Hoflich. **Banks at Risk: Global Best Practices in an Age of Turbulence**, Strategic Business Intelligence for the Financial Services Community s.2.

²⁶ Mark Baimbridge, Philip Whyman. **Britain, the Euro and Beyond**, Ashgate Publishing Limited England, s.7.

1. Üye ülkelerin ekonomisini geliştirmek ve dünya ekonomisine destek olmak,
2. Üye ülkelerin ticari ve ekonomik yönlerini yönetmek ve bölge ülkelerinin ekonomik ve sosyal durumunu geliştirmek,
3. Gelişmekte olan ülkelere yardım etmek,
4. Uluslararası ekonomik ilişkilerde dışlanma konusunda yardımcı olmaktır.

Avrupa Birliği ile yakın iş birliği kuran 30 tane ülke ile birleştiren OECD, Post Komünist ülkeler ile iş birliği kurma merkezi 1991 yılında kurulmuştur ve merkez planlı ekonomiden piyasa planlı ekonomisine geçen ülkelere teknik yardım sağlamayı amaçlamaktadır. (a.Orta ve Doğu Avrupa ülkeler; b.bağımsız devletler topluluğunun üye ülkeleri ve Moğolistan). Moğolistan OECD'nin European Network on the Economics of the Firm Program, Technology and Economy Programlarına başarı ile katılmıştır.

Avrupa Birliği Merkezi, planlı ekonomiden piyasa ekonomisine ve demokrasiye geçen Bağımsız Devletler Birliği ülkeleri ve Moğolistan'ın gelişmesine destek olmak amacıyla TACİS (Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım, Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States) programını 1991 yılında başlatmıştır. Sadece 1991-1994 yılları arasında 2000 proje için 1.757 milyar ecu²⁷ harcanmıştır²⁸. Moğolistan bu projeye 1995 yılında katılmaya başlamıştır. Moğolistan'ın dış politikası görünüşte yenilenirken, AB'yi örnek almaktadır ve "üçüncü komşu ülkeler" hakkındaki politikası da bu noktada belirleyici olmaktadır.

²⁷ European Currency Unit=Ecu/Avrupa para birimidir/ Avrupa Ekonomik Topluluğuna (AET) üye ülkelerin ortak olarak kullandıkları para birimi. Buna ECU denilmektedir. İngilizce European Currency Unit'in kısaltılmış şeklidir. 13 Mart 1979'da yürürlüğe giren [Avrupa Para Sisteminin temel unsuru ECU'dur.,http://www.scribd.com/doc/69057772/%D0%AD%D0%97%D0%98-%D0%A1%D0%B5%D0%BC-2-%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE-%D0%91%D2%AF%D1%81-%D0%92%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D1%8B%D0%BD-%D0%A5%D0%BE%D0%BB%D0%B1%D0%BE%D0%BE](http://www.scribd.com/doc/69057772/%D0%AD%D0%97%D0%98-%D0%A1%D0%B5%D0%BC-2-%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE-%D0%91%D2%AF%D1%81-%D0%92%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D1%8B%D0%BD-%D0%A5%D0%BE%D0%BB%D0%B1%D0%BE%D0%BE)

²⁸ **How To Work With TACİS**, Tacis Information Office in Brussels, 1995, s.5.

1980 yılı sonunda Moğolistan'ın uluslararası ilişkiler alanında eksiklikleri olduğu hakkında eleştiriler ilk defa ortaya çıkmaya başlamıştır:

1. Ülke iç sorunlarını çözmede dış ilişkilerden doğan fırsatları iyi kullanamamaktadır.

2. Dış siyasi tutum ve dış ekonomik politikaların karşılıklı bağlılığı ve entegrasyonunun doğru şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

3. Uluslararası durum ve dış ilişkiler konusunda inceleme ve değerlendirme yaparak, eksikliklerin tespit edilmesi ve gelişmiş batı ülkeleri ile karşılıklı kârlı iş birliği kurulması ve geliştirmesi sayesinde uluslararası dış ilişkilerin doğru biçimde yürütülmesi sağlanmalıdır. Bu sayede 1 Ağustos 1989 yılında Moğolistan'a Avrasya Ekonomik Topluluğu ile iş birliği kurması yolu açılmıştır. Diplomatik görüşmeler ise 1988 yılı sonunda Londra ve Pekin'de başlamıştır.

13 Ocak 1992 yılında onaylanmış olan Moğolistan yeni Anayasasının 10. maddesi ülkenin dış politika kaynağı "...uluslararası hukuk prensipleriyle barışı amaçlayacak şekilde yürütülecektir"²⁹ diye belirtmektedir.

Dünya üzerindeki önemi ve etkisi daha da artmakta olan AB Ülkeleriyle ilişkiler ve iş birliğinin artırılması Moğolistan'ın milli iradesi açısından önem taşımaktadır. Haziran 1994 yılında Devlet Meclisi tarafından onaylanan Moğolistan Dış Politika Görüşünde dış politikanın yönü ise ABD, Japonya, Almanya gibi gelişmiş ülkeler ile dostluk ilişkilerini sürdürmek ve geliştirmek olarak tanımlanmıştır. Bununla beraber Hindistan, Güney Kore, Tayland, Singapur, Türkiye, Danimarka, Finlandiya, Avusturya, İsveç ve İsviçre gibi ülkeler ile de iyi ilişkiler kurarak, onları ekonomik ve diğer alanlarda Moğolistan'a çekmek hedeflenmiştir³⁰ diye belirtilmiştir. Moğolistan: Almanya, İngiltere, Fransa, Danimarka, Finlandiya, İsveç, Nederland, Belçika, İtalya, Avusturya gibi batılı

²⁹ Moğolistan Anayasası. s.28.

³⁰ **Монгол Улсын Гадаад Бодлогын Хөх Ном** (Moğolistan DışPolitika Mavi Kitabı) Ulaanbaatar, 2006, s.101

gelişmiş ülkeler ile sadece AB çerçevesinde ilişki ve iş birliğini geliştirmek değil tüm yönleriyle iyi ilişkiler içerisinde olmak istemektedir.

AB, Moğolistan'ın en önemli ortakları arasında yer almaktadır: Avrasya Ekonomik Topluluğu ile diplomatik ilişkiler kurmadan önce Moğolistan AET üye ülkeleri ile diplomatik ilişkiler içerisindeydi. 1960'lı yıllardan itibaren İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Avusturya, 1970 yıllardan itibaren ise Danimarka, İsveç, Finlandiya gibi ülkeler ile ticaret yapmaya başlanması, dış ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır. Bu ülkeler 1988 yılında Japonya ve İsviçre ile beraber Moğolistan dış ticaretinin toplam hacminin % 3,3'ü (323.2 milyar tügrüg) kadar paya sahiptir³¹. Moğolistan'ın AB ile ilişkisini ve iş birliğini geliştirmek istemesinin sebepleri:

1. Moğolistan'ın dış politika görüşünde; AB üye ülkelerin dış politikası ikinci yol olarak benimsenmektedir;
2. AB tarafından gelen borç ve yardımlar bakımından Moğolistan'ın üçüncü büyük bağışçısıdır;
3. AB üyesi ülkeler Moğolistan için ÇHC, Rusya, Güney Kore ve İsviçre ülkelerinin ardından altıncı büyük ortaklıktır.
4. AB Moğolistan'ın büyük yatırımcısıdır;
5. AB üyesi ülkeler sadece ekonomi ile sınırlı kalmayarak siyasi alanda ve güvenlik açısından da önemli ortaklardır. Bu nedenle AB Moğolistan'ın önemli ve çok büyük olan bir ortağıdır.
6. Avrupa Birliği, Moğolistan'da demokrasiyi, insan haklarını, özgürlüğü pekiştirmektedir ve serbest piyasaya geçilmesini desteklemektedir. Ayrıca Moğolistan'ın nükleer silahsız statüsüne saygı göstermektedir.

³¹ БНМАУ-ын эдийн засаг, нийгмийн хөгжил 1988 онд Статистикийн эмхтгэл-(1988 Yılında Moğolistan'ın Ekonomik Ve Sosyal Gelişimi), Улаанбаатар, 1989, s.107.

Temmuz 1990 yılında Amerika'nın Houston şehrinde düzenlenen G-7 ve Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun toplantılarında Moğolistan'da yaşanan demokrasi eylemi desteklenmiştir. Temmuz 1991 yılında Londra'da düzenlenmiş olan G-7 ve AET toplantısında Moğolistan'a uluslararası yardım gösterilmesi hakkında açıklama yapılmıştır. Bu toplantıya Rusya'dan cumhurbaşkanı Mihail Sergeyeviç Gorbaçov ilk defa davet edilerek, katılmıştır. Bu toplantıda alınan kararlar içerisinde Japonya'nın Dünya Bankası ile beraber Moğolistan'a yatırım yapan ülkelerin buluşması fikri, Eylül 1991'de gerçekleşmiştir ve AEP'in de katılımıyla Tokyo'da organize edilmiştir.

1980 yılı sonunda ve 1990 yılı başında sosyalist sistem dağılmıştır ve sosyalist ülkeler gelişmeyi sağlayacak yollar aramıştır. Bu durum dünyanın özellikle Avrupa'nın barış ve güvenliği için çok önemlidir. 1994 yılında AB tarafından onaylanmış olan Yeni Asya Stratejik belgesinde Moğolistan, Laos, Kamboç gibi bir sürü ülkeyle yoksulluğu ortadan kaldırmak için yardımda bulunulması gereken ülkeler arasında gösterilmiştir.

1980'lerden itibaren Asya ülkelerinin dünya ekonomisine katkısının artması ve 1980'lerin sonunda Moğolistan'da gerçekleşen iç gelişmeler, Moğolistan'ın coğrafi konumu, doğal kaynakları ve nüfus yapısı AB ve diğer ülkelerin dikkatini çekmiştir³². AB eski sosyalist ülkelere demokratik yönetime ve piyasa ekonomisine geçmeleri için büyük katkılarda bulunmaktadır ve onlara teknik yardım sağlayacak programlar oluşturmuştur. Moğolistan'ın demokrasi, insan hakları ve özgürlüğün temel ilkelerini gerçek anlamda uygulamaya çalışması AB'nin Moğolistan ile ilişki ve işbirliğini geliştirmesi için en büyük neden olmuştur³³.

³² Д.Баярхүү, **Олон улсын харилцаа, Дэлхийн шинэ дэн журам**-(Uluslararası İlişkiler ve Yeni Dünya Düzeni), Ulaanbaatar, МУИС ОУХДС, 1998, s.197.

³³ L.Erdenechuluun,"Global Yortonts ba Mongol Ulsyn Gadaad Bodlogo," **Altan Argamj Journal of Foreign Affairs and Studies**, 4/2001, s.9.

Moğolistan ve AB'nin siyasi ilişkisi geçmiş yıllardan beri olumlu bir tutum söz konusudur. İki tarafın parlamento temsilcileri karşılıklı fikir alış-verişinde bulunmaktadır.

2.8. AB Tarafından Moğolistan'da Gerçekleştirilen Geliştirme Yardımı, Sonuç ve Geleceği

ALA programının gerçekleştirilmesi: AB ile Asya, Latin Amerika ülkelerinde "ALA" (Asia-Latin America), Afrika, Carribean ve Pasifik ülkelerinde "ACP" (Africa-Carribean-Pacific), Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinde "ECE" (East, Central Europe), Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri ve Moğolistan'da "TACİS" (Technical Assistance fir the Commonwealth of Independent States) adı altında gerçekleştirilmiştir.

Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun Şubat 1981 tarihli ve 442/81 sayılı kararı ile Lome Sözleşmesi'ne katılmayan Asya ve Latin Amerika'nın 34 tane gelişmekte olan ülkesine yardımda bulunmak, ekonomik ve finansal açıdan iş birliği geliştirmek ve teknik yardım sağlamak ALA programının temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaçlara, topluluk tarafından ALA programı çerçevesinde aşağıdaki prensiplere bağlı kalınarak ulaşılmaya çalışılmıştır:³⁴

1. Geri ödemesiz yardımı gelişmemiş ülkelerde nüfusun gıdayı sağlaması için vermek;
2. Belli projelerin eksiklikleri için yatırım yapmak ve bölge ülkelerin işbirliğinin gelişmesine destek olmak;
3. Önemli zamanlarda yani tabii afet olduğu zamanlarda zararı karşılamak gibi insanlık yardımlarında bulunmaktır.

³⁴ Kenneth Dyson. Spicers European Policy Reports, **Small and Medium Sized Enterprises**,

Lome'nin 4. Convention'u Kasım 1989 tarihinde AET'in 12 ülke, gelişmekte olan 46 ülke onaylayıp, AET komisyon ALA programı için bazı değişiklikleri yapmıştır;³⁵

1. Yardımı yoksul nüfus için kullanmak;
2. Ekonomik açıdan gelişebilir ülkelerde ekonomik iş birliğini karşılıklı olarak kârlı şekilde geliştirmek;
3. Yardımın 10%'unu doğayı korumak için kullanmak.

Moğolistan Ağustos 1989 yılında AET ile diplomatik ilişki kurmuştur ve böylece ALA programına katılmıştır. 1992 yılından itibaren AET ile yaptığı anlaşma üzerine ilişkisini geliştirip ALA programı çerçevesinde hayvan hastaneleri geliştirmek, serbest piyasa faaliyetlerine destek olmak, standartlılık, ölçüm, kalite yönetimi, eğitim enstitüsün yönetimini iyileştirmek amacıyla 4 tane proje için toplam 5 milyar Euro yatırımı 1992-1998 yılları arasında gerçekleştirilmiştir³⁶.

Moğolistan, 2004-2006 yılları arasında Milli program çerçevesinde AB'nin ALA programı hayvan sağlığı, et ihracatını yükseltmek, hayvancılık pazarlaması oluşturmak gibi hedeflerini başarılı bir şekilde gerçekleştirmekte olduğunu vurgulamıştır. Bu amaçla 9 milyar Euro finansal kaynak kullanılmıştır.

Avrupa komisyonunun 2007-2013 döneminde Moğolistan'a yönelik incelemesinde, Moğolistan tarafından önerilen köylerin eğitim sistemini, meslekî ve teknik eğitim yapısını geliştirmek, su deposu, güneş ve rüzgâr enerjisi kullanımı, köylerde ve şehirlerde kömür temizleme teknolojisi kurmak gibi projelerde finansal destek sağlanabileceği vurgulanmıştır.

9. toplantı sırasında Moğolistan-AB tarafları "Tarım ve Ziraatı Geliştirme", "Mal Dağıtımı ve Taşımacılık ağı kurma" projelerini başarılı şekilde bitirmek için

³⁵ **The Effects of greater economic integration within the European Community on the United States:** first follow-up report, 4. cilt, 1992. s.13.

³⁶ **Tacis activities in Mongolia, National Coordinating Bureau Ulaanbaatar.** 2003.

sözleşme yapmıştır. Bunun dışında Avrupa Komisyonu tarafından diğer projeler olan; tehlikelerin önlenmesi ve tehlikeye karşı hazır olunması için Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Bürosu (ATİYB), Geniş Orta Asya Projesi kapsamında Hükümet dışı kuruluşların finans birliği, Asya güven fonu (Asia Trust Fund) gibi kuruluşlarla birlikte çalışma yapılmasına dair öneri sunulmuştur.

Aralık 1990 yılında Roma'da gerçekleşen Avrupa Konseyi Toplantısında Rusya Federasyonu'nun geçirdiği ekonomik değişimi desteklemek amacıyla TACİS programı kurulmuştur. Bu program Rusya Federasyonu'nun Avrupa ve Dünya çapında barışı kuvvetlendirmek için siyasi konumunun önemine değinilmiştir. Bu teknik yardımın (Know-How) iletilmesi ve insanî yardım yapılması amacıyla iki aşamada gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Temmuz 1991 yılında 2157/91 maddeli karar ile Avrupa Konseyi tarafından 1991-1993 yılları arasında gerçekleştirilecek olan TACİS programının düzenlemeleri onaylanmıştır. Fakat Rusya Federasyonu'nun çökmesiyle proje gerçekleştirilememiştir. 1991 yılının sonlarından itibaren yani Rusya Federasyonu'nun çökmesinden sonra TACİS programı Rusya ve BDT ülkelerinin serbest piyasa ekonomisine geçmesini desteklemeye yönlendirilmiştir. 1993-1995 döneminde TACİS programı çerçevesinde yardım edilmesi hedeflenen bağımsız ülkelerin piyasa ekonomisine ve demokratik yönetim sistemine geçmesinin desteklenmesine karar verilmiştir.

TACIS programının üç temel amacı bulunmaktadır. Birincisi, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunmak, ikincisi, gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomik sistemine katılmasını sağlamak ve üçüncüsü fakirlikle mücadele etmektir³⁷. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için işbirliği çerçevesinde teknik ve mali yardım sağlamak, acil gıda yardımı, indirimli kredi sağlamak gibi çeşitli projeler hazırlanmıştır³⁸. TACİS programı çerçevesinde yardım alan ülkenin siyasi durumu, toplam üretimi, ekonomik durumu, demokrasi durumu

³⁷ Fuad Hüseyinov, "TACIS Programı ve Azerbaycan," **Avrasya Etüdleri**, T.C Başkanlık TİKA, No. 19, (İlkbahar/Yaz 2001), s. 75.

³⁸ Д.Баярхүү, **Дэлхийн бодлого ба Олон Улсын Харилцаа**-(Dünya Politikası Ve Uluslararası İlişkiler), Ulaanbaatar, Siyaset Akademisi, 1995, s.196.

ve projelerin gerçekleşmesi durumları kontrol edilmektedir³⁹. TACİS programı ticaret ve iş birliği anlaşmalarının gerçekleşmesine destek olan önemli bir finans projesidir.

1991-1996 yılları arasında program çerçevesinde söz konusu ülkelere 3 milyar 390 milyon Euro, ECU tutarında karşılıksız olarak verilmiştir ve 2500'den fazla proje gerçekleştirilmiştir. TACİS klasik bir teknik yardımdır. Sağlanan yardım özellikle uzmanlık ve bilgi aktarımı (devlet ve özel sektör kuruluşlarının yönetimi konusunda da danışmanlık yapmak, uzman grupları göndermek, eğitim vermek, uluslararası kuruluşlarla işbirliği halinde pilot projeleri desteklemek) şeklinde gerçekleşmektedir. Aksi takdirde yatırımlara katılım veya makine teçhizat gibi yatırım mallarının temini mümkün olmamaktadır. Ancak TACİS yardımlarının büyük bölümü, bu projeleri yeni bağımsız devletlerdeki ortakları ile işbirliği kurmak suretiyle gerçekleştiren Avrupa şirketlerine aktarılmaktadır. Bu sebeple finansman kaynaklarının verimsiz kullanıldığı ve söz konusu devletlere tam olarak ulaşmadığı yolunda eleştiriler de yapılmaktadır. Bununla birlikte TACİS programı, AB'nin BDT ülkeleriyle mali işbirliğinin temel aracıdır. Diğer taraftan program, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmalarının uygulanmasına yardımcı olma fonksiyonunu da üstlenmiştir⁴⁰.

Haziran 1993 yılında başkent Ulaanbaatar'da gerçekleşen Moğolistan ve AB iş birliğinin ilk toplantısında Moğolistan'ın TACİS programına dâhil edilmek istenildiği resmi olarak açıklanmıştır. Böylece Ocak 1994 yılında TACİS programa dâhil olunmuştur. TACİS programı çerçevesinde 1996-1999 döneminde toplam 2.224 milyar Euro yardım geri ödemesiz olarak BDT ülkeleri ve Moğolistan'a verilmiştir. Bu yardımla Moğolistan'ın büyüklüğü 8,9 milyon Euro olmuştur. Bu gösterge ile diğer ülkeler arasında birinci olunmuştur⁴¹. TACİS programı çerçevesinde ortaklık kuran ülkelerin siyasi durumunun değişmesi, ekonomik göstergelerin yükselmesi, AB ile ilişkilerinin gelişmesi, projelerin tamamlaması ve iç

³⁹ European Commision, **How To Work With TACİS:For Organisations Seeking To Obtaining Tacis Contracts**, Tacis Services, European Commision, Brussels., 1995.s.6.

⁴⁰ Fuad Hüseyinov **a.g.e.**, s.75.

⁴¹ ТАСИС хөтөлбөрийн, Үндэсний зохицуулах товчоо Танилцуулах материал-(TACİS Programı Milli Düzenleme Bürosu) УБ.,2003.2004.2005.

örgütlerin yardımının kabul edilmesi gibi konular AB tarafından verilen yardımın büyüklüğünü etkilemektedir. Moğolistan'a verilen yardımın büyüklüğü 1996-1999 döneminde diğer ülkelere göre yüksektir. Burada 1996 yılı ekonomik göstergelerinin yükselişi, 1994-1995 yılları arasındaki projelerin tamamlanması ve Moğolistan için yardımın yararlı şekilde kullanılma kapasitesinin yüksek olması sonucunda gerçekleşmiştir⁴².

AB tarafından Moğolistan için 1994-1995 yılları arasında 8.0 milyon, 1996-1997 döneminde 9.5 milyon, 1998-1999 döneminde 11.0 milyon, 2000-2001 döneminde 6.0 milyon, 2004-2005 döneminde 3 milyon ve toplam 37.5 milyon Euro yardım yapılmıştır. Bu yardım çerçevesinde 1995 yılından beri 80 ve üzeri sayıda büyük ve küçük proje başarılı şekilde tamamlanmıştır⁴³.

2000-2006 dönemini kapsayan yeni düzenleme 29 Aralık 1999'da yürürlüğe girmiştir. Yeni düzenleme, talepten diyaloga doğru hareketin teşvik edilmesi anlayışı üzerine kurulmuştur. TACIS programının 2000 yılı düzenlemesi birkaç alanda yoğunlaşmıştır. Bunlar kurumsal, yasal ve yönetim reformu, özel sektör ve ekonominin kalkındırılması, doğanın korunması, kırsal ekonomi ve nihayet nükleer güvensizliğin giderilmesidir. Program üç düzeyde uygulanmaktadır: Ulusal, bölgesel ve yerel projeler. 328 TACIS programının belirlediği bu alanların her biri uygulanabilir fakat ulusal veya çok taraflı programlara da bu alanlardan en az üçü dâhil edilmelidir. Böylece daha etkileyici olabilecektir.

⁴² A.e.

⁴³ ТАСИС хөтөлбөрийн, a.g.e.

Tablo 1. TACİS Programının Gerçekleştiği Ülkelere Yapılan Yardımlar (Milyon Euro)

Ülkeler	1999	1992-1995	1996-1998	1991-1998	Payı
Armen	2.3	32.6	24	58.9	1.55%
Azerbaycan	0.4	34.5	42.8	77.7	2.04%
Balkan ülkeleri	15	0	-	15	0.39%
Belarus	8.9	42.6	5	56	1.49%
Gürcistan	5	29	32	66	1.74%
Kazakistan	7.7	63.6	24	95.3	2.51%
Kırgızistan	0.7	27.2	13	40.9	1.07%
Moldova	1.1	28	18	47.1	1.24%
Moğolistan	0	8	20.5	28.5	0.75%
Rusya	212	583	405.6	1200.5	31.60%
Tacikistan	0	8	0	8.5	0.20%
Türkmenistan	0.9	20.8	11.5	33.2	0.87%
Ukrayna	28.7	214.6	179	422.2	11.13%
Özbekistan	1.7	43.8	57	102.5	2.70%
Bölgesel programı	106	516.6	482.8	1065.4	28.08%
Diğer	6.2	219.7	249.8	475.7	12.50%
Toplam	396.6	1872	1565	3793.4	100.00%

Kaynak: The TacisProgramme 1998 Annual Report, Europaen Commission, Brussels, 23.07.1999 Com(99)380.

Tablo 2. Kişi Başına Düşen TACİS Yardımı Oranı

Ülkeler	1991-1998	Nüfus (Milyon)	Kişi Başına Düşen Yardım Oranı (Euro)
Armen	58.9	3.7	15.9
Gürcistan	66	2.3	12.2
Moldova	47.1	5.4	10.9
Azerbaycan	77.7	4.3	10.2
Kırgızistan	40.9	7.6	8.5
Ukrayna	422.2	4.8	8.4
Rusya	1200.5	501	8.1
Türkmenistan	33.2	147	6.9
Kazakistan	95.3	4.8	6.3
Belarus	56	15	5.5
Moğolistan	28.5	10.2	4.2
Özbekistan	102.5	24	4
Tacikistan	8.5	6.1	1.3
Bölgesel programı	1065.4		
Diğer	475.7		

Kaynak: The TacisProgramme 1998 Annual Report, Europaen Commission, Brussels, 23.07.1999 Com(99)380.

Tablo 3. Sektörler Bazında TACİS Programının Sermaye Finansmanı

Şube adı	1991	1992-95	1996-98	Toplam 1991-98	1999	Toplam 1991-99	Pay
Nükleer güvenliği sağlamak ve Çevre ve Doğanın korunması	3	356	358.03	767.03	84.09	851.12	20.2%
Devlet fabrikalarında yapısal değişim yapmak ve özel sektörleri geliştirmek	7.5	325.16	177.53	540.19	55.05	595.24	14.1%
Kamu yönetimini yenilemek sosyal destek ve eğitim	03	285.14	173.65	561.79	70.58	632.37	15.0%
Gıda ve Ziraat	9.95	182.64	65.1	327.69	17.06	344.75	8.2%
Enerji	65	163.01	128.55	356.56	24.7	381.26	9.0%
Taşımacılık	49.8	109.86	98	257.66	20.9	278.56	6.6%
İletişim	0	25.41	13.7	39.11	15	54.11	1.3%
Politika uygulamada destek olma ve fikir verme	0	86.88	142.21	229.09	36	265.09	6.3%
Diğer	6.25	337.77	368.1	712.12	104.18	816.3	19.3%
Toplam	94.5	1871.87	1524.87	3791.24	427.56	4218.8	100%

Kaynak: The TacisProgramme 1998 annual report, Europaen Commission, Brussels23.07.1999
Com(99)380 Zusammenarbeit die zaehlt; Im Blickpunkt:Das TACİS-Programm der
Europaeischen Union im Jahr 1999, Europaeische Kommission, Generaldirektion
Aussenbeziehungen, 2000.

Tablo 4. TACİS Programı Kapsamında Konuşulan Ve Verilen Yardım Miktarları

	Konuşulan Miktar	İmzalanan Miktar	Yapılan Yardım
1991	396.5	5.3	0.4
1991-92	815.4	208.5	32.5
1991-93	1287.5	557.2	212.8
1991-94	1757.2	1071.9	513.1
1991-95	2268.4	1589.9	887.6
1991-96	2804.4	2053.4	1263.6
1991-97	3286.1	2744.4	1668.6
1991-98	3793.3	3251.6	2130.4

Kaynak: The TacisProgramme 1998 annual report, Europaen Commission, Brussels23.07.1999
Com(99)380

Tablo 5. TACİS Programı Sermaye Finansmanı (%)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Sözleşilmiş bütçeden program için kullanılan imzalandığı miktarı	1.34	25.57	43.28	61	70.49	73.22	83.52	85.72
Faaliyetin programda yazılan bütçeden ödediği miktar.	7.55	15.59	38.19	47.87	55.51	61.54	60.8	65.52

Kaynak: The TacisProgramme 1998 annual report, Europaen Commission, Brussels23.07.1999 Com(99)380.

Tablolar incelendiğinde programın ilk yıllarında yapılan yardımları yeterli olmadığı, ancak zamanla geliştiği görülmektedir.

Tablo 6. Moğolistan’a Yapılan TACİS Yardımlarının Sonuçları (%)

	Gerçekleşmiş proje sayısı	Bütçe miktarı (milyon)	I yön	II yön	III yön	IV yön
İnsan kaynakları geliştirme sektörü	44	9.9				
Eğitim			18.7%	8.3%	52.0%	20.8%
Kamu Yönetimi sektörünü geliştirme			36.3%	21.2%	21.2%	21.2%
Sağlık sektörü			60.0%	10.0%	10.0%	10.0%
Sosyal sektörü			10.0%	40.0%	10.0%	40.0%
Şehirlerarası Ortaklık ilişkisi			5.5%	38.8%	16.6%	38.8%
Enerji Sektörü	3	4.2	8.5%	7.1%	28.5%	35.7%
Fabrikaları geliştirme	3	5	0.0%	20.0%	5.0%	65.0%
Gıda ve Ziraat sektörü	1	2	18.0%	27.5%		54.5%

Kaynak: Ц.Лхам, Моғолстан ve AB Arasındaki Ticaret Ve Ekonomik İş Birliği Hakkında Bazı Konular 1989-2000, Хөх Судар принтинг, Улаанбаатар 2004. s.103.

2.11. Dış Yardımların Kullanımı ve Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Moğolistan için borç ve geri ödemesiz yardım arasındaki dengenin sağlanması ve ödemesiz yardımların artırılması gerekmektedir.

Tablo 7. Yıllar İtibariyle Moğolistan'ın Aldığı Yardımlar (1991-2004)

Yıl	Yardım Türü	
	Geri Ödemesiz Yardım	Borç
1991	45.66	212.79
1992	50.51	90.61
1993	123.78	71.26
1994	119.27	101.55
1995	140.32	74.72
1996	108.26	88.17
1997	98.62	145.02
1998	102.75	104.60
1999	125.25	113.03
2000	94.61	78.99
2001	125.79	87.09
2002	87.15	87.19
2003	88.90	128.12
2004	88.74	128.70

Kaynak: *Moğolistan Bankası ve Milli İstatistik Kurumu 1991-1994, 1994-1996, 1996-2000 ve 2000-2004 Raporlarından Elde Edilen Verilerle Oluşturulmuştur.

Tablo 7'ye bakıldığında, geri ödemesiz yardım ve borç arasındaki denge 40x60 şeklinde gözükmemektedir. Moğolistan genel olarak yılda 100 milyon dolar borç almaktadır.

Gelecekte borç ve geri ödemesiz yardımın dengesinin araştırılması gerekmektedir. Yatırım bankası kurmak, iç bankaların faiz oranını uygun şekilde düzenlemek, politika yolu ile dışarıdan gelen borç sayısını azaltarak geri ödemesiz yardımın oranını yükseltmek gerekmektedir. Moğolistan'ın 1997 yılından beri borç almayı kesmesi politika açısından doğru olmuştur. Ama borç aldığı alanlara bakılırsa bazı yerlerde daha fazla ve bazı yerlerde ise yok sayılacak kadar az durumdadır alınan borç miktarı. En çok borç aldığı alan ise taşımacılık ve enerji alanıdır. Borç politikasında dikkat edilmesi gereken bir başka konu ise borcu iki ülke arasındaki iş birliği çerçevesinde ve çok taraflı iş birliği dahilinde alarak, borç yükünün artmasını

engellemektir. Yani borç ve yardım konusunda plan üzerinde çalışma yapılmalı planlı hareket edilmelidir.

Son on yılda alınan dış yardımların %18'i yani yılda 18,1 milyon doları insanî gelişmişlik için harcanmıştır. Program ve proje tarafından yüzlerce kurs, konferans, seminer ve tanıtım yapılmıştır. Demokrasiye ilk geçilen yıllarda ise devlet özellikle yeni anayasa oluşturmak, hukuk dalında yenilemeler yapmak, serbest piyasa ekonomisine geçiş sorunlarını çözmek ve hükümeti sağlamlaştırmak gibi konularda çalışmalar yaptığı için konferans ve seminere katılan memurların yeni öğrendiklerini iş üzerine yoğunlaştırması mümkün olmamıştır. Bu sebeple bu tür yardımların sonucu çok olumlu olamamıştır. Yurtdışında eğitim alanlara ülkesine geri dönüp çalışma şartı konsa da çoğu okuduğu ülkelerde kaldığı için bu tür yardımlar olumlu olmamaktadır. Bu yüzden kadro politikasını geliştirmek gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI MOĞOLİSTAN’IN DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN DEĞİŞİKLİKLER

3.1. Soğuk Savaş Sonrası Moğolistan Dış İlişkilerinde Yaşanan Değişiklikler

1990 yılında, yani Soğuk Savaş’ın bitiminden sonra Moğolistan’ın iç ve dış yapısında büyük değişiklikler olmuştur. Sosyalist Birlik diye adlandırılan ülkelerin ordu ve siyasi yapıları ekonomik iş birliği açısından önemli bir kuruluş olan Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi tarafından 28 Haziran 1991 yılında Varşova’da sekiz sosyalist ülkenin imzaladığı Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması ile 1 Temmuz 1991 yılında farklı bir yapıya taşınmıştır. Sosyalizm’in önemli bir gücü olan Rusya Federasyonu 25 Aralık 1991’den sonra uluslararası boyutta konu olmamaya başlamıştır. Böylece Moğolistan’ın siyasi yapısı ve ekonomik yapısı genel anlamda değişmiştir. Moğolistan dış politika görüşünü tamamen değiştirmek gereksinimi duymuştur¹.

Tüm bunlar dışında Moğolistan ve Sovyetler arasında çözümlenmesi gereken bazı önemli konular vardı. Bunlar içerisinde en önemli olanları Sovyet askerlerinin çıkarılması, iki ülke arasındaki ilişki düzeyinin tayin edilmesi ve millete doğru bilgi aktarılmasıydı. Ayrıca dış ticaret ve borçlarla ilgili sorunların çözülmesi de diğer önemli konular arasında yer almaktaydı. Bu konular arasında Moğolistan dış ilişkilerinin yeni yönünü kararlaştırmak için Sovyet askerlerinin çıkarılması en önemli konuydu. Bu konuya dair karar almadan önce Çin ile olan ilişkileri normale döndürmek, ve Bağlantısızlar Hareketi’ne (NAM) üye olmak gerekiyordu².

¹ Ц.Гомбосүрэн, **Moğolistan Dış İlişkileri: Yeni Yönler Ve Yeni Ortaklık**, Inter Press, 2007. s.17

² М.Дүгэрсүрэн-Ц.Гомбосүрэн, **a.g.e.**, s.73.

1980 yılında Çin ve Rusya arasındaki ilişki düzelince Moğolistan ve Rusya Rus ordusunu Moğolistan'dan çıkarmaya yönelik anlaşma için önemli bir adım atmışlardır. Bu husustaki ilk adım ise 1987 yılında Rusya Federasyonu'nun Dış İlişkiler Bakanlığı tarafından alınan kararla atılmıştır ve Moğolistan'dan savaş aletleri geri alınmıştır. Sonraki adım ise 1989 yılında başlayıp, 1990 yılında bitmiştir. Bu tarihlerde Moğolistan'da olan askerlerin %75'i kendi ülkesine geri dönmüştür bu oran bazı kaynaklarda ise % 80 olarak belirtilmektedir. Son adım ise 1991-1992 yılları arasında atılmıştır. İki tarafın yaptığı anlaşmaya göre 1991 yılında savaş askerleri Moğolistan'ı terk etmiş, 1992 yılında ise sadece yardımcı askerler ve inşaat askerleri kalmıştır. 30 Aralık 1992 yılında da Moğolistan hükümeti tarafından Rusya Federasyonu askerlerinin Moğolistan'ı terk ettiğine dair resmi açıklama yapılmıştır³.

Sovyet askerlerinin Moğolistan'dan kesin ayrılışı konusunda iki taraf 1989 yılı sonunda prensip olarak mutabakat sağlamış, 1992 yılı sonuna doğru Sovyetler'in son tankları ile askerleri ülkesine dönmüştür⁴.

Belirtilen diğer konularda o dönemde siyasi açıdan ve diğer alanlarda çok sayıda art arda görüşmeler yapılmıştır. Kültürel miras dışı konularda belirli sonuçlara ulaşılmış olup, taraflar ortak görüşlere varmıştır. İki ülkenin ilişkilerinde “büyük borç” denilen hassas konu, 2003 yılının sonuna doğru karşılıklı olarak olumlu diye ele alınan alternatif çözüm ile sonuçlandırılmıştır.

Günümüzde Moğolistan ve Rusya ilişkileri 1993 yılının dostça ilişkiler anlaşması ve daha sonra tarafların üst düzey ziyaretleri sırasında imzalanan siyasi deklarasyonlar ve görüşlere göre istikrarlı bir biçimde gelişmiştir. Siyasi açıdan üst düzey görüşmeler düzenli hale gelirken, ticari ve ekonomik ilişkiler ise ileride gelişme sağlanması yönünde eğilim göstermiştir. Eski Sovyetler Birliği ile Moğolistan ticari ve ekonomik açıdan önemli iki ortak olmuştaysa da, Rusya bu

³ Хиад Боржигон Жүгдэрийн Бор **Монгол хийгээд евразийн дипломат шастир 1759-2006** (Moğolistan ve Avrasya Diploması) Улаанбаатар 2006 Admon Printing Yayınevi. s.332.

⁴ A.Tuvshintugs, **Military Relations Between Mongolia And Russia: Historical AContemporary Practice The Institute For Strategic Studies; Neighbors Through The Centuries**, Ulaanbaatar 2005, s.27.

konumunu yitirmiştir. 2004 yılı itibariyle Rusya Federasyonu ülkenin dış ticaretinde ikinci ortak aşamasında (362,5 milyon ABD Doları veya %18,4), 1990 yılından beri yapılan yatırım ile (37,2 milyon ABD Doları veya %3,3) yedinci sırada yer almıştır. Şu anda Rusya tarafından yapılan yatırımlarla yaklaşık olarak 300 Rus işletmesi Moğolistan'da çalışmaktadır. Kültürel ve insani ilişkilere dayanan olumlu iletişimin canlanarak etkin hale gelmesi beklenmektedir⁵.

Moğolistan ve Çin ilişkileri, tarafların menfaatleri sayesinde 1990'lı yılların başından itibaren gelişmiştir. Bunun açık ispatı ise 1994 yılında imzalanan Dostça İlişkiler ve İşbirliği Anlaşmasıdır. Şu anda iki ülke arasında prensip olarak çözülmemiş sorun yoktur. Çin Halk Cumhuriyeti ise ülkenin dış ticaretinin büyük ortağı ve ana yatırımcısı olmuştur. 2004 yılı itibariyle iki ülkenin ticareti 632.0 milyon ABD Dolarına ulaşmış, yani Moğolistan dış ticaretin %33,4'ü oranıyla 1990 yılından itibaren yapılan yatırım ile (447,3 milyon ABD Doları veya %39,6 oranla) birinci sırada yer almaktadır. 2005 yılının başı itibariyle Çin'in yaklaşık 1600 işletmesi Moğolistan'a yatırım yapmıştır⁶.

Moğolistan ve Çin arasındaki diğer sektörlerdeki işbirliği başarılı şekilde ilerlemiştir. Moğolistan Devleti, değişim ve reform yıllarında dış politikasının gelişmesine yönelik olarak ABD, Japonya, Almanya gibi Batı ve Doğu'daki çok gelişmiş ülkelerle de ilişkilerin geliştirilmesi konusunda başarı elde etmiştir. Bu ülkeler Moğolistan'daki demokratik, siyasi, ekonomik değişimi tüm yönleriyle sürekli destekleyerek, ülkenin dış ilişkilerinde oluşan açığı doldurmuşlardır. Adı geçen desteklerin, Moğolistan açısından kazanç ve başarının garantisi olduğunu söylemek yerindedir. Anılan ülkelerin gayretli faaliyetleri sonucunda Moğolistan'da donör ülkelerinin grubu oluşması, onların mali yardımları ülkenin geçiş döneminin en zorlu sorunsuz aşılmasında ve mevcut gelişimin ilerlemesinde belirleyici faktör haline gelmiştir.

⁵ М.Дүгэрсүрэн, Ц.Гомбосүрэн, **a.g.e.**, ss.164-166.

⁶ **A.e.**, s.172.

Bunlarla ilgili olarak ABD ve Moğolistan ilişkilerini ele alırsak;

Moğolistan ve ABD ilişkilerinin etkin gelişmesine o dönemlerde ABD'nin Devlet Bakanı olan James A. Baker'ın 1990 yılında ülkede gerçekleştirdiği ziyaret temel olmuştur. James A. Baker, ABD yönetimi Moğolistan'ın demokratik reform sürecini sürekli destekleyeceğini ispatlayarak, belirli birkaç vaatlerde bulunmuştur. Örneğin; Moğolistan'ın uluslararası mali kuruluşlarına üye olması için destek gösterme, piyasa ekonomisi yönetimi, yeni sistem için yasal temellerin oluşturulması, demokratik toplum enstitüsünün tesisi gibi sektörlerde yardım edeceğine söz vermiştir. Adı geçen ziyaret sırasında Moğolistan Cumhurbaşkanı'nın ABD'ye ziyaret gerçekleştirmesi konusunda taraflar mutabık kalmıştır. Moğolistan ve ABD arasındaki ilk anlaşma olan “Moğolistan ve ABD Konsolosu Ait Anlaşma” ve “Peace Cops/Bariş Gönüllüleri” aracılığıyla yapılan ortak çalışmayla ticaret anlaşması imzalanmıştır. ABD'nin Moğolistan'ın üçüncü komşusu statüsünde olabileceği fikrini James A. Baker'ın ziyareti sırasında belirtmiş olması, Moğolistan'ın demokratik reform sürecinin tüm tarafıyla destekleneceğini kanıtlamıştır. Moğolistan Cumhurbaşkanı P. Ochirbat, Ocak 1991 yılında ABD'ye tarihi ziyaret gerçekleştirmiş, ziyareti sırasında çok önemli konular üzerinde mutabakat sağlanmıştır⁷.

Sosyalist sisteminin çökmesi yalnız kalma durumuyla karşı karşıya gelen Moğolistan'ın demokratik reformunu dünya politikası kapsamında her yönüyle sürekli destekleyecek güçlü bir ortak edindiğini göstermiştir. ABD Kongresi'nin iki kanadı Devlet Başkanı'nın önerisini temel alarak Mart 1991'de Moğolistan'ın demokrasi reformunu desteklemeye yönelik karar çıkarmıştır. Ayrıca Moğolistan, Amerika'nın politikası sayesinde Şubat 1991'de Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası'nın üyeliğine katılmıştır.

James A. Baker'ın 1991 yılında gerçekleştirdiği ikinci ziyaret belirli sonuçlar vermiştir. ABD tarafından Moğolistan'a mali yardım gösterecek orta vadeli bütün

⁷ Хиад Боржигон Жүгдэрийн Бор, **a.g.e.**, s. 356.

ödemeler dışında uluslararası mali kuruluşlar ve gelişmiş ülkeler de Moğolistan'a yardım hareketini başlatarak, sermaye biriktirmeye yönelik işleri belirli şekilde organize etme önerisinde bulunmuştur. Son önerisi ise Moğolistan'da donör ülke ve kuruluşlar oluşturularak, faaliyetlerinin başlatılmasıdır. Bu tür grupların oluşturulması çalışmalarında BM ve BM'nin kalkınma programları başta olmak üzere çeşitli görevler yerine getirilmiştir.

Mayıs 1991'de Kalkınma Programları yönetiminden; Avrupa ve Asya Pasifik bölgesinin yaklaşık 20 gelişmiş ülkesinin BM'de mukim daimi temsilcilerine mektup yazılmış, Moğolistan ekonomisinin mali yardım alacağı bir dış kaynak olmadığı ve zor durumda olduğu bilgisi verilerek, tam zamanında mali yardımın gösterilmesi konusunda çağrıda bulunulmuştur. Ayrıca bu sırada BM'nin yanında mukim olan Daimi temsilcisi M. Dugersuren'in girişimi ile Moğolistan Başbakanı D. Byambasuren bazı ülkelerin temsilcileriyle New York'ta görüşmeler yapmış, bahsedilen fikrin öne çıkarılması konusunda önemli adımlar atmıştır. Olası donörleri cezp etmeye yönelik koordine görevlerini ilk zamanlarda BM'nin Kalkınma Programı ile Japonya üstlenmiş, devamında Japonya ana koordinatör olmuştur. Adı geçen koordinatörler ve ABD'nin önemli görevleri gerçekleştirmesiyle donörlerin ilk danışma toplantısı Ekim 1991'de Ulaanbaatar'da düzenlenmiş, donör grubunun oluşturulmasına yönelik bir tablo çizilmiştir. 1996 yılında bu gruba yaklaşık 20 ülke ve 10 uluslararası kuruluş katılmıştır. 2000 yılına kadar geçen süre içerisinde düzenlenen 7 adet donörler toplantısında Moğolistan için yaklaşık 2 Milyar ABD Doları kredi ve yardım vaat edilmiş, yaklaşık %70'i söylenen süre zarfında kullanılmıştır⁸.

Günümüzde Moğolistan ve Amerika ilişkileri tam ortaklık düzeyindedir. 2005 yılında ABD Başkanı J.Bush'un ülkeyi ziyaret etmesi tarihi bir olay olmuştur. ABD, 1990 yılından beri Moğolistan'a yaklaşık 150 Milyon ABD Doları kalkınma yardımı göstermiştir. 2006 yılı itibarıyla Moğolistan ve ABD ticaret dönüşümü yaklaşık 160 Milyon ABD Dolar olarak etmiştir, ABD ile Moğolistan ticarete

⁸ М.Дүгэрсүрэн, Ц.Гомбосүрэн, **a.g.e.**, ss.182-183.

dördüncü düzeyde ortak olmuştur. 1990 yılından beri ABD'nin 110 şirketi 88 Milyon ABD Doları yatırım yapmış ve bu sayede ABD ülke ticaretinde dördüncü sırada yer almıştır. Moğolistan, ABD Başkanı J.Bush'un başlattığı "Millennium Challenge Found/Binyıl şartlı bağış fonu" programından yardım alma şartlarını yerine getirmiş olup, ilgili anlaşmanın bu yıl imzalanması için taraflar çalışmaktadır⁹.

Moğolistan ve Japonya ilişkileri ülkenin mevcut dış ilişkilerinin büyük kısmını oluşturmaktadır. Moğolistan değişim ve reform yıllarında Japonya ile ilişkilerinin geliştirilmesine önem vermiş, Japonya da ülkenin demokratik reformunu baştan desteklemeye yönelik politikayı benimsemiştir. Üst ve diğer seviyelerdeki ziyaretler ile görüşmeler düzenli hale gelmiştir. Moğolistan Cumhurbaşkanı N. Bagabandi'nin; 1998 yılında gerçekleştirdiği ziyaret sırasında "Moğolistan ve Japonya dostça işbirliği hakkında ortak beyannamede" iki ülke ilişkilerinin tam ortaklık seviyesinde geliştirilmesi prensibini beyan etmiştir. Japonya, geçen süre zarfında Moğolistan'da en büyük donör olmuştur ve Japonya hükümeti 1991-2004 yılları arasında 1,3 Milyar ABD Doları kredi ve yardım sağlayarak, %53,4'ü karşılıksız yardım, %28,3'ü düşük faizli kredi, %18,3'ü ise teknik işbirliğinden oluşan bir destek vermiştir. 2004 itibarıyla Japon şirketlerinin toplam yatırımı 65,9 Milyon ABD Doları'na ulaşarak bu gösterge ile dördüncü sırada yer almıştır. Aynı yıl itibarıyla iki ülke ticareti 108,4 Milyon ABD Doları'na ulaşmış ve dördüncü sırada yer almıştır¹⁰.

Moğolistan, Avrupa Birliği ile 1989 yılında diplomatik ilişkiler kurmuşsa da, 1992 yılında ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşmasının yapılmasıyla ülke Avrupa Birliği'nin muafiyet sisteminden yararlanmaya başlamıştır. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin temelinde oluşan ülkelere yardım etmek amaçlı TESIS programına, daha sonra Latin Amerika ülkelerini desteklemeye yönelik programa Moğolistan'ın dahil edilmesiyle ülke reformu etkin olarak desteklenmiştir. Avrupa Birliği 2004 yılı

⁹ Мухамидагийн Хурметхан, **a.g.e.**, s.61

¹⁰ М.Дүгэрсүрэн, Ц.Гомбосүрэн, **a.g.e.**, s.191.

itibariyle Moğolistan ile ticarete üçüncü ortak konumdadır ve ülkeye 2001-2004 yıllarında yaklaşık 12 Milyon ABD Doları karşılıksız yardımda bulunmuştur¹¹.

AB ülkelerinden Almanya Federasyonu ile Moğolistan, işbirliği beyannamesine göre ilişkilerini geliştirmiştir. Almanya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı R. Herzog 1998 yılında Moğolistan'ı ziyaret etmiştir ve bu "G7" ülkelerin arasından ilk olarak Almanya Cumhurbaşkanı'nın ziyareti olmuştur. 2005 yılı itibariyle iki ülkenin ticari dönüşümü yaklaşık 44 Milyon ABD Dolarına ulaşmıştır.¹²

Almanya Hükümetinden 1991-2005 yıllarında sağlanan toplam 224 Milyon Euro kredi ve yardımların 105,6 Milyon'u düşük faizli kredi, 91,5 Milyon'u ise proje olarak karşılıksız yardımdan oluşmaktadır. 2005 yılı itibariyle toplam 8,7 Milyon ABD Doları yatırımı bulunan yaklaşık 100 Alman şirketine Moğolistan'da sicil yapılmıştır¹³.

1988 yılı itibariyle Asya ülkeleriyle yapılan ticaret Moğolistan dış ticaret dönüşümünün ancak %3,2'sine sahipti. Asya ülkelerinin 1/3'ü ile resmi ilişkileri bulunmamaktadır¹⁴. Bu kıtaya yönelik politikaların etkinleştirilmesine yönelik uğraşlar genellikle siyasi nitelikli, somut olmayan ve üstelik "yan görev" belirtisi olan faaliyetlerdir. Fakat şu anda durum tamamen değişmiştir. Moğolistan, yeni dış politikası çerçevesinde Asya kıtasının 7 ülkesiyle diplomatik ilişki kurmuş, bunlardan Güney Kore, İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri ülkemiz ile etkin ilişkisi olan ortaklar olmuştur. Ayrıca eskiden resmi bir ilişkisi olan Kuveyt ile ilişkileri etkinleştirmek için yoğun şekilde çaba sarf edilmiştir. Moğolistan ve Hindistan ilişkileri de içerik olarak zenginleşerek genişlemektedir. Bundan önce Güney Kore ile arasındaki ilişkileri ele alırsak; iki ülke arasında zirve ve üst düzey görüşmeler düzenli hale gelmiştir. Bu durum siyasi olarak karşılıklı anlaşmanın ve yakın

¹¹ **Европын холбоо ба Монгол Улс** (Avrupa Birliği ve Moğolistan) Хөх Судар принтинг Yayınevi. Улаанбаатар 2007. s.25.

¹² Moğolistan dış ilişkiler bakanlığı ve Mavi kitap a.g.e. s.73.

¹³ Рагчаабазарын Жамц, **Монгол-Германы харилцаа эрт эдүгээ** (Moğolistan-Almanya İlişkileri) Улаанбаатар 2003. s. 57.

¹⁴ **Монгол Улс ба Зүүн Хойд Ази** (Moğolistan ve Asya) Улаанбаатар 2002. s.28.

ilişkilerinin belirtisidir. Güney Kore hükümeti 1990-2005 yıllarında ülkeye 54 Milyon ABD Doları karşılıksız yardımda bulunmuştur. Aynı yıllar itibariyle Kore tarafından yaklaşık 900 şirket sicil edilmiştir ve yatırım yapılmıştır, yatırım miktarı da 106,4 Milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir¹⁵. Yeni ilişkiler geliştirilmekte olan ülkelerle kültür, bilim, teknik, askeri ve insani ilişkiler gibi birçok alanda küçük ve büyük miktarda işbirliği yapılmaktadır.

Moğolistan, geçen süre zarfında ülke içerisinde gerçekleştirilen değişime ve uluslararası ilişkilerinde meydana gelen yeni şartlara göre dış politikasının ana hatlarını yeniden belirlemiştir. Bunların gerçekleştirilmesi için yürütülen etkin çalışmalar sayesinde ülkede gerçekleşen demokratik değişimin Batı ve Doğu'daki gelişmiş ülkeler tarafından sürekli desteklenmiştir. Dolayısıyla Moğolistan bu sayede dünyadaki demokratik ülkeler grubunda yer alarak Asya ülkesinin yüzü olmakta ve uluslararası itibarı pekişmektedir. Dünyanın güçlü devletlerinin somut çıkarları Moğolistan üzerinde yoğunlaşmaktadır. Tüm bunlar ülke güvenliği için büyük önem arz etmektedir.

3.2. Soğuk Savaş Sonrası Moğolistan-Çin İlişkileri

Çin ile Sovyetlerin yakınlaşması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, Çin ve Moğolistan'ın ikili ilişkilerini normalleştirme ve ardından geliştirme fırsatı doğurmuştur. Sovyet birliklerinin tamamen çekilmesi Moğol topraklarından Çin'e karşı olan tehdidi azaltmıştır. Bu gelişmeler, Çin ve Moğolistan ikili ilişkilerinin iyileştirilmesi için atılan önemli bir adım olmuştur.

Başkan Oçirbat'ın Mayıs 1990'daki Çin ziyareti 1952'den beri yapılan ilk yüksek dereceli ziyaretir¹⁶. Bu, ülkesinin Çin ile zor ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır. Çin Devlet Başkanı Yang Shangkun 30 yıl içinde ilk Ulaanbaatar ziyaretini 1991'de yaparak karşılık vermiştir. Yenilenen diplomatik temaslar, yeni bir

¹⁵ Монгол Улс ба Зүүн Хойд Ази (Moğolistan ve Asya) Улаанбаатар 2002. ss.228-229.

Çin-Moğol "Dostça İlişkiler ve İşbirliği Antlaşması"dır. Li Peng ve Jasrai tarafından Ulaanbaatar Nisan 1994'te imzalanan bu belge, ikili ilişkilerin gelişmesi için yeni siyasi ve hukuki temeller atmıştır. Bu belge Çin'in kuzey sınırlarında rahatsız edilme korkusunu ortadan kaldırmıştır. Bu maddeye göre, taraflardan hiçbirisi herhangi bir siyasi-askeri bloğa girmeyecek, diğer tarafın devlet egemenliğini ve güvenliğini tehdit edebilecek herhangi bir anlaşmayı imzalamayacak, diğer tarafın devlet egemenliğine ve güvenliğine zarar vermek için birbirinin topraklarının kullanılmasına izin vermeyecektir¹⁷.

Antlaşmanın metni Çin'in, Rusya'nın Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin yaptığı gibi Moğolistan'ı kullanmasını önleme arzusunu açıkça ifade etmektedir. İkili diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi sırasıyla Aralık 1998 ve Temmuz 1999 yılında birbirlerinin başkentlerini Moğol Cumhurbaşkanı Bagabandy ve Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin tarafından yapılan en son ziyaretleri ile devam etmiştir. Bu arada Çin-Moğol ekonomik ilişkileri önemli ölçüde gelişmiştir. 1999 yılında ikili ticaret hacmi 250 milyon ABD Doları olarak tahmin edilmiştir ve 1990'a göre yüzde 500 daha fazladır. Çin Rusya'dan sonra Moğolistan'ın en büyük ikinci ticaret ortağı haline gelmiştir. Doğrudan yatırımda, Çin, yaklaşık 300 Çinli işletmeyle Moğolistan'da yatırım yaparak, Moğolistan'a yatırım yapan dünyadaki diğer ülkelerin başında yer almaktadır¹⁸. Moğolistan'ın Çin ile hızla büyüyen ekonomik bağlantıları, Moğollar arasında endişe ve korkuya yol açmaktadır. Korkular, resmi olmasa da, Çin'deki, Moğolistan Büyük Çin'in bir parçasıdır iddialarından kaynaklanmaktadır. Çin, bu görüşlere göre, bütün Moğolların Çin ulusu içinde erimesini ve Moğolistan tarafından yönetilen bölgenin ÇHC'ye dâhil edilmesini istemektedir¹⁹.

Çinlilerin Moğol Menkul Kıymetler Borsası'nda hisse ve toprak satın almaları Moğolları korkutmaktadır. Nüfus ve nakit ağırlığı Çin tarafında olduğu için, ilk önce

¹⁷ "Treaty on Friendly Relations and Cooperation between Mongolia and the People's Republic of China, 29 April 1994, Ulaanbaatar, Mongolia", **Mongolian Defense White Paper, 1997-1998**, Ulaanbaatar: Institute for Strategic Studies, 1998.

¹⁸ "Jiang Zemin visits Mongolia as an Act to strengthen Good-Neighborly and Friendly Relations with the Neighboring Countries." **Hong Kong Zhongguo Tongxun**, 19 July 1999.

¹⁹ Denny Roy, **China's Foreign Policy**, Rowman and Littlefield Publishers Inc., 1998, s.53.

sermaye akışı ve sonra nüfus akışının Moğolistan'ı Çin'e karşı aşırı bağımlı yapabilme ihtimali vardır.

Çinlilerin ise Moğolistan'daki anti-komünist, milliyetçi ve demokratik ruhun yükselişi ve bunun ÇHC İç Moğolistan Özerk Cumhuriyetindeki (İMAR) Moğollara etkisi hakkında endişeleri vardır²⁰. Kısacası, iki ülke arasındaki ilişkiler temkinlidir. Her iki taraf da hassas ve tartışmalı siyasi konulardan kaçınmaktadır. Pekin şu anda Moğolistan'da yeniden nüfuz kazanmak için ekonomik bir çaba içerisindedir.

Çin nüfuz kazanmak için çabalamakta ve Moğolistan'ın zengin maden kaynaklarından yararlanmak için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Bölgede kalıcı ilişkiler kurmaya çalışan Çin üçüncü komşu meselesi ile ilgili olarak Moğolistan'ın ve Asya ülkelerinin görüşleri için ABD'yi suçlamaktadır²¹.

Öte yandan, Moğol halkının devletin tam bağımsız yönetim anlayışı ve uyguladığı dış politikalar konusundaki görüşleriyle ilgili çeşitli fikirler bulunmaktadır. Zayıf devlet güçlü toplumsal taban teorisine dayandırılarak Moğolistan'da da bu doğrultuda gelişmeler yaşanıp yaşanmayacağını kesin olarak söylemek mümkün değildir. Fakat teorik açıdan bakıldığında, Moğol kimliği ile hükümetin kontrol mekanizmaları karşılaştırıldığında ağırlığın halkın Moğol kimliğinden yana olduğu görülmektedir. Bu noktada, Moğol hükümetinin halkın sosyo-kültürel sorunlarını çözmede ne derece etkili olduğu sorusu akıllara gelmektedir. Söz konusu kimlik-devlet ayrımı bir etnik topluluk ve devlet arasındaki uyumun önemini gözler önüne sermektedir. Bu durum geçmişte dayatılan yabancı hakimiyetini olumsuz sonuçlarından biridir. Nitekim devletin fiziksel tabanı ve kurumsal yapısı arasındaki uyumsuzluk devlet kavramının ve yapısının sarsılmasına neden olacaktır.

²⁰ Morris Rossabi, "Mongolia in the 1990s: from Commissars to Capitalists?", Çevrimiçi, <http://www.soros.org/mongolia/rossabi.html>, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2012.

²¹ Ian Storey and You Ji, "China's Aircraft Carrier Ambitions: Seeking Truth from Rumors," **Naval War College Review** vol. 57, no. 1, s. 7.

Çin pazarının sürekli ve hızlı bir biçimde güçlenerek büyümesi ve Moğolistan'ın özellikle Çin mallarına olan bağımlılığı, Çin'in Moğolistan'a hakim olma planlarını ekonomik yollarla gerçekleştirmesine neden olmaktadır. Dışarıdan bakıldığında bu durumu kanıtlayacak herhangi bir siyasi girişin olmasa da ve Çin bu durumu kabullenmese de Çin'in Moğolistan'ın maden zenginliğini kendi iradesi altına alma isteği bu durumun en büyük kanıtıdır. Moğolistan madenlerinin %70'i Çin pazarındadır ve Çin'in yatırımlarıyla birlikte bu oranın %90'a ulaşması muhtemeldir. Özellikle Çin'in bu alandaki yatırımı büyüdükçe Moğolistan'ın maden kaynaklarını da sömürmektedir.²²

Toplumsal bağımlılık açısından bakıldığında ise, Harrell Lampton'ın komşu ülkelerin etnik kimliği ve yapıyı baskılamasına yönelik ideolojik bir süreci tanımlamak için kullandığı 'düşünsel yeti' ve 'yumuşak güç' kavramları, Bu durum eğitim ve çalışma amacıyla Moğolistan'da bulunan Çinliler veya Çin'de bulunan Moğollar için oldukça etkilidir. Özellikle nüfus bakımından aşırı kalabalık olan Çin'den Moğolistan'a çalışmayan gelen işçiler “yumuşak güç” olarak ifade edilen baskıyı oluşturmaktadır²³.

Siyasi bağımlılık incelendiğindeyse, ekonomik bağımlılığın siyasi bağımlılığı direk olarak etkilediği görülmektedir. Şöyle ki, ekonomisi güçlü olan bir devlet ekonomisi zayıf devlet üzerinde bu gücünü kötüye kullanarak ekonomisi zayıf olan devleti kendisine daha da bağımlı hale getirebilir. Bu durum teorik açıdan değerlendirildiğinde, Bruce Moon'ün bağımlılık teorisi kapsamında bir ülke ekonomik alanda başka bir ülkeye aşırı bağımlı hale geldiğinde bu durum ülke bütünlüğünü ve ülkenin siyasi bağımsızlığını da etkilemektedir. Bu bağımlılık, zamanla devleti olumsuz etkileyen “asimetrik bir ilişkiye” dönüştürülmektedir.²⁴ Fakat Moğolistan Çin'e ekonomik alanında bağımlı olsa da dış politikasında bağımsız olarak hareket etmektedir.

²² Çevrimiçi, http://www.mongolembassy.com/mon/sub03_03.php Erişimi Tarihi: 27 Ekim 2012.

²³ The Center for the National Interest and Johns Hopkins SAIS. China on the Edge, China's Border Provinces and Chinese Security Policy. s.26.

²⁴ Randolph B. Persaud, **Counter-Hegemony and Foreign Policy: The Dialectics of Marginalized and Global Forces in Jamaica**, Suny press 2001, NY. S.29.

Krasner'e göre öncelikle sorulması gereken soru başarılı bir dış politikanın güçlü bir devlet oluşturup oluşturamayacağıdır.

Krasner'e göre²⁵, araştırılması gereken konu bir dış politikanın güçlü bir devlet oluşturup oluşturamayacağıdır. Ona göre dış politika ve ülkenin iç zayıflılığı arasında korelasyon olmasına gerek yoktur. Fakat ekonomik ve siyasi politikalar devletin dış politikasını etkilemektedir. Ekonomi politikalar farklı alanları etkilerken, siyasi politikalar tüm alanları etkilemektedir.

Sonuç olarak ekonomik bağımlılık halk arasında endişe sebep olmakta ve devletin kamuoyunda güçsüz bir devlet olarak algılamasına sebep olmaktadır. Ayrıca ekonomik alanında bağımlı olduğu devletin siyasal alanda da tehdit oluşturmaya neden olmaktadır.

3.3. ÇHC Tarafından Gelişmekte Olan Ükelere ve Moğolistan'a Karşı Yürütülen Dış Politika

Çin için gelişmekte olan ülkelere yönelik dış politikası önemlidir. Çin'in gelişmekte olan ülkeler ile ilişki kurma nedenleri²⁶:

1. Doğal kaynaklar ve yer altı zenginliklerine ulaşmak ve sahip olmak
2. Kendi mallarını satmak
3. Toprak sınırını korumak ve daha da genişletmek
4. Çok taraflı sisteme dayanarak Çin'in hakkını sağlamak.

Cumhurbaşkanı Hu Jintao Çin'in günden güne artan ihtiyaçlarını karşılamak için gelişmekte olan ülkeler ile ilişki kurduğunu belirtmiştir. Çin dünyanın bütün demirinin 1/3'nü, çimento, çelik, gübre, ve alüminyumun ise 1/4'ünü kullanmaktadır.

²⁵ Stephen Krasner Exploration and Contestation in the Study of World Politics (co-editor, 1999), s.48.

²⁶ БНХАУ-ын хөгжлийн шинэ чиг хандлага-(ÇHC'nin Gelişen Yönleri) УБ, Uluslararası İlişkiler Araştırma Merkezi, 2009, s.39.

Bunların çoğunu gelişmekte olan ÷lkelerden sağlamaktadır. Bu durum enerji ve doğal kaynak ihtiyaçlarını karşılamak için o ÷lkeler ile ilişki kurmak zorunda olduğunu göstermektedir²⁷.

Gelişmekte olan ÷lkelerin özellikle de Afrika ÷lkeleri ile olan ilişkisi Çin için çok önemlidir. Afrika büyük toprak sahibi, yer altı zenginliği, maden ürünleri bol olan bir kıtadır. Afrika'nın çoğu ÷lkeleri gelişmekte olan ÷lkelerdir. Altyapısı sınırlı biçiminde olan bir anakaradır. Afrika ile olan ilişki çok eskilere dayanmaktadır ve 1960'lı yılların sonu ve 1970'li yılların başında aktif olarak gelişmeye başlamıştır. Bunun en önemli kanıtı ise Çin tarafından 1982 yılında 13500 işçinin gönderilip, Tanzanya ve Zimbabve arasında Tazara adlı demir yolunu kurmasıdır. Bu demir yolu 300000 tonluk çelik taşıma gücüne sahiptir. Çin'in amacı dünyadaki maden piyasasına girmek değil maden stoklarına sahip olmaktır²⁸. Çin'in bu amacına ulaşmasının yolu ise Afrika ÷lkeleri ve olmasıdır. Fabrikaların ham maddesi olan alüminyum , çelik, teneke, nikel, çinko ve kömür kaynağı batı Afrika, Kongo, Zimbabve ve Zambiya ÷lkelerindedir. 2007 yılına kadar Çin tarafından Afrika ÷lkelerine yapılan dış yatırım 1.18 milyar dolara ulaşmıştır ve bununla beraber kendi ÷lkesinin ihtiyacı olan maddeleri de getirmiştir. Çin'in Afrika ÷lkelerine yaptığı yatırımlar günden güne yükselmektedir. 2006 yılında Çin Afrika ÷lkelerine borç vererek ve yardım yaparak ilişkilerini kuvvetlendirmeyi amaçlamıştır ve 2009 yılında amacına ulaşabilmiştir. Borcu en fazla olan ÷lke Zambiya'dır. Zambiya'nın Çin'den Dar Es Salaam çelik yatağına kadar 2000 km uzaklıkta olması Çin'in çıkarına uymaktadır. İki ÷lke arasındaki ilişkiler ne kadar iyi olsa da , Zambiya'nın maden sektörü hızla gelişmekte olsa da Zambiya, BM tarafından yapılan araştırmada ÷lkelerin gelişmişlik sıralamasında 177 ÷lkeden hala 165.'sıradadırlar²⁹.

ÇHC'nin dış politikası komşu ÷lkeler ile ekonomik iş birliği geliştirmek ve Moğolistan-ÇHC ekonomik iş birliğini hızlandırmak, geliştirmek doğrultusunda

²⁷ Derek J. "Mitchell China and the Developing World" 2006, Çevrimiçi, <http://csis.org/search/>, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2012.

²⁸ Хиад Боржигон Жүгдэрийн Бор "Монгол хийгээд евразийн дипломат шастир 1759-2006" (Moğolistan ve Avrasya Diploması) Улаанбаатар 2006 Admon Printing yayinevi. S.336.

²⁹ "China's Pursuit of Africa" 2009 , Çevrimiçi, www.csis.org, Erişim Tarihi: 09 Mayıs 2012.

şekillenmiştir. Dünya insanların 1/5'inin gıda sorununu çözmek, böylece fabrikalar ve üretimi geliştirerek Çin'in ekonomisini güçlendirmek, Çin'in amaçları arasındadır. Moğolistan yakıt, enerji, doğal kaynaklar, hayvan ham maddelerinin zengin olduğu bir ülkedir. Bu yüzden Çin ekonomik açıdan Moğolistan ile iş birliği kurmayı istemektedir. Geçmiş yüzyılın sonlarında Çinli bilim adamları Moğolistan'ın ekonomik durumuna, Moğolistan ve Çin'in ekonomik iş birliğine yönelik çalışmalar yapmıştır. Tahmine göre Gelecekte Çin'in petrolünün %60, demirin %40, çelik ve diğer madenlerin %70'i yurtdışından karşılanacaktır. Bunun dışında Moğolistan Çin için en yakın maden tedarik edebileceği ülkedir³⁰.

Çin ve Moğolistan arasındaki ticari ve ekonomik iş birliği bir birine karşılıklı destekleme ve Moğolistan doğal kaynağının Çin'in teknik teknolojisi kullanılması her iki tarafında yararına olacaktır. Çin ve Moğolistan'ın ticari ve ekonomik iş birliği üzerinden Moğolistan piyasasını genişletmek ve ürünlerinin kalitesini dünya rekabet düzeyine yükseltebilmek Moğolistan için önemlidir³¹. Çin'in Moğolistan için yürüttüğü ekonomik politikası³²:

1. İki tarafın ekonomik iş birliğini yenilemek,
2. Moğolistan piyasasının üst düzeyinde yer alarak ABD ve Japonya gibi ülkeler ile rekabet kapasitesini güçlendirmek;
3. Moğolistan'ın doğal kaynaklarından yararlanarak fabrikaları geliştirmek;
4. İki ülke arasında ticaret sistemini oluşturmak ve ticareti geliştirmek;
5. Moğolistan'ın piyasası üzerinden araştırma yaparak kaliteli mal üretmek ve mal satmak için kanal oluşturmak;
6. Siyasi ve ekonomik yapısını incelemek ve anlamak.

³⁰ "World Security Institute: Mongolia's Delicate Balancing Act", **China Security**, Vol.5, №2, 2009, s.75

³¹ Н.Алтанцэцэг, **Хөгжингүй улсуудын Монголдах судлал ба бодлого**-(Büyük Güçler Tarafından Moğolistan Hakkında Yapılan Araştırmalar Ve Politikalar) (RF, ABD, ÇHC)". Урлах эрдэм, Ulaanbaatar 2008, s.49.

³² Du.Shivey, **Çin-Moğolistan İlişkisi 1980-1995**, Ulaanbaatar, 1997, s.2.

İki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişki Moğolistan hükümeti ve ÇHC hükümeti arasındaki komisyonlar tarafından yönetilmektedir. ÇHC Moğolistan'ın ticaretinin en büyük ortağıdır. 2007 yılına göre ticaret hacmi 2.062 milyon dolara ulaşmıştır ve bunun 1.400. milyon doları ihracattan ve 661.8 milyon doları da ithalattandır. Moğolistan'ın ticaret hacmi Çin'in ticaret hacminin sadece 0.001'i'dir³³.

İki ülke maden iş birliği çerçevesinde maden sektöründe beraber çalışacak olan kuruluş kurmuştur. İlk toplantı Nisan 2005 yılında Ulaanbatar'da olmuştur. Maden sektörü iki ülkenin iş birliğinin genel yönüdür ve Çin'in Moğolistan'a yapılan yatırımları son yıllarda hızla yükselmiştir. Çin'in yatırımları; %43 jeoloji ve maden sektörü, %27 ticaret sektörü, 7% inşaat sektörü ve %5'i diğer alanlardadır³⁴.

Her ne kadar iki ülke arasında olan maden sektöründeki ilişki hızla gelişmekte olsa da bu Moğolistan için o kadar yararlı bir gelişme değildir. Çin en büyük borç veren ve yatırım yapan ülkelere biridir ve hammadde ihtiyacı her zaman devam edecek olan bir ülkedir. Bütün doğal kaynaklarını başka ülkelere ihraç etmesi Moğolistan'ın güvenliği üzerinde olumsuz yönde etkili olacaktır. Hiçbir doğal kaynağı kalmazsa bir Moğolistan gelişmesini sürdüremeyecektir.

3.4. Moğol-Çin Halk Cumhuriyeti'nin Maden Dalındaki İşbirliği

Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti yüz ölçümü, nüfus ve ekonomik olarak Moğolistan'dan birkaç kat büyüktür. Denizden uzak, ekonomisi zayıf olan Moğolistan'a bu iki büyük devlet tarih, kültür, gelenek ve ekonomi açısından doğrudan ve dolaylı olarak sürekli etkilemiştir. Moğolistan ve Çin Halk Cumhuriyeti "Samimi komşu, birbirine inanmış, dostluk ilişkisi" içerisinde olmakta, dolayısıyla bu da Moğolistan'ın maden dalının hızlı gelişmesine büyük oranda yardım etmektedir. Son zamanlarda Moğolistan maden alanına yabancı şirketler büyük

³³ "Сэрсэн говь" (Уулан Гоби), №11, 2011.

³⁴ С.Жаргалсайхан, **Хятадын Бодлого**-(ÇHC'nin Politikası), Мон Судар, Ulaanbaatar, 2008, ss.94-102.

yatırımlar yapmaya başlamışlardır. Bunun nedeni ise Moğolistan'ın yürütmekte olan politika ve hukuki stratejilerinin doğru olmasıdır. Ayrıca yabancı yatırımcılara uygulanmakta olan bazı istisna stratejiler, maden alanında büyük başarıya ulaşmış yabancı firmaların ilgisini çekmek için devletin çeşitli proje ve faaliyetleri gerçekleştirmesi de diğer etkinlerdir.³⁵ Yabancı araştırmacılara göre Moğolistan'ın 1997 yılında çıkarmış olduğu yeraltı zenginliği ile ilgili hukuk yabancı yatırımcılara çok uygun gelmiş ve bundan dolayı Moğolistan maden dalında en uygun hukuklara sahip olan ülkeler arasında yer almıştır. Yeraltı zenginliği hukukuna göre yeraltı zenginliğini araması kullanmasına hak verirken sadece zaman şartı koymuştur. Erken davranan ona sahip olacaktır. Bu hakka sahip olduktan sonra yeraltı zenginliği kullanma zamanı uzundur (araştırma hakkı 2 defa, ertelenme hakkı dahil 7 yıl; kullanma hak 2 defa ertelenme hakkı dahil 100 yıl), ayrıca lisans sahiplerinin ekstra diğer hakları da bulunmaktadır. Bunun yanında halk da sınırsız lisans sayısına sahip olmak, kendi lisansını başkasına vermek, rehin altına almak, herhangi bir anlaşma yapmak ve vergilerden kurtulmak gibi haklara da sahiptir. 1997 yılında çıkarılmış yeraltı zenginliği hukukun diğer bir avantajı da yatırımcılara lisans ücretini zamanında ödemek ve faaliyetlerini yetkili kurumlara açıklamak dışında herhangi bir zorunluluğu yoktur.

1991 yılında çıkarılmış Moğolistan Petrol hukuku ise kar vergisi, KDV ve gümrük vergisini hafifletmek açısından yabancı yatırımcılara faydalı olmuştur. Bu hukuk Kasım 2003 yılında değiştirilmiştir. Bundan dolayı Van Meurs & Associates Ltd. şirket dünya ülkelerinin petrol araştırma, petrol bulundurma koşullarını araştırdıktan sonra en uygun hukuku olan 10 ülke arasına Moğolistan'ı da almıştır³⁶.

Moğol ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ticaret ve ekonomik ilişkide maden konusu öne çıkmaktadır. Özellikle Moğolistan'dan Çine maden malı ithal etme işinde gelecek 5-10 yılında hızlı artış olması beklenmektedir. Bu da

³⁵ Д.Шүрхүү. Уул уурхайн салбар дахь Монгол Хятадын харилцаа: Өнөөгийн байдал хэтийн төлөв. Эрдэм шинжилгээний өгүүллэгийн түүвэр. Maden sektöründeki Moğolistan ve ÇHC İlişkileri. УБ Interpress yayinevi, 2004, s.76-77

³⁶ Д.Шүрхүү, **a.g.e.**, s.78.

Moğolistan'a maden dalında yabancı firmaların yatırımlarının son yıllarda artmış olması, maden ocağı yapmak gibi maden bulunan faaliyetlerden belli olmaktadır. Çin Halk Cumhuriyet petrol bulundurmada dünyada 5., enerji üretiminde dünyada 3., enerji kullanmada ise dünyada 2. sırada yer almaktadır. 1993 yılından itibaren Çin Halk Cumhuriyet petrol ithal eden ülke olmuştur ve 2003 yılına kadar 91 milyon petrol ithal etmiştir. 2010 yılında 100 milyona ulaşarak petrolün % 4ünü ithal etmiştir. Son zamanlarda Çin Halk Cumhuriyeti'nin bakır kullanımı artmıştır. Bundan dolayı her yıl 1300 milyon, ton bakır ithal etmektedir. Bunu da Endonezya, Çili, Avustralya ve Moğolistan'dan ithal etmektedir. Şimdi ise Çin Halk Cumhuriyet bakırın %25i Moğolistan'dan temin etmektedir. Bunun dışında Çin Halk Cumhuriyeti'nde fosfor bulunmamaktadır. Bu yüzden özellikle tarımda gereklidir. Bilim adamlarına göre dünyada 700'den fazla fosfor kaynakları bulunmaktadır. Moğolistan'ın Kövsgöl ilinde fosfor kaynağı 30'un üzerinde, Zavkhan ilinde fosfor kaynağı 20'nin üzerinde bulunmaktadır ve cevher 4.5, 1.2 milyar ton yeraltında bulunmaktadır. Bu açıdan Moğolistan, Asya'da ön sıralarda yer almaktadır. Şimdi Moğolistan 1 yılda, 1-2 milyon ton fosfor gübre üretme gücüne sahiptir. Moğolistan eğer doğal yöntemler ile 1 yılda 1 milyon ton gübre üretip ihraç ederse, 90-120 milyon dolar kar etmektedir.

Bakır ve bakır maden: Moğolistan'ın maden kaynaklarından en önemlisi ve bakırdır. Oyu-Tolgoi bakır ve altın madeni yeni açılmaktadır. Bundan dolayı bakır ve altınların araştırılması, bulunması, ihracatı büyük ölçüde arttıracaktır. Erdenet ilinin Tepe bakır-molibden kaynağı yanında 1978 yılında kurulmuştur. Erdenet'in bu maden şirketi %25-36 bakır içeren 450-500milyon ton bakır madeni, %50 molibden içeren 3000 ton maden elde etmekte ve bunun %90'nini Çin Halk Cumhuriyeti'ne ihraç etmektedir.

Mart 2010 yılında Oyutolgoi anlaşması Kanada ile yapılmıştır. Bu maden ocağında 16,4 milyon ton bakır, 623.6 ton altın, 3427 ton gümüş bulunmaktadır. Aivanhoy Mainz firmasının yapmış olduğu tahmine göre hesabına göre bu bakır ocağında 1 yılda ortalama 1 trilyon dolar tutarında mal üretebilecektir. Bu maden ocağı bütün gücüyle çalışmaya başladığı zaman Moğolistan'ın ekonomisine yeni

gelişmeler katacaktır. Bunun yanında Moğolistan-Çin Halk Cumhuriyet arasındaki ticarete de yeni gelişmeler olacaktır.

Petrol: Moğolistan-Cin Halk Cumhuriyeti arasındaki maden işbirliğinde bakırdan sonra petrol araştırma, bulundurma ve ticareti yer almaktadır. Moğolistan petrolü % 100'ünü dışarıdan yani Rusya'dan almaktadır. ABD'nin bilim adamları tahmin olarak Moğolistan'da 4-6 trilyon ton petrol bulunması imkanı olduğunu belirtmiştir. Moğolistan 1991 yılında Petrol hakkında hukuk çıkarmıştır ve petrol işinden sorumlu özel ajans kurmuştur. Bilim adamlarının tahminlere göre petrol bulunacak 528 km yer, 25'e bölünerek uluslararası ihale ilan edilmiştir. Şimdi ise 18 bölgeye ABD, Avustralya, Çin...v.b 13 yabancı şirket yatırım ve anlaşmalarını da yapmışlardır. Moğolistan'ın kuzey sınırı Tamsag'da, ABD'nin Soko International Firma araştırma, değerlendirme yapmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti Milli Petrol Kurumu (CNPC) Araştırma Enstitüsü, Soko International Firma'nın delinmiş faaliyeti sonucu araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda Tamsag'da 1.5 trilyon barrel³⁷ petrol yani 238 milyon.tn petrol bulunduğunu ortaya çıkmıştır. Tamsag bölgesinin %85'ne Soko International Firma, %10'u Çin'in Huabei Oilfield Servisi, kalan %5'ne ise Petrovietnam sahip çıkmaktadır. Moğolistan'ın kuzey doğusunda yer alan Zuunbayan, Tsagaan Els bölgelerinde Avustralya'dan Rok Oil, Çin'den Dunşen grup işbirliği yaparak petrol araştırması yapmaktadırlar. Moğolistan'da faaliyetini yürütmekte olan firmaların % 33'ü Moğol, %39'u Çin kalan %28'i diğer ülkelerin firmalarıdır³⁸.

Çin Halk Cumhuriyeti, Moğolistan'ın petrol alanında sadece alıcısı değil ayrıca yatırımcısı, araştırmacısı, işçi sağlayıcısı olarak da önemli rol oynamaktadır. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti'nin birkaç büyük petrol ocakları Moğolistan sınırına bağlıdır. Bunlardan batı kuzeyde, doğu kuzeyde Datsin (birikim 13 trilyon barrel), Ereen (550 milyon.tn), Karamai (2.6 milyon.tn) gibi yerlerde birikim bulunmaktadır. Bizim ülkemizde petrol araştırması yapılan yerler Çin Halk Cumhuriyetin büyük

³⁷ Barrel bir varilin içine alacağı miktar anlamına gelir.

³⁸ Хөдөлмөр. Моғолстан днş илншклер беканлыгннын улслар арасы Тлcaret сектёрн Bildiri. №6 11481, 2011 Шубат.

petrol kaynağı olan yerlere çok yakın ve araştırma şekli de benzer olmasından dolayı petrol bulunma şansı daha da artırmaktadır. Moğolistan’da petrol araştırma yapmakta olan firmalar Çin firmalarıyla işbirliği yapmasını tercih etmektedirler. Nedeni ise Çin firmalar daha tecrübeli mesleki işçilere sahiptir ve maliyesi de daha uygundur.

Altın: Altın bulundurma alanında iki ülke arasındaki işbirliği iki şekilde gelişmektedir. Birincisi Moğolistan hükümeti altın bulunma işini hep desteklemeye çalışmıştır. Bundan dolayı Çin firmalarının yatırım artmıştır. Moğolistan hükümeti, altın ocağı araştırmak, yatırımcıları çağırmak için onları KDV’den kurtarmak için madeni kullanmışların vergisini temel ocaklardan %2.5, toprak ocaklardan %7.5 hesaplanmasını kanunen belirlemiştir. Moğolistan’da altın ocaklarının artması ile altını Çin’e ihracat etmesi artmıştır. Yani Moğolistan’ın ticareti de gelişmektedir. 1990 yılından sonra en hızlı gelişmekte olan dal da altın dalıdır. 1992 yılında ülkemizde 8 altın ocağı bir yılda 775.5kg altın çıkarmıştır. Bundan 10 yıl sonra bizim ve yabancı şirketler dahil 120 şirket, 12 ton altın çıkarmıştır. 2010 yılında Moğolistan’da 170’den fazla şirket bulunmaktadır³⁹. 2003 yılında Tavt, Boroo, Bumbat, Toson, Ovoot, Bayangol’un altın ocakları yeniden açılmıştır. Bunlara Oyutolgoi bakır ve altın ocağı dahil ederse Moğolistan’ın altın çıkarması 2005 yılında 1.5, 2010 yılında 3 kat artacaktır. Bununla beraber ihracatın da 2 kat artacağı tahmin etmektedirler.

Kömür: Çin Halk Cumhuriyet kömür çıkarmada dünyada öne gelmektedir. Fakat yer ölçüsü çok büyük, kömür ocağın yerleri, kalite açısından bazen sorunlar yaşamaktadırlar. Bu yüzden bazen de kömürleri ithal etmek zorunda kalırlar. Ömnögobi ilin doğusunda Çin sınırına yakında yer alan Narin Suhait’in kömür ocağı 125 milyon ton kaliteli kömürlere sahiptir. Moğol Altın (MAK) Çin şirketle işbirliği yaparak burada faaliyetini yürütmektedir. Doğu sınırından bu kömür ocağına kadar demir yolu koyma işi Çin tarafından başlatmıştır. Bu kömür ocağı bütün gücüyle çalışmaya başladığı zaman Moğolistan’ın kömür çıkarması 2 milyon.ton, ihracat 30 milyon dolarla artıracaklarını hesaplamışlardır. 2010 yılında Moğolistan Çine 16.6

³⁹ Сэрсэн Говь №10, 2010/

milyon ton kömür ihracat etmiştir ve Çin'in kömürün % 30'u karşılamıştır. Geçen yılında 164.83 milyon ton kömür ithal etmiş Çinliler gelecek yıllarda bunu 250 milyon ton olarak yani % 63 olarak arttıracığını söylemişlerdir. Cin Halk Cumhuriyeti'nin ithal %30.99(42.37 milyon ton) artmıştır, ihracatı ise %15.03 (19.03 milyon ton) olarak azalmıştır⁴⁰.

Demir cevheri: Moğolistan demir cevherinin çoğu kısmını Cin Halk Cumhuriyeti'ne ithal etmektedir. Böyle yapması Çin'e daha ucuza gelmektedir. Günden güne ihtiyacı artmakta olan çelik fabrikaların ihtiyaçlarını karşılamak için Cin Halk Cumhuriyeti'nin ithal etme ihtiyacı da artırmaktadır. Şimdiye kadar bulunmuş olduğu demir cevheri ocakları temel 2 yere yer almaktadırlar. Demir yoluna yakın Selenge, Darkhan illerde, Tömörtei, Bayangol, Tömöt tolgoi'nin demir cevherleri bulunmaktadır. Bu ocaklarının araştırmış birikimi de 360 milyon.ton ve kalitesi de çok iyidir. Moğolistan ve Cin Halk Cumhuriyeti arasındaki en büyük projelerinden biri de Sukhbaatar ilin Sukhbaatar ilçesinde yer alan Tömörtein Ovoo'nın zink ocağında büyük fabrika kurma projesidir. Bu fabrikayı Cin Halk Cumhuriyeti'nden 200milyon yuani borç alarak yapacaktır. Buna hazırlama olarak Tsairtmeniral şirketi kurmuşlardır ve 2005 yılında faaliyetini başlamıştır. Ayrıca Cin Halk Cumhuriyeti'nin yatırım yapan Jem international, Hunhua, Duniyuani, Künlün...v.b 40'dan fazla firmalar inşaat malzeme, kömür, altın çıkarmak, kullanmak için izin almışlardır ve bu lisanslara sahip olmuşlardır.

Son zamanlarda iki ülke arasındaki maden dalında işbirliği gelişmektedir. Maalesef bunun yanı sıra bu dalında anlaşmazlık da olmaktadır. Özellikle Moğolistan Çin Halk Cumhuriyeti'nden endişelenmeye yani şüphe duymaya başlamıştır. Moğolistan'a göre Çin firmalar ve fabrikalar Moğolistan'ın ekonomisini, hukukları yeterli kadarıyla bilmediğinden dolayı proje ve araştırma yaparken çok hata yaparlar ve hükümete zarar vermektedirler. Çin firmaları diğer ülkenin firmaları dürüstçe rekabet etmediğinden ve hiçbir tüzüğü olmadığından şikayet etmektedirler. Çinli firmalar ise Moğolistan hükümeti hukuk ve tüzüklerini sürekli değiştiriyorlar

⁴⁰ Өнөөдөр, газете. Maden. №56/4220/, 2011.03.07/ s.4.

bundan dolayı güvensizlik olduğundan şikayet etmektedirler. Bunun yanı sıra işe başlamadan önce hazırlık olarak çok sayıda yatırım yapması gibi sorunlardan dolayı iki ülke arasında bazen problemler çıkmaktadır⁴¹.

3.5. ÇHC'in Moğolistan Üzerindeki Enerji Politikası

ÇHC için gelişmekte olan ülkeler üzerine yürüten dış politikası önemli yer almaktadır. ÇHC için gelişmekte olan ülkeler ile geniş çerçevede ilişki kurmasına kaç tane sebebi vardır⁴²:

- Doğal kaynaklarına ulaşmak ve etkisi altına almak
- Kendi ürünlerini satmak
- Sınırını korumak ve çevreni büyütme
- Çok taraflı politikaya dayanarak ÇHC'nin kazancını sağlamaktır.

Cumhurbaşkanı Hu Jintao ÇHC'nin gittikçe genişleyen ihtiyaçları sağlamak için gelişmekte olan ülkeler ile ilişki kurduğunu açıkça söylemiştir. ÇHC dünyanın toplam demirin 1/3, sementin yarısı, gübre, bakırın 1/4'ünü kullanmakta ve bütün bunların stokları gelişmekte olan ülkelere bulunmaktadır. Enerji ve doğal kaynakların ihtiyaçları sağlamak için o ülkeler ile ilişki kurmak zorunda olduğunu söylemektedir⁴³.

Gelişmekte olan ülkeler ve onların içinden Afrika ülkeler ile olan ilişkisi ÇHC için önde olan yönlerinden birisidir. Afrika geniş toprağa sahip, doğal kaynakları zengin, maden zenginliği ve özellikle de petrol, uran zenginliği bulunan

⁴¹ Э.Наран. Санхүүгийн Хямралын дараах үеийн Монголын эдийн засаг ба Хятад, Монголын уул уурхайн салбарын хамтын ажиллагаа 2009. <http://www.iis.mas.ac.mn/>

⁴² БНХАУ-ын хөгжлийн шинэ чиг хандлага (ÇHC'in gelişimin yeni yönleri) yayınlanan Uluslararası İlişkiler Araştırma Merkezi, УБ 2009, s.15

⁴³ Derek J.Mitchell "China and the Developing World", 2006, <http://csis.org/search/>

stratejik büyük ülkedir. Afrika'nın çoğu ülkeler gelişmekte olmakta ve altyapısı açısından sınırlıdır. Afrika ile olan ilişkileri eskiden başlamıştır. Yani 1960 yılların sonu ve 1970 yılın başından hızlı bir şekilde ilişkilerini geliştirmiştir. Bunun bir örneği ise 1982 yılında 13500 Çinli işçileri gönderip Tanzanya ve Zambiya arasında Tazara adlı demir yolu yaptılar ve bu demir yol 300000 ton bakır taşıyacak gücüne sahipti. ÇHC'in amacı ise dünya doğal kaynağın serbest piyasasında rekabete girmek değil doğal kaynak stokları kendine almayı amaçlamıştır. ÇHC'in bu amacına ulaşmasının yolu ise Afrika doğal kaynağı idi. Fabrikanın hammadde olan bakır, alüminyum, cevher, kalay, nikel, kömür gibi kaynaklara sahiptir. Özellikle de Güney Afrika, Kongo Cumhuriyeti, Zimbabve, Zambiya ülkeler doğal kaynakların zengin olan ülkelerdir. ÇHC bu Afrika ülkeler ile ilişkilerini geliştirdi ve kaç tane ülkeler ile anlaşma yapıp kendi ülkenin ihtiyaçlarını sağlamaktadır. 2007 yılına kadar ÇHC tarafından Afrika ülkelerine yaptığı dış yatırımlar 1.18 milyar dolara ulaşmıştır. Bunun yanı sıra kendi ihtiyacını duyan malzemeleri de Afrika'dan götürebilmiştir. ÇHC tarafından Afrika ülkelerine yapan yatırımlar günden güne yükselmekte ve Afrika ülkeler için yeni ödünç veren ülkeye dönmüştür. 2006 yılından ÇHC Afrika ülkelerine veren yatırımını 2 kat yükseltme kararı aldılar ve 2009 yılında kararını gerçekleştirmiştir. Borç sırasına göre, başta olan ülkelerinden bir tanesi Zambiya'dır. Her ne kadar iki ülke arasındaki ilişkiler iyi ve maden sektöründeki iş birliği hızlı gelişmekte olsa bile Zambiya BM'ler tarafından yapılan ülkelerin gelişme durumu bakımında hala 177 ülkenin içinde 165. sırada yer almaktadır⁴⁴.

ÇHC değiştirme ve geliştirme dış politika çerçevesinde komşu olan ülkeler ile iş birliği yapmak ve Moğolistan-ÇHC arasındaki ekonomik iş birliğini geliştirmek konusunda dikkat etmektedir. Dünya toplam nüfusun 1/5'inin gıda ihtiyacını sağlamak, bunun için endüstriyi geliştirmek Çin'in ekonomisini sağlam bir şekilde geliştirmek zorunda bırakmıştır. Moğolistan, petrol, enerji ve hayvancılık sektöründe zengin olduğu için ÇHC'nin dikkatini çekmektedir. Bu yüzden de ÇHC Moğolistan ile ekonomik iş birliği kurmayı hedeflemektedir. Geçmiş yüzyılın sonlarından itibaren Çinli bilim adamları Moğolistan ekonomik durumunu, Moğolistan-ÇHC

⁴⁴ **China's Pursuit of Africa 2009**, Çevrimiçi, www.csis.org , Erişim Tarihi:

arasında ekonomik iş birliği geliştirmek konusunda dikkat etmeye başlamıştır. 2020 yılına kadar ÇHC en önemli 45 maden türlerinden 19'undan eksiklik duymaya başlayacak ve bunların 11 türü milli ekonomik gelişiminin önemli gücünü oluşturan madenlerdir. Gelecekte ÇHC petrolün 60%'ını, kalay'ın 40%'ını, bakır ve diğer madenlerin 70%'ini dışarıdan ithalat etmeye başlayacaktır. Böylece Moğolistan da ÇHC için en önemli ortak ülke olmaktadır⁴⁵. ÇHC ve Moğolistan arasındaki ekonomik ve ticaret iş birliği birbirine destek olacak şekilde Moğolistan'ın zengin doğal kaynakları ÇHC'nin gelişmiş teknolojisiyle birleşerek ilerleyecektir. ÇHC ve Moğolistan arasındaki ticaret ve ekonomik iş birliğinin sağlam temeller üzerine kurularak Moğolistan'ın küçük piyasasını genişleyecek ve ürünlerin uluslararası rekabete girmesinde ÇHC destek olacaktır.⁴⁶

ÇHC geniş topraklara sahip, doğal kaynakları çok olan 151 maden stoğu bulunmaktadır. Bunlardan 45 tanesi kalitelidir. Dünya sırasında RF ve ABD'den sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Şu anda bilinmekte olan 171 tane maden kaynağı vardır ve bunların sadece 158 tanesinin kaynak durumu bilinmektedir. Bunlardan 9 tanesi enerji, 54 tane demir ve demir olmayan 91 kaynağı tane vardır. Önemli olan altın, gümüş, bakır, demir, uran, mangan, elmas, beyaz altın, siyah kalay, bor, petrol, v.s ürünleri sağlayan kaynakları yoktur. Moğolistan'ın doğal kaynağı çoktur ve jeolojik açıdan bakarsak Moğolistan toprağının altında 80 ve üzeri cevher bulunmaktadır ve şimdilik bilinen 3000 ve üzeri maden stok vardır. Bunların içinde petrol, altın, uran, bakır ve doğal gaz bulunmaktadır. Bu bakımdan dünyada ilk 10 içerisinde yer almaktadır⁴⁷. Bu yüzden Moğolistan; nüfusu seyrek, çalışma gücü eksik ve maden stokları çok olduğu için, kalabalık nüfuza sahip, çalışma gücü fazla olan ÇHC için iyi bir ortak olarak görülmektedir. ÇHC'nin Moğolistan üzerinde yürüttüğü dış politika⁴⁸:

⁴⁵ World Security Institute: Mongolia's Delicate Balancing Act, China Security, Vol.5, №2, 2009.

⁴⁶ Н.Алтанцэцэг. "Их гүрнүүдийн Монголын талаарх судалгаа, үзэл баримтлал ОХУ, АНУ, БНХАУ" (Büyük güçlerin Moğolistan üzerindeki araştırmaları ve görüşü, RF, ABD, ÇHC) УБ 2008. s.32.

⁴⁷ Насан, Мэн Липин. "Баруун бүсийг хөгжүүлэх хийгээд Хятад Монголын эдийн засаг, худалдааны хамтын ажиллагаа" Эрдэм шинжилгээний өгүүллэгийн түүвэр (Batı bölgenin gelişmesi ve ÇHC-Moğolistan arasındaki ticaret ve ekonomik iş birliği) УБ,2004. S.55-56.

⁴⁸ Ду Шивэй. "Өөрчлөлт шинэчлэлтийн үеийн Хятад Монголын харилцаа 1980-1995" (Yenileme zamanın ÇHC-Moğolistan ilişkisi), УБ, 1997, s.2.

- İki tarafın ekonomik iş birliğini yeniden kurmak ve ÇHC'nin Moğolistan piyasasında yüksek yerde olmak ve ABD ve Japonya gibi ülkeler ile rekabete geçmek,
- Moğolistan'ın doğal kaynağı üzerinde yeni doğal kaynakları bulmak bunun için yatırım yapmak ve stratejik politika yürütmek ve endüstriyi geliştirmek,
- İki ülke arasındaki ticareti geliştirmek ve gelişmiş ticaretin yolunu kullanmak,
- Moğolistan piyasasını araştırarak kaliteli ürün yapmak ve ürünlerini satabilecek kanalları bulmak,
- Moğolistan siyaset ve ekonomik durumunu iyice öğrenmek.

İki tarafın ticaret ve ekonomik ilişkilerini Moğolistan Hükümeti, ÇHC hükümeti ile arasındaki komisyon yönetmektedir. ÇHC, Moğolistan'ın en büyük dış ticaret ortağıdır ve 2007 yılının durumuna göre ticaret dönüşümü 2.062 milyon dolara ulaşmıştır ve bunlardan ihracat 1.4001 milyon dolara, imalat 661.6 milyon dolara ulaşmıştır. ÇHC Moğolistan'ın toplam ticaret dönüşümünün 45%'ini, ihracatın 65%'ini oluşturmaktadır ve Moğolistan ise ÇHC'nin ticaret dönüşümünün 0.001%'ini oluşturmaktadır⁴⁹.

Maden sektöründeki iş birliği çerçevesinde doğal kaynak sektöründe iş birliği kurmak için çalışma grubu oluşmuştu ve ilk toplantı Nisan 2005 yılında Ulaanbaatar'da düzenlenmiştir. Maden ve Doğal kaynak sektörü iki ülke arasındaki iş birliğinin önde gelen yönlerinden biridir ve ÇHC tarafından Moğolistan'a yapılan yatırım son yıllarda artmıştır. Moğolistan'a dış yatırım yapan ülkelerin başında ÇHC

⁴⁹ “Сэрсэн Говь” dergi №11 2010. S.5.

gelmektedir. ÇHC tarafından yapılan yatırımların 43%'ü jeoloji ve maden sektörüne 27%'si ticaret, 7%'si inşaat sektörüne ve 5%'i endüstri sektörüne yatmaktadır⁵⁰.

Her ne kadar iki ülke arasındaki ilişki maden sektöründe hızlı gelişmekte olsa da bu Moğolistan için karlı olmayan bir iş olabilir. ÇHC dünyanın en büyük borç veren ülkesi olmakla beraber onların ihtiyaçları günden güne artmaktadır. Bu yüzden Moğolistan için piyasasını kaybedecek bir durumu olmayacak ve bu şekilde hızlıca doğal kaynaklarını ve madenini yurtdışına satmış olması Moğolistan'ın güvenlik konusunu etkileyebilecektir. Gelecekte doğal kaynaksız boş bir ülke olarak kaldığı zaman Moğolistan kimseye gerek duymayan ve kimsenin desteğini alamayan bir ülke olabilecektir. Moğolistan için dikkate alınması gereken büyük sorun da budur.

3.6. Soğuk savaş sonrası Moğolistan ve ABD ilişkileri

Gorbaçov, Sovyet liderliği altında kendisinden önceki liderlerden daha rasyonel bir politika izlemeye çalışmıştır. Gorbaçov, sadece komünist devletlerle olan ilişkilerini değil bunun yanında Sovyetlerle olan ilişkilerini de genişletmiştir. 1980'lerin sonunda Çin-Rus ilişkilerinin gelişimi ve Gorbaçov'un Sovyet askerlerini geri çekmek için verdiği açık bildirim ile Moğolistan, güvenlik sıkıntısı yaşamıştır. Sovyet güvenliğinden yoksun kalan Moğolistan, Amerika ile görüşmelere başlamıştır. 1987 yılının ocak ayında Moğolistan, diplomatik ilişkileri tamamlamıştır. O zamandan beri Amerika, Moğolistan'ın dış ilişkilerinde önemli bir rol oynamış ve Moskova ile Pekin'in etkilerini dengeleyebilecek en büyük muhtemel üçüncü komşu olarak düşünülmüştür. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, sadece Amerika süper devlet olarak kalmıştır. Amerika 1988 yılında, Moğolistan'da elçiliğini kurmuş. Moğolistan, 1989 yılında Amerika için ilk büyükelçisini göndermiştir⁵¹.

Politik ilişkiler; Moğol Halk Cumhuriyeti'nin (MHC) iktidar partisi, demokratik hareket güçlerinin baskıları ile istifa ettiğinde, iç politikalar ile ilgili

⁵⁰ С.Жаргалсайхан. “БНХАУ –ын нээлттэй бодлого”. (ÇHC'in açık dış politikası) УБ, s.94-102.

⁵¹ Монгол Улс ба Түүний хөрш түншүүдийн харилцаа, ss.121-130.

tartışmalar olmuştur. Fakat rekabet halindeki bütün partiler, yabancı politikalarda fikir birliğine varmıştır. Bu durumu Tom Ginsburg, “Temel fikir veya oybirliğine, yabancı yatırımı çekmek, Batı ve Asya ile ilişkileri genişletmek, belirli bir ülke ya da devletin tarafını tutmayan politika ile nükleer-serbest politikasını uygulamak ve Moğol toprağındaki yabancı askerlerin yerleşimini yasaklamak için Moğolistan Halk Devrimci Partisi (MPRP) söz vermiştir. şeklinde dile getirmiştir⁵². Batı ülkeleri ile ilişkiler arasında, çağdaş dünya politikasında Amerika önlü olduğı için Amerika ile ilişkiler önemli olmuştur.

Moğolistan’ın batılı ölkelerle ilişkileri arasında, Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkileri çağdaş dünya siyasetinde ABD’nin ünü nedeniyle önemli olmuştur. Sovyetler Birliğı’nin çökmesiyle birlikte oluşan siyasi boşluk yüzünden Moğol liderleri sırayla Doğı Avrupa komünist rejimleri dışında dünyanın geri kalanından önce izolasyonu kırmak için, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Batı Avrupa ile ilişkiler kurmuştur. 1991 yılında Başkan Ochirbat’ın Washington’ı ziyareti bir Moğol Cumhurbaşkanı tarafından yapılan ilk üst düzey ziyaret olmuştur. İlk ikili anlaşmalar 1989 yılında imzalanan kültürel alanlarda ve eğitimde işbirliğı anlaşması ve 1990 yılında imzalanan MPR ve ABD’nin iki ölk arasındaki konsolosluk sözleşmesidir. Batbayar, bu konuyla ilgili, "Ocak 1991 yılında, Başkan Bush’un Moğolistan’a en çok gözetilen ölk statüsünde kongre talep etmesi ve Mart ayında Kongre’de Moğolistan’a destek verilmesi için hibenin onaylanması önemlidir” açıklamasını yapmıştır. ABD Dışışleri Bakanı James Baker, Moğolistan’ı iki kez, 1990 ve 1991 yıllarında ziyaret etmiş ve Moğolistan için geniş tabanlı bir dünya desteğı almak için diğ ölkelere çağrıda bulunmuştur⁵³. ABD güvenlik işbirliğı de dahil olmak üzere farklı kaynaklardan çeşitli yardımlar sağlamaktadır.

Moğolistan ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişki büyümeye devam etmektedir ve üst düzey yetkililerin ziyaretleri düzenli hale gelmiştir. Moğolistan

⁵² Tom Ginsburg, “Nationalism, Elites, and Mongolia Rapid Transformation,” **Mongolia in the Twentieth Century: Landlocked Cosmopolitan**, ed. Stephen Kotkin and Bruce A. Elleman, New York: M.E. Sharpe Inc., 1999, s.251.

⁵³ Т.Батбаяр Монгол Улсын гадаад бодлого ба дотоод өөрчлөлт-(Moğolistan Dış Politika ve İç Reformu), s.51.

Başbakanı Enkhbayar 2001 yılının Kasım ayında Washington'u ziyaret etmiştir. Bu ikili ilişkiler açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2005 yılında Irak'a Moğol asker desteği ABD Başkanının Moğolistan'ı ziyaret etmesi için etkili bir neden olmuştur. Başkan Bush, Bayan Bush ve Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, 2005 yılı Kasım ayında Moğolistan'ı ziyaret etmiş ve karşılıklı işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Moğol Cumhurbaşkanı Enkhbayar Ekim 2007'de Beyaz Saray'ı ziyaret etmiş ve iki cumhurbaşkanı Millennium İlkeler Sözleşmesi'ni imzalamıştır⁵⁴.

Ekonomik ilişkiler; 1991'de Moğolistan ve ABD hükümetleri arasında Ticari Anlaşmanın sonuçlanması iki ülke arasındaki ticari ilişkinin genişlemesi için uygun ortam yaratmıştır. Washington, Moğolistan'ın ekonomik kalkınmasına yardımcı olmak amacı ile ABD tekstil piyasasına girmesini kolaylaştırmak için Moğolistan'ın serbest kotasını kabul etmiştir, fakat Amerikan ticari yetkililerinin korktukları ise Çin ve Hong Kong şirketlerinin çok sayıda tekstil ürünlerini "Moğolistan'da üretilmiştir" etiketiyle Amerika'ya sokmak istemesidir. Nisan 1993'te Moğolistan ve Amerikan gümrük yetkilileri Moğolistan'ın kuzeyindeki Darkhan kentinde ABD'ne nakil etmek üzere binlerce dolar değerinde Çin'de üretilmiş ürünler bulmuştur. Yasal olmayan bu durumun devam etmesi halinde ABD hükümeti çareyi Moğolistan'ın serbest kotayı kaldırmakta bulacağını belirtmektedir.⁵⁵ 1999'da ABD Kongresi, Moğolistan ile olan ticari ilişkisini daimi hale getirme ve Temmuz ayında da ABD Başkanı, Moğolistan'ı Tercihli Ticari Sisteme dahil etme kararını almıştır. Bu yüzden Moğolistan, ABD ile ticari ilişkisini genişletecek en uygun koşula sahip olmuştur. Böylece Moğol malların (tekstil ürünleri üzerindeki kota 1991'de kaldırılmıştı) ABD piyasasına girmesi için kota limiti kaldırılmış bulunmaktadır.⁵⁶

Askeri ilişkiler; Askeri işbirliğinin başlangıcı İngilizce öğretme, askeri adalet, tıp bilimi, sivilasker ilişkileri, sivil savunma, felaketi önleme ve insani yardım şeklinde gerçekleşmeye başlamıştır. Ulaanbaatar ve Washington askeri ilişkiler gelişmektedir. Sovyet birliklerinin çekilmesiyle kalan tek süper güç ile askeri işbirliği Moğolistan

⁵⁴ Гадаад Харилцаа (Dış İlişkiler) <http://www.mongolianyouth.mn/rm.php?id=196> erişim tarihi 28 Ekim 2012.

⁵⁵ Peter Hannam, "Dragons Breath," *Far Eastern Economic Review*, June 17, 1993, s. 52.

⁵⁶ Gadaad Khergiin Yam, *Moğolistan dış politikasının Mavi kitabı*, Ulaanbaatar, Gadaad Khergiin Yam Khevel, 2002. S.38.

için önemli bir güvence olmuştur. Moğol hükümeti büyük ölçüde silahlı kuvvetlerin küçültüleceğini ve reform yapılarak ordunun modernize edileceğini ifade etmiştir. Ayrıca askeri teknoloji ve ekipman bakımından da geri kalınmıştır. Moğolistan'ın ana amacı, profesyonel bir ordu oluşturmaktır. Bu nedenle, Amerika Birleşik Devletleri ve Moğolistan askeri ilişkileri temelinde Moğol askerlerin profesyonelleşmesi konusunda Moğolistan'a yardımcı olmak ve barışı korumak için ABD Moğolistan yardım etme kararı almıştır. Moğolistan ve ABD'de 1991 yılında ülkelerinde birbirlerinin askeri ataşelerini görevlendirme kararı almıştır. 1996 yılında, Washington ve Ulaanbaatar iki ülke arasındaki askeri değişim ve ziyaretler ile ilgili bir anlaşma imzalamıştır. 1982 yılından başlayarak, Washington Uluslararası Askeri Eğitim ve Öğretim (IMET) programı aracılığıyla Moğolistan askeri personeline özel askeri eğitim ve öğretim vermeye başlamıştır⁵⁷.

Savunma Bakanlığı (DD) Moğol savunma reformunu desteklemek ve kapasitesini artırmak için çeşitli programlar başlatmıştır. Moğolistan silahlı kuvvetlerinin uluslararası barış operasyonlarına katılması, savunma reformu, planlama ve bütçeleme sistemleri, savunma kaynak yönetimi ve savunma yönetimi gibi çeşitli reformların yapılması konularında Moğolistan ABD'nin de desteğiyle düzenlemeler yapmıştır. Moğolistan, BM ve NATO barış misyonlarında silahlı barış gücü için etkin deneyim kazanmak amacıyla 2003 yılında Irak ve Afganistan'a az sayıda asker göndermiştir. Askeri ilişkileri geliştirmek için Moğolistan'a destek amacıyla, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Richard Myers ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld Moğolistan'ı ziyaret etmiştir⁵⁸.

ABD Savunma Bakanlığı yardım ve işbirliği ile Moğolistan ve Amerika Birleşik Devletleri 2006 yılında "Han Quest," Asya bölgesinin barış etkinliğine ev sahipliği yapmıştır. Katılımcı sayısı Kore Cumhuriyeti'nin, 2009 yılında ilk kez

⁵⁷Çevrimiçi, http://www.mongolianembassy.us/mon_mongolia_us_relations/page7, Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2012.

⁵⁸ Former US Secretary of Defence visited US Trade Centre in Mongolia
Çevrimiçi, <http://www.infomongolia.com/ct/ci/2105> Erişim Tarihi: 28 Ekim 2012.

katılımı ile artmıştır⁵⁹. Moğolistan ve Amerika Birleşik Devletleri İkili İstişare Konseyi (BCC) ilişkilerine başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir toplantıda, Moğolistan Afganistan'a asker göndermeyi kabul etmiştir. Ayrıca Moğolistan, Afgan Ulusal Ordusunun eğitimini desteklemek için Afganistan'a bir Mobil Eğitim Timi göndermiştir. Koalisyon güçlerinin operasyonlarının yanı sıra, Moğol askerleri 2005 yılından bu yana Sierra Leone'de barış operasyonlarına katılmaya devam etmiş ve 2009 yılında Çad ilk 800 kişilik barış gücü taburunu göndermiştir⁶⁰.

Moğolistan siyasi sistemini değiştiren ilk Asya Komünist devletidir ve merkezi bir pazar odaklı demokrasiye barışçıl bir biçimde geçiş yapmıştır. O dönemde, Çin sosyalist bir ülke olarak kalmış ve Rusya hala Sovyet sonrası sıkıntıları yaşamaktadır. ABD-Moğol ilişkileri Pekin ve Moskova ile Moğolistan ilişkilerinden daha olumlu ve daha avantajlıdır. Amerika Birleşik Devletleri Moskova ve Pekin'den bağımsız olarak, Moğol bağımsızlık politikasının şekillendirilmesine yardım etmiştir. Ayrıca, Moğolistan'ın siyasi ve ekonomik değişimi yönünde başta ABD'nin tavrı büyük ölçüde etkili olurken, diğer gelişmiş ülkelerde destek olmuştur. İyi ilişkilerin oluşmasının ana nedeni Moğolistan yönetim biçiminin demokratik değerleri olmuştur.

Ayrıca, Moğolistan ve ABD'de çoğu konuda aynı görüşlere sahip ve olumsuz bir geçmişi bulunmayan ülkelerdir. Amerika Birleşik Devletleri Moğolistan ve Moğol firmaları için ABD pazarına ücretsiz erişim sağlayabilmek amacıyla MFN statüsü vermiştir.

3.7. ABD, Moğolistan'ın Üçüncü Komşusudur

Soğuk Savaş'ın sonu gelip iki taraflı sistem çöktükten sonra tek bir büyük güç olarak kalan ABD, 9.4 milyon km² toprak sahibidir, 300 milyon nüfuslu ve 2006 yılına göre dünya milli gelirin %22'si yani 12.5 trilyon dolarlık ekonomisi vardır (Moğolistan ekonomisinden 12 bin kat fazla). Kişi başına geliri yaklaşık olarak 40

⁵⁹ Çevrimiçi, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2779.htm#relations>, Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2012.

⁶⁰ Мухамидгийн Хурметхан “Монгол-Америкийн харилцаа ба Америк судлал” (Moğolistan Amerika ilişkileri ve Amerika araştırmaları) Улаанбаатар 2003. S.80-83.

bin dolardır. Bunun dışında dünya'nın en iyi 500 ulus şirketlerinin 60%'ı ABD'nindir ve ordu, teknik, güvenlik açısından çok güçlüdür. Bu yüzden global politikayı yürütme gücüne sahip olan büyük ABD'dir⁶¹. Jeopolitik açıdan bakılırsa Moğolistan ve ABD ilişkisi deniz gücü (Rimland) ve öz yurt (Heartland) arasında, büyük güç ve küçük ülke arasında doğmuştur. Yani dünyanın iki büyük gücünün arasında kalan (Great Power-Locked), deniz yolu olamayan (Land Locked), nükleer güçle çevrelenen (Nuclear-Locked) Moğollarla çevrelenen (Mongols Ethnic-Locked) toprak büyüklüğü bakımından dünyada 17. sırada olan, 1.5 milyon km² toprak, 2.5 milyon nüfusu olan ve Avrasya'nın merkezinde bulunan stratejik önem taşıyan bir ülke olmuştur.

1987 yılında iki ülke arasında diplomatik ilişki kurmak için teşebbüs edilmiştir. 2 Haziran 1961 tarihinde Moskova'da Moğolistan tarafından görevlendirilen S. Luwsan ile ABD'nin Rusya Federasyon'unda görev alan Edwin Fryers görüşmüştür. Bu görüşmede ABD, Moğolistan ile diplomatik ilişki kurmak için anlaşma yapmak isteğini açıklamıştır. 9 Haziran 1961 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'nın subayı Lincoln basın temsilcisine "Moğolistan'ın tam bağımsız devlet olup olmadığına dair adım attık" şeklinde açıklama yapmıştır. 20 Haziran 1961 tarihinde Büyükelçi S. Luwsan uluslararası hukuk ve anlaşma düzenine dayanan diplomatik ilişki yapmaya hazır olduğuna dair hükümet haberini göndermiştir. 27 Haziran 1961 tarihinde Chicago'da gerçekleşen basın toplantısında Dışişleri Bakanlığı'nın subayı Dean Rusk açıklamasında "Moğolistan ile diplomatik ilişki kurmak konusu ABD tarafında incelenmekte" demiştir. 8 Temmuz 1961 tarihinde Moskova'da gerçekleşen basın toplantısında Moğolistan Dışişleri Bakanlığı'nın temsilcisi anlaşmanın ABD'nin teklifi ile başladığını açıklamıştır⁶². Böylece ilk anlaşma ABD tarafından 1961 yılında yapılmıştır. Fakat ABD o zamanki uluslararası durumuna bağlayarak anlaşmayı dondurmıştır. Moğolistan hükümeti, toplum ve siyaset açısından farklı olan ülkeler arasında barış içinde yaşama prensibi üzerine

⁶¹ World Bank Atlas-2006. Washington D.C., USA, s.47.

⁶² Гольман М.И., Проблемы новейшей истории МНР в буржуазной историографии США. М., 1970. s.140.

gelişme politikasını hala sürdürmekte" şeklinde Y. Tsedenbal, "New York Times" gazetesinin başkan yardımcısı T. Salsber'in sorusuna cevap vermiştir⁶³.

1960 yılındaki teşebbüsün başarısız olmasının nedeni ABD Dışışleri Bakanlığı'nın subayı Kenneth Jarret. "Moğolistan hakkında milliyetçi Tayvan Çinlilerin maksadı toprak ve Rusya Federasyonu'nun tam bağımlı olmayan ülke düşüncesi..." şeklinde açıklamıştır⁶⁴.

ABD, Gerald J. Ford ve Jimmy Carter döneminde devlet politikası diplomatik ilişki kurmaya yönelmiştir. Böylece Moğolistan'ın tam bağımsız olup olmadığı hakkında araştırma yapılmasına gerek kalmamıştır. Rusya'nın uzun yıllardır uyguladığı Moratorium yani veto sonunda iç veto olarak değiştirilmiştir⁶⁵. 1986 ve 1987 yıllarında Rusya Federasyonunun yeni başkanı M. S. Gorbachev Asya politikası ile Vladivostok, Krasnoyarsk'ta geniş bir program sunmuştur ve bölge ülkeleri ile ilişkisini iyileştirme ve veto işlemlerini kaldırma yoluna gitmiştir. Uluslararası ilişkilerde "yeni siyasi düşünce" politikasının uygulanmaya başlamasından beri Moğolistan'ın dış politikasının bağımsızlığı sağlanmıştır. Bunun kanıtı ise ABD ile diplomatik ilişki kurmak için uzun yıllardır yapılan vetodan vazgeçilmesidir. 1986 yılında Rusya Federasyonu'nun dışışleri bakanı Eduard Shevardnadze Moğolistan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretinde veto konusu ile ilgili bir konuşma yapmıştır. Böylece 27 Ocak 1987 yılında Moğolistan ve ABD arasında diplomatik ilişki kurulmuştur.

Diplomatik ilişki kurduktan sonraki üç yılda Moğolistan-ABD ilişkisinde jeopolitik açıdan büyük adımlar atılamamıştır. Bunun nedenini eski ABD büyük elçisi Alfonse F. La Porta iki tarafın bir birini fazla tanımaması ve Moğolistan'ın Moskova'nın egemenliğinden tam anlamıyla ayrılmaması olarak açıklanmıştır. Ama ABD Moğolistan'da büyükelçiliğini kurmuştur ve büyükelçi sürekli kalmayarak ABD'ye gidip dönmüştür. İki tarafın durumları, Rusya Federasyonu'nun çöküşü ve

⁶³ Гольман М.И, **a.g.e.**, s.140.

⁶⁴ Kenneth Jarrett, "Mongolia in 1987: Out from the Cold?", **Asia Survey**, Vol. XXVIII. №1, January 1988, s.78.

⁶⁵ Д.Ёндон, **Том хориг**-(Büyük Veto) Улаанбаатар, 2007, s.7,45.

Moğolistan'dan Rus ordusunun çıkması gibi gelişmelerden etkilenmiştir. İlişki yakın olmasa da olumlu yönde ilerlemiştir. Rusya Federasyonu sonrası sosyalist sistemin geleceği hakkında bir sürü kuşku vardır⁶⁶.

1988 yılı Haziran ayında Moğolistan-ABD toplantısı Ulaanbaatar'da düzenlemiştir. Bu toplantıda iki devletin bilim adamları ve uzmanları Asya Pasifik ülkelerinin günümüzdeki ve gelecekteki durumları ile ilgili konularda konuşma yaparken California üniversitesinden Profesör Robert Scalapino bazı konularda fikir uyuşmazlığına düşmüştür. Fakat "ABD, Moğolistan ile uzun yolun başındayız. Biz sadece bir birimizi tanıma çabası gösteriyoruz" demiştir⁶⁷.

Moğolistan'da demokrasiye geçiş hareketi, ABD ve Moğolistan arasındaki ilişkilerin düzelmesine büyük destek olmuştur. 1990 yılı Mayıs ayında ABD Kongre temsilcileri Asya-Pasifik bölge müdürlüğü tarafından ilk defa Moğolistan ile ilişki konusunda anlaşma yapmıştır. Moğolistan'ın demokrasiye geçişi iki tarafın ilişkilerini geliştirmek, hızlandırmak ve Moğolistan için destek sağlama konularında olumlu etki yaratmıştır. 1990 ve 1991 yılında ABD dışişleri bakanı genel sekreteri James Backer, Moğolistan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretinde ABD'nin Moğolistan için "Üçüncü komşu" olması görüşünü desteklemiştir. 26 Temmuz 1991 yılında J. Backer Moğolistan dışişleri bakanı Ts.Gombosüren ile anlaşma yaparken "Moğolistan için iki büyük komşu var. ABD, o iki ülke ile ilişki kurarken sizinle kurduğu ilişkide de herhangi bir hata yapmamaya çalışmakta. Böylece Moğolistan üç büyük komşusu ile dostluk içinde ilişkisini sürdürebilir" şeklinde açıklama yapmıştır⁶⁸.

1998 yılı Mayıs ayında ABD genel sekreteri Madeln Olbrait Moğolistan'ı ziyaretinde devlet meclisi önünde konuşma yaparken "ABD'den ne kadar uzakta bulunmuş olsa da Moğolistan demokrasiye saygı göstermekte ve serbest piyasa

⁶⁶Alphonse F.La Porta-Debra A. Grossman, **The Future is Now-The Mongolian Journal Of International Affairs**. №5, 1998, s.3.

⁶⁷"Asia Survey". Vol. XXIX, №1, January 1989, s.50.

⁶⁸"Ардын эрх ". (Halkın Hakkı) gazete. 1990.07.27.

ekonomisini devamlı takip etmekte olduğu için çok yakın bir komşu ÷lkeye gelmiş gibi hissediyorum" demiştir⁶⁹.

1944 yılı Temmuz ayında ABD başbakanı Henry Walles Moğolistan'ı ziyaret ederken onunla beraber Amerika'nın Moğol bilim adamı O. Lattimore gelmiştir. O. Lattimore 1949 yılında yazdığı "Asya'ya Çıkış Yolu" adlı eserinde "...Moğolistan'a üçüncü komşu muamelesi yapmak ABD için çok yararlıdır. Ama bu ÷lkenin tam bağımsız bir ÷lke olup olmadığına dair kuşkuvar olduğu için Moğolistan'ın BM üyesi olmasına karşı durarak hata yapıyoruz...Moğolistan şu anda komünist bir ÷lke ve komünist Rusya'nın kontrolü altında olarak Çin ve Rusya arasında kalmaktadır. Bu ÷lkeye önem vermek ABD politikası açısından olumlu olacak..." diye vurgulamıştır⁷⁰.

2004 yılı Temmuz ayında Moğolistan cumhurbaşkanı N.Bagabandi ABD cumhurbaşkanı J. Bush'un daveti ile resmi ziyarete gitmiştir. İki ÷lkenin bildirisinde: Cumhurbaşkanı J. Bush ve cumhurbaşkanı N.Bagabandi "iki demokrasi ÷lke arasındaki değerli şeyler ve stratejik kurumsal çıkarlar üzerine dayanana iş birliği ve kapsamlı bir ortaklığın olduğunu ifade ettik" şeklinde açıklama yapmıştır⁷¹.

Böylece iki taraf toplantıyı devamlı olarak yapmaya karar vermiştir. İki ÷lkenin cumhurbaşkanları ticaret ve yatırım hakkında anlaşma yapmaya kararlaştırdılar. Moğolistan cumhurbaşkanı N.Bagabandi'nin ziyareti sırasında Moğolistan ve ABD arasındaki Ticaret ve Yatırım Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma iki ÷lke arasında ekonomik ve ticari ilişkiyi daha da geliştirecektir.

Moğolistan, başarılı ve yenilenen politikasının hızlı gelişmesine destek olarak, ekonomik yükselişini sağlamak amacını taşıyan Millennium Challenge Account yardımı alma hakkı kazandığı için ABD'den tebrik almıştır. ABD başkanı G. Bush Moğolistan'ın vazifeleri için teknik yardım vermeye hazır olduklarını açıklamıştır.

⁶⁹ "Ардын эрх ". (Halkın Hakkı) gazete. 1998.5.4.

⁷⁰ Owen Lattimore, **The Soluation in Asia**, Boston., 1949, s.226.

⁷¹ Монгол улс-АНУ-ын хамтарсан мэдэгдэл, Moğolistan ve ABD Bildirisi.

Komşu ülkeler ile dostluk ilişkisinin geliştirilip, bölgesel ve uluslararası ekonomik ilişkiler, siyaset ve güvenlik konusunda yapılan toplantılarda, demokratik güvenliğini tam sağlamakta olan ve gelişen Moğolistan devletinin Asya'daki barış durumunun sağlanmasında önemli rol oynadığı vurgulanmıştır. Bu konuda iki tarafın cumhurbaşkanları aynı fikirde olduğunu açıklamıştır. Bölgesel ve uluslararası ekonomi ve finans kuruluşlarına üye olmak konusunda da Moğolistan'ın çabasını destekleyeceğini açıklamıştır.

Cumhurbaşkanları ticaret ve yatırım genel anlaşması çerçevesinde iki tarafın ticaret ve yatırımını geliştirme faaliyeti hakkında konuşarak bu faaliyetlerde iki tarafın ekonomik ve ticari ilişkilerini daha da kuvvetlendirmenin gerekli olduğunu açıklamıştır. Bunun dışında uluslararası ortaklık çerçevesinde insan sağlığına zararlı olabilecek bulaşıcı hastalıklara karşı iki ya da çok yönden iş birliği kurmanın önemini de vurgulamıştır.

G. Bush ziyaretinin önemli sonucu ise iki devletin ilişkileri Moğolistan'ın üçüncü komşusu ABD ile ortaklığa geçmesine yol açmasıdır. Moğolistan-Amerika arasındaki ticaret 1991 yılında "Ticaret İlişkisi Anlaşması", 1994 yılında "Yatırım Karşılıklı Sağlamak ve Geliştirmek Anlaşması" ve 2004 yılında ise "Ticaret ve Yatırım Genel Anlaşması" olarak yapılmıştır. 1999 yılı Haziran ayında ABD Kongresi Moğolistan'da ticari çevreyi oluşturmak hakkında karar almıştır ve 1 Temmuz 2000 yılından itibaren ABD ticaretinin indirim genel sisteminde (GSP) Moğolistan'ı da kapsama kararı çıkarılmıştır⁷². Bu da iki devletin ticaret ve iş birliği faaliyetlerini genişletmede olumlu etkilere sebep olacaktır.

Bu anlaşmaların sonucunda son 20 yıl içinde Moğolistan'dan ABD'ye yapılan ihracat 5 kat artmıştır. 1997 yılında Moğolistan Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuştur, 1999 yılından ise ABD tarafından Moğolistan'da ticaret alanında olumlu bir yapı oluşturulmuştur. ABD, BM ve Kanada gibi gelişmiş piyasası olan

⁷² Хурметхан, **Монгол Улс-АНУ-ын иж бүрэн түншлэлийн эхэн**, (Moğolistan Ve ABD Arasındaki Ortaklık İlişkisinin Başlangıcı) Улаанбаатар, 2007, s.5,23,42,58.

ülkelerden tekstil mallarının imalatına 1995 yılında sınır konmaya (Moğolistan hariç) başlanmıştır. Bunlar Moğolistan’da dikiş fabrikalarının açılmasına neden olmuştur⁷³.

2004 yılına göre ABD Moğolistan dış ticaretinde üçüncü büyük ortak (ÇHC ve Rusya’dan sonra) olmuştur. 2003 yılında ABD ile yapılan ticaretin toplam hacmi 204 milyon dolardır. 2004 yılında ise bu oran yaklaşık olarak %31 yükselip 227 milyon dolarlık tekstil ürünü ile beraber 267 milyon dolara yükselmiştir. Son 10 yılda bazı engeller ve zorluklar olmasına rağmen iki devletin ticaret hacmi yükselmektedir⁷⁴.

Moğolistan ABD’ye dikilmiş, örülmüş mallar, beyaz kalay ve diğer maden ürünleri, deve yünü, keçi yünü ve diğer hayvansal ürünleri ihraç edip, ABD’den araba, makine, gıda ve kimyasal ürünleri ithal etmektedir. ABD Ticaret Bakanlığı ile Moğolistan’ın gümrük indirim genel sistemi şartlarına uygun olan 100’ün üzerinde mal için gümrük vergi indirimi uygulanması hakkında konuşulmuştur. Bu ürünler içinde halı, yün yorgan, tüylü mallar, deriler, et ve etten yapılan ürünler, içkiler, şaraplar ve kürk gibi ürünler vardır. 2004 yılı istatistik verilerine göre Moğolistan’dan ABD’ye 150 milyon dolarlık ihracat yapılmıştır ve bunlar arasında dikilmiş ve örülmüş ürünler %90’ı kapsamaktadır. 1 Ocak 2005 yılında diğer ülkelerin (ÇHC, Güney Doğu Asya, Latin Amerika, Meksika) üzerindeki sınırlama iptal edildikten sonra Moğolistan’ın tekstil ürünleri serbest piyasa rekabetine maruz kalmıştır⁷⁵.

Moğolistan 2004 yılında beri ABD’ye, ham altın ihraç edip dünya’nın önde gelen ülkelerinin yer aldığı pazara girmiştir. 2005 yılına göre ihraç edilen serenin %15.7’si, altın’ın %16.7’si, imalatın %6.6’sı ABD’ye gitmektedir. 2005 yılında Moğolistan’ın ihracat ürünleri toplam gelirin %14.2’si, imalatın %3.1’i ABD’ye gitmektedir⁷⁶. ABD ile ticarete serbestlik sözleşmesi yapılması Moğolistan’ın asıl

⁷³ Хурметхан, Монгол Улс-АНУ-ын иж бүрэн түншлэлийн эхэн, (Moğolistan Ve ABD Arasındaki Ortaklık İlişkisinin Başlangıcı) Улаанбаатар, 2007, s.81.

⁷⁴ Хурметхан, a.g.e., s.75.

⁷⁵ Хурметхан, a.g.e., s.81.

⁷⁶ Монгол Улсын Гадаад Бодлогын Хөх Ном (Moğolistan Dış Politika Mavi Kitabı) Ulaanbaatar,

amacıdır. Böylece Moğolistan'ın dikilmiş, örülmüş ve diğer bütün ürünlerine ABD'nin piyasasına vergi ödmeden girme yolu açılacaktır.

1990 yılından beri Moğolistan'da yapılmış olan ABD yatırımı 2005 yılına göre 51.2 milyon dolara yükselmiştir. Bunlardan maden sektöründe %,40 banka ve finans sektöründe %15, üretim sektöründe %9, hayvancılık ve ham madde işleme sektöründe %15 yatırım yapılmıştır. Bu yatırımlarla beraber ABD'nin yatırım yaptığı 116 şirket kayıt altına alınmıştır. Moğolistan'da faaliyetinde bulunan ticarete 22, geosynoptics ve madencilikte 19, turizmde 12, üretim sektöründe 9, banka ve finansa 5, hayvansal hammadde işlemede 5 şirket faaliyet göstermektedir. Bunlardan en çok yatırım gelen şirket ise Mongol Amikal ve Forte Kaşmir adındaki keçe yün işleme fabrikalardır. Bunun dışında Bayan-Oil şirketi petrol arama, madencilik, işleme ve üretime başlamaya hazırlanmaktadır. Wagner Asya araç-gereç 100% yatırım alan Amerikan şirketi ise maden araçları ve aletleri kiralamak ve satma faaliyetleri göstermektedir⁷⁷. Böylece ABD yatırımı iki tarafın ekonomik ilişkisinin önemli bir kısmı olmuştur ve Moğolistan'ın ekonomik gelişmesine büyük oranda destek olmaktadır.

Moğolistan İsviçre gibi nötrleştirme yapıp, soğuk savaş zamanında Finlandiya gibi Rusya Federasyonu için "Yaşayacağız-onlar da yaşasın" politikası öne sürerse ÇHC ve Rusya tarafından tehlike ile karşı karşıya kalacaktır.

ABD Moğolistan'ın "Üçüncü Komşusu"dur. ABD ile kapsamlı bir ortaklık için anlaşma yapılması ve ilişkinin derinleştirilmesi açısından yasal bir temel olması gerekmektedir. Anlaşmada ilişki ve iş birliğinin yöntemi ve tarafların görevleri açıklanmaktadır. İlişki ve iş birliği için her düzeyde yapılacak işler hakkında açıklama yapıp, gerçekleştirme mekanizması oluşturmak, yatırım, piyasaya uyum durumu, Serbest Ticaret Anlaşması yapmak, Güney Doğu Asya'da barış ve gelişmeyi desteklemek, BM ve diğer uluslararası dış örgütlerin çevresinde iş birliği kurmak iki tarafın görevleri olarak açıklanmıştır. ABD, Moğolistan'ın siyasi ve ekonomik değişim faaliyeti ve gelişimi, Moğolistan'ın uluslararası ve bölgesel

2006, ss.18-19.

⁷⁷ Гадаад харилцаа ГХЯ –ны мэдээллийн товхимол, 2000, 2.29 №4.

finansal ve ekonomik faaliyetlerinin yürütülmesi, Moğolistan'ın demokrasisi, serbest piyasasının ilerlemesi destek olmak konularında destek olacaktır.

Kapsamlı ortaklık anlaşmasında, diğer alanlarda da Moğolistan ve ABD iş birliğini kurmak ve çerçeveyi belirlemek gerekmektedir. Moğolistan'ın gelişmesi, mevcut düzenin kuvvetlendirilmesi, ticaret, ekonomisinin yatırıma uygun hale getirilmesi ve geliştirilmesi, eğitim, bilim, kültür ve sağlık sektörlerinin geliştirilmesi ve tabiatı koruma, uluslararası ortaklık çerçevesinde insan sağlığına zararlı olan ya da olabilecek hastalıklara karşı mücadele, güvenlik ve insani yardım, barışı kuvvetlendirme, insanlar arasındaki ya da devlete ait olmayan kuruluşlar arasındaki ilişkiyi geliştirme, uluslararası terörizmle mücadele gibi konuları içermektedir.

3.8. Soğuk savaş sonrası Moğolistan--Japonya İlişkileri

Japonya iki kutuplu sistemin sona ermesinden sonra Moğolistan için önemli bir ortak olmuştur. Moğolistan ve Japonya arasında 1972 yılında diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Japonya'nın ilk kaşmir fabrikasını inşa etmesine 1977 yılında Moğolistan destek olmuştur. Japonya ve Moğolistan arasındaki ilişkiler Sovyet rejiminin sonuna kadar durağan devam etmiştir. Mayıs 1987'de Moğolistan Dışişleri Bakanı M. Dugersuren Japonya'yı ziyaret etmiş ve Mayıs 1989'da da Japon meslektaşı Moğolistan'a resmi ziyarette bulunmuştur. 1972'den beri ilk defa Dışişleri Bakanları karşılıklı ziyaretlerde bulunmaktadır. Ulaanbaatar'ın isteği üzerine Japon Hükümeti ekonomik işbirliği potansiyelinin belirlemesi için özel heyet göndermeyi kabul etmiştir. Moğolistan'daki Japon Büyükelçisi başkanlığındaki özel heyet Ağustos 1989'da Moğolistan'a gelmiştir ve yakın gelecekte Japonya'nın yardım yapabileceği alanlarını belirleyerek Japon Hükümeti'ne göndermiştir.⁷⁸ ABD ile ekonomik ilişkilere geçiş sonrası Moğolistan, diğer gelişmiş ülkelerden de demokratik reform ve ekonomik kalkınma için yardım almıştır⁷⁹.

⁷⁸ "Bilateral Relations." <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/mongolia/index.html> (erişim tarihi 17ekim 2012).

⁷⁹ L.Khaisandai. The Articles on International Studies. Ulaanbaatar 2003. S 125.

Ekonomik ilişkiler; Birçok Moğol analist Japonya'nın Moğolistan'ın en cömert ortağı olduğunu ve ekonomik yardımlar açısından önemli olduğunu ifade etmektedir. Başlangıçta, iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin demokrasiye geçiş döneminde Japonya'nın yaptığı yardımlar, Moğolistan'ın ekonomik reformu için önemliydi. Moğol ekonomi yavaş yavaş düzelmeye başlamıştır. Moğolistan'ın gelişmesine yardımcı olmak için altyapının geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Japonya ve Moğolistan fiziki olarak çok yakın olmasalar da Japonya yardımlarıyla diplomatik açıdan Moğolistan'a oldukça yakındır. Fakat ilk zamanlarda Çin ve Rusya'nın baskıları yüzünden Japonya diplomatik açıdan tam anlamıyla Moğolistan'a yaklaşmamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, Japonya 1990 yılından bu yana Moğolistan'a destek olmaktadır. Hibe, ODA kredileri ve teknik işbirliği sağlayan Japonya, Moğolistan'a yapılan yardımların 3'te birini veren ülkedir. Japonya'nın ekonomik yardımları üç ana kısımdan oluşmaktadır.⁸⁰

Kültürel değişim; Japonya ve Moğolistan askeri ilişkileri Japon askeri akademilerinde okuyan askeri yetkililerin ziyaretleri ve birkaç Moğol Harbiyeli ile sınırlıdır. Fakat halka ilişkiler alanında oldukça gelişmiştir. Moğol Sumo güreşçileri, Japon geleneksel sporunu yapmaktadır ve Japon ve Moğol halkı arasında iki kültürün kaynaşması için önemli bir konu haline gelmiştir. Moğollar doğal olarak iyi güreşçilerdir ve bu onlara son derece sert sumo eğitimi sırasında karşılaştıkları zorluklar konusunda yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, Moğol sumo güreşçileri profesyonel sumo güreşinde Japonya'da büyük bir fenomen haline gelmiştir. Moğollar Japon gelenekleri hakkında daha iyi bilgi sahibi olmak için, Japonlar ise sumo güreşçileri ile Moğol hayatını görmek için bu yolla şans elde etmiştir. Diğer bir deyişle, Moğol sumo güreşleri iki ülke arasında bir köprü haline gelmiştir.

3.9. Moğolistan'ın Üçüncü Komşu Yaklaşımının Ortaya Çıkışı

Soğuk savaşın bitimi ile birlikte Moğolistan'ın dış ilişkiler alanında da yeni teoriler ve kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin; çok kutuplu sistem, çok kutuplu dış politika, bağlantısız politika, milli çıkar, siyasi-diplomatik biçim ve

⁸⁰ Т.Батбаяр, **Монгол Улсын гадаад бодлого ба дотоод өөрчлөлт**-(Moğolistan Dış Politikası ve İç Reformu), s.52.

nükleer silahsız bölge bunlar arasında yer almaktadır. Bağımsız dış politika yürütmek gelişme sürecinde yeni teori ve yeni kavramları ortaya çıkarmaktadır. Bunun bir örneği de “Üçüncü Komşu” “Stratejik Ortak”tır. Üçüncü Komşu konusu bağımsız dış politikanın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Üçüncü Komşu, coğrafi konum açısından değil, siyasi ve ekonomik açıdan kullanılan bir ifadedir. Üçüncü Komşu nitelemesi herhangi bir üçüncü ülkeyi ifade etmemektedir⁸¹. Moğolistan’ın sadece sınır komşusu olan iki komşu ülkenin etkisi altına girmemesi gerekmektedir ve bu iki büyük ülke ile olan ilişkilerinin dengesini korumak için üçüncü bir güç yani Üçüncü Komşu ile olumlu ilişki içerisinde olması gerekmektedir. Üçüncü Komşu meselesi Moğolistan’ın güvenlik konusunu etkilemekte ve Moğolistan’ın demokratik yapısı ile dünya politikasına ciddi anlamda etki eden ülkeleri kapsamaktadır.

Bu politika çerçevesinde, diğer ülkelerle ilişkilerin mümkün olduğunca geniş bir yelpazede geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Moğolistan, söz konusu politika bağlamında BM, NATO ve AGİT gibi uluslararası kuruluşlarla ilişkilerine de önem vermektedir. Diğer taraftan, nükleer silahlardan arındırılmış bölge (NSAB) ve bağlantısızlık statülerini 1990’ların hemen başından itibaren benimsemiş olan Moğolistan, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Anlaşma’ya (NPT) taraftır ve Nükleer Denemelerin Yasaklanması Anlaşması’nı (CTBT) ilk onaylayan ülkeler arasındadır.⁸²

Uluslararası ilişkiler literatüründe ve uluslararası hukukta “üçüncü komşu” kavramı hakkında henüz belirgin bir teori öne sürülmemiştir. Ama dünya tarihinde üçüncü komşu konusu her zaman vardır ve şu anda da ülkeler arası ilişkilerde son derece etkilidir. Bu bağlamda, gelişmekte olan herhangi bir ülkenin, iki büyük ülke saldırısına uğraması ya da işgal altına alınıp bağımsızlığını ve toprağını kaybetmesi durumunda üçüncü gücün yardımına ihtiyacı duyması söz konusudur.

Polonya, tarih boyunca iki büyük komşusu olan Almanya ve Rusya’nın baskıları altındadır. 1939 yılında Molotow-Ribbentrop Paktı ile Polonya’nın

⁸¹ “Олон Улсын Харилцааны Сэтгүүл”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 2003, ss.36-37.

⁸² Çevrimiçi, <http://www.mfa.gov.tr/mogolistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2012.

bölünmesi bunun önemli bir örneğidir. Polonya'nın NATO'ya üye olmasının Rusya ve Almanya tarafından olabilecek tehlikeye karşı önlem olarak atılan bir adım olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, “üçüncü komşu” bir ülkenin coğrafi durumuyla alakalı olup, iki büyük gücün arasında zor durumda kaldığında üçüncü gücün yardımına baş vurmaıyla ilgili bir kavramdır. Üçüncü güce güven gösterip-göstermemek, söz konusu ülkeye bağlıdır. O tarihteki uluslararası ilişkilerin özelliği, büyük güçlerin denge durumu ve menfaat söz konusu güven düzeyini etkilemektedir.

Uluslararası ilişkilerin durumunun değiştiği bugünlerde küçük ülkelerin gelişme çabaları, ordu-stratejik durumlarına bağlı olmaksızın diğer ülkelerle olan çok taraflı işbirliği, bilimsel gelişme ve siyasi tutumları esnek politikalarıyla alakalıdır. Bu durum “üçüncü komşu” kavramının anlamını genişletmektedir.

20. yüzyılın seksenli yıllarından itibaren dünya çapında küreselleşme hareketi hızlanmıştır. Bölgelerde ticari ve ekonomik iş birliği gelişip, bölgesel bütünleşmenin daha da güçleneceği o dönemde açıkça ortaya çıkmıştır. Ama ileride dünya çapında bir bütünleşme olacağı düşüncesi söz konusu değildir. Küreselleşme uzun zamanlı bir olgu olduğu için hiç bir ülkeye zararı olmayacağı, hiç bir bir siyasetçi ya da hiç bir bilim adamı tarafından ifade edilmemiştir⁸³. Küçük ülkelerin küreselleşmeye nasıl adil olarak karşılıklı çıkarlar dahilinde katılacağı belli değildir. Moğolistan'ın açısından ilelebet bir bölgesel bütünleşmeye katılması söz konusudur. Bu da Moğolistan'ın gelişmesinin bir parçası olacaktır. Peki Moğolistan sadece bir ham madde üreticisi mi olacak yoksa teknoloji ve bilimi olabildiğince geliştirip dünya piyasasında rekabet edebilecek kadar üretim yaparak, yakın komşuları ile karşılıklı ilişkiler içinde gerçek bir küreselleşme ile siyasal bağımsızlık ve istikrar konusunda dünyaya ayak uyduran bir ülke mi olacak? Moğolistan'ın bulunduğu bölgeye ait özellikle Rusya, ÇHC, Japonya ve ABD gibi ülkeler ile arasındaki ilişkisi 21. yüzyılda nasıl olacak? Bu büyük devletlerin rekabetleri nasıl olur, güçler dengesini

⁸³ Pranab BARDHAN “Social Justice in the Global Economy”, **International Institute for Labour Studeis, ILO Social Policy Lecture**, University of the Western Cape, South Africa, 1-6 September 2000, s.1.

nasıl etkiler kesin olarak bilinmemektedir ancak tahmin edilebilmektedir. Moğolistan'ın varlığı ve bağımsızlığı bu bölgedeki büyük devletlerin jeopolitik açıdan ve her şeyden önce iki büyük komşusunun politikaları açısından önemlidir ve söz konusu politikalarla çok yakından ilişkilidir. Yukarıda belirtildiği üzere dünyayı kapsayan sorunların ne boyuta ulaşabileceğini kimse bilemediği için Moğolistan'ın bağımsızlığı ve Moğolistan siyasal erki ile harita bütünlüğü sorunu her zaman birinci sıradadır. Moğolistan küçük bir ülke olduğu için milli bağımsızlığı ile dil ve kültürünü koruma sorunu da ileride en büyük sorunu olmayı sürdürecektir.

Bu tür sebeplerden dolayı Moğolistan'ın güçlü kalması için coğrafi sınırında olan iki büyük ülke ile iyi ilişkiler içerisinde olması ve iş birliğini koruması gerekmektedir. Moğolistan'ın tampon ülke olma etkisi söz konusu dönemde azalmış olsa da zaman içerisinde Rusya ve Çin arasındaki olası bir çekişme durumunda tampon ülke etkisinin yeniden canlandırılması mümkündür. Asıl önemli olan soru ise; Rusya ve Çin barış içindeyken Moğolistan için olumsuz gelişmeler olursa ne yapılması gerekmektedir? Kendi büyük güçlerini kullanarak etkileri altına almak için gizli amaçlı politikalar uyguluyorlarsa ne yapılması gerekmektedir? Eğer böyle bir durum söz konusu olursa şu andaki Moğolistan'ın ekonomisinin hassas durumu, geleceği de tam olarak belli olmayan ülkeyi nasıl etkileyecektir? Sorunlara bu açıdan bakılırsa Moğolistan'ın mutlaka çok sayıda ortaklık kurması gerekmektedir.

3.10. ABD, Japonya, Hindistan, Kanada Ve Güney Kore İle Ortaklık Geliştirmesi: Ekonomik, Siyasi, Diplomatik, Eğitim Alanında Ve Kültürel İşbirliğinin Faydaları

Üçüncü komşunun en önemli görevi iki büyük devlet tarafından Moğolistan'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve siyasi varlığına karşı olası tehditlere engel olmaktır. Bu geleceğe dair bir politikadır. Ekonomik açıdan Üçüncü Komşu ise Moğolistan'ı etkilemektedir. Herhangi bir küçük devletin, Moğolistan'ın güvenliği, siyasi ve diplomatik durumu açısından dengeli bir yapının oluşturulmasına yönelik dış politikaların yürütülmesini üstlenmektedir. Herhangi bir küçük devlet açısından üçüncü güç ticari ve ekonomik açıdan belirli bir miktarda kârı düşünerek gelecekte

jeostratejik konumunun güçlü olmasına yönelik politikaları kapsamaktadır. Böylece Moğolistan gibi problemle karşılaşan ülkeler için büyük komşuların baskısı altına girmeden, tarafsız olarak ülke bütünlüğünün sağlanması mümkün olacaktır.

Rusya ve ÇHC gibi iki büyük ülke arasında kalan Moğolistan için güvenlik durumu, komşu ülkeler ile nasıl ilişki kurduğuna göre değişmektedir. Moğolistan, iki komşu ile de iyi ilişkiler içerisinde olmaya yönelik politikalar yürütmektedir. 1944 yılında ABD'nin cumhurbaşkanı yardımcısı Henry Wallace ülkeye resmi ziyarete gelmiştir. O ziyarette Irak ve Kuveyt'in savaşı hakkında konuşulmuştur. Bu ziyaret Moğolistan tarihi için büyük bir gelişmedir. İlk olarak 1987 yılında ABD ve Moğolistan diplomatik ilişkileri kurulmuştur. Fakat 1990 yılında Moğolistan demokrasiye geçtiği için iki ülkenin ilişkilerinde de değişiklikler olmuştur. Son 5 yıl içerisinde iki ülke arasındaki ilişki gelişmiştir ve iki ülke arasında yapılan resmi ziyaretler de bunu somut olarak kanıtlamaktadır. Örneğin, 2006 yılında ABD başkanı George Bush, genel sekreter ve başlıca önemli insanlar Moğolistan'ı resmi olarak ziyaret etmiştir. Söz konusu resmi ziyarette ise Moğolistan'ın dünya çapında iyi durumda olması, iki ülkenin ilişkilerinin yeniden güçlendirilmesi büyük önem arz etmiştir. Bunun dışında iki ülke arasındaki iş birliği başarılı olarak gerçekleşmektedir, buna örnek ise son birkaç yılda Moğolistan askerlerini Irak'a, Afrika ülkeleri barışını sağlamak için uluslararası etkinliklere gönderilmiştir. Demokrasi, adalet, insan hakkı, özgürlük konusunda güçlü olan üçüncü komşu terörizme karşı mücadele konusunda da yardım etmektedir. Bu askeri birliktelik faaliyeti ise Moğolistan'ın silahlı gücünü büyük ölçüde değiştirmiştir ve uluslararası alanda barışı sağlamak adına etkinliklere katılmasını sağlamıştır.

ABD hükümeti tarafından Moğolistan'ın gelişmesi için destek verilmektedir. 1991 yılından beri ABD'nin Uluslararası Kalkınma Ajansı tarafından Moğolistan'ın enerji, ekonomi gibi sektörlerinin yanı sıra demokrasiyi geliştirme alanında da yaklaşık olarak 150 milyar dolar destek verilmiştir. 2011 yılında ABD'nin eski cumhurbaşkanı George Bush 3 yıllık - Milenyum Yarışması için Şirket'ten destek talep edilmesi fikrini öne sürmüştür. İki taraf arasında, ticari ve ekonomik iş birliği çerçevesinde 1991 yılında yapılan ticaret anlaşması, 1994 yılında yapılan iş birliği ve

yatırım anlaşması, 2004 yılında yapılan ticaret ve yatırım anlaşmaları önemlidir. 2002 yılında Moğolistan'ın toplam ticaret hacminin %11'i ABD ile yaptığı ticaret sonucu oluşmuştur ve 2005 yılında ise ABD ile yapılan ticaret 186 milyar dolara kadar yükselmiştir. 2005 yılında ABD'den gelen ihracat 36 milyar dolar ve aynı tarihte Moğolistan'ın toplam imalatı ise 3,1'i olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında Moğolistan'dan ABD'ye 150 milyar dolar tutarında ihracat yapılmıştır, yani devletin toplam imalatının 14,2'si kadar ihracat gerçekleştirilmiştir ABD'ye. Bu imalatın 45%'i kumaş, 44%'ü maden ürünleridir. 1990 yılından itibaren ABD'den Moğolistan'a yapılan yatırım toplam 47,8 milyar dolardır. Bunun yaklaşık olarak 40%'ı maden, 15%'i tarım ve ziraat üretimi, 9%'u küçük ve orta işlerdir. ABD'nin Uluslararası Kalkınma Ajansı, The Asia Foundation ve Open Society Institute, A Soros Foundation, The Fulbright Program, Хамфри burslu programları, sivil toplum örgütleri tarafından Moğolistanlı öğrencilere yatırım yapılmaktadır⁸⁴. Son olarak Moğolistan ABD'yi kendi stratejik ortağı olarak görmekte ve iş birliğini daha fazla geliştirmek istemektedir.

3.11. Rusya Federasyonu İçin Jeopolitik Açısından Moğolistan'ın Önemi

Moğolistan ile Rusya 2000 kilometreden daha fazla uzunluktaki sınırları ile s komşu ülkelerdir. Rusya Moğolistan'ı hep tampon bölge olarak görmüştür. Rus Çarlık dönemi sonrası Sovyetler Birliği zamanında da aynı politikayı izleyerek bütün stratejik ve ekonomi politikalarını buna göre Moğolistan'a uygulamıştır.

1990 yılında Moğolistan demokrasiye geçtiği ve sonraki yıl da Rusya Federasyonu çöktüğü için iki ülke arasındaki ilişki federasyon niteliğini kaybetmiştir. Dolayısıyla Rus Çarlık'ı ile başlayan Moğolistan'ı Rusya Federasyonu'na katma politikası hala etkindir. Asıl amaç, Moğolistan'ı göz altında tutmak ve Batı Sibirya'daki Fabrika ve Sendika üretim bölgesini ve Trans Sibirya nakliye bölgesini güvence altında tutabilmektir. Moğolistan'da asker bulundurmak, Mançurya Pekin'e

⁸⁴ Мухамидогийн Хурметхан “Монгол-Америкийн харилцаа ба Америк судлал” (Moğolistan Amerika ilişkileri ve Amerika araştırmaları) Улаанбаатар 2003. S.75-77.

savaş açarsa coğrafya ve zaman açısından daha avantajlı olmasını sağlayacaktır. Ayrıca, Moğolistan'da Rusya'ya karşı ayaklanma ya da herhangi bir siyasal olay karşısında kullanmak için de gereklidir. 2. olarak Moğolistan'ın doğal zenginliğini ucuza almak isteyen Rusya'ya karşı Moğolistan'ın Dış Politikası çok önemlidir.

Rusya, Çarlık döneminde başlayan ve 17. yüzyılda artan Moğolistan ile ticaret konusunda diğer ülkelerle yarış halindedir. Moğolistan ve Rusya'nın 70 yıllık diplomatik ilişkilerinde Rusya'nın açık ekonomik ve politik olarak baskısı görülmektedir.

Moğolistan üzerindeki bu politikalar dışında Rusya'nın Lenin ile başlayan Dünya Proletarya birleşme düşüncesi vardır. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin tüm Proletarya ve zengin ülkelerin Proletarya ile Kapitalist devletlere karşı Kapitalizmi atlayarak Sosyalizmi kurma isteği ve Moğolistan'da da bunu etkin olarak geliştirme amacı bulunmaktadır. Böylece Moğolistan siyaseti, ekonomisi, toplumu yani her şeyi Rusya'nın etkisi altına girmiştir. Bu durum 1990'a kadar sürmüştür.

1990'da Moğolistan'da Demokrat Devrim gerçekleşti ve Sovyetler Birliği de dağılınca iki ülkenin eski Komünist Federasyon ülkesi değerleri kalmamıştır. Günümüzde iki ülke de farklı siyasal görüşlere sahiptir ve farklı politikaları izlemektedir. Moğolistan'daki eski Rusya büyükelçisi S.S. Razov'un dediğine göre, Rusya Federasyonu ve Moğolistan Cumhuriyeti olarak iki yeni ülke ortaya çıkınca iki ülkenin eski siyasal ortaklığı da ortadan kalkarak daha çok ekonomik ilişkilere dönüşmüştür ve 1993'te dostluk ve işbirliği sözleşmeleri imzalanmıştır⁸⁵.

Günümüzde Rusya Federasyonu jeopolitik açıdan Moğolistan için ne gibi bir önem taşır sorusu ortaya çıkmaktadır. Kısaca bakılırsa günümüzde Moğolistan Rusya'nın jeopolitik açıdan pek önemi yok gibi görünse de, Rusya Moğolistan'ın

⁸⁵ Хиад Боржигон Жүгдэрийн Бор “Монгол хийгээд евразийн дипломат шастир 1759-2006” (Moğolistan ve Avrasya Diploması) Улаанбаатар 2006 Admon Printing yayinevi. S.345.

neden bir tampon bölge olmasını istiyordu? Tarihe bakılırsa Rusya'nın Çin ile ilişkisinin iyi olması için Moğolistan çok önemlidir.

Bölgesel denge açısından Moğolistan'ın zayıf kalması ve iki güçlü devletin ortasında kalması ileride ne olacak gibi şüpheler uyandırmaktadır. Varsayalım ki Çin ile Rusya arasında bir savaş olursa Moğolistan'ın durumu ne olacak sorusu hala sorulmaktadır. Çünkü iki ülke arasındaki ilişki bozulmaya başlamıştır. Bir tehlike ortaya çıkarsa Rusya'nın siyasi, ekonomik ve medya sektörü de etkilenecektir. Bu da ulusal çıkarın zararına olacaktır. Bu durum gelecekte devam ederse belediyeler, Rusya toprağının çoğu kısmı Asya Ekonomik Gelişmesinin hızlı etkisi altına girecektir. ÇHC'nin siyasi ve ekonomik etkisi altına girme tehlikesi de vardır.

Çünkü Rusya'nın güneyine iki devletin anlaşması sonucu yüz binlerce Çinli yerleştirilmiştir. Rusya'nın güney kısmı giderek Çin'in ekonomik etkisinde kalırken, bölgedeki insanların Çinli'lerden hoşlanmaması gibi sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Amerikalı ünlü siyasetçi Zbigniew Brzezinski Dev Satranç Tablosu adlı kitabında bu konudan bahsetmiştir⁸⁶.

Çin'deki yaşam şartları ve yerleşim yerleri kısıtlı olduğundan ve işsizlik oranlarının artması nedeniyle yurt dışına gitmek isteyenlerin sayısı da artmıştır. Pekin hükümeti bu konuda pek açıklama yapmasa da bu durumu gizlice desteklemektedir. Giderek artan oranlarla Rusya'ya yüz binlerce Çinli'nin yerleşmesi kaçınılmaz hale gelmiş ve iki büyük devletin ilişkilerini kötü bir şekilde etkilemiştir. Gelecekte Rusya ve ÇHC arasında ortaya çıkabilecek diğer bir sıkıntı ise Çinlilerin Rusya'ya girmesi olabilir.

Rusya ve ÇHC arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olabilecek bir başka sorun ÇHC'nin Rusya'nın kontrolü altında olan enerji kaynağı bakımından zengin Orta Asya Bölgesi'nden stratejik çıkar elde etmek istemesidir. Rusya'nın büyük

⁸⁶ "З.Бжезинский Великая шахматная доска"- "Международные отношения", **Москва**, 1998. S.33.

enerji kaynaklarından yararlanmak istemesi de iki devletin arasını açmaktadır. Çin hükümeti bölücü terör ve ayaklanmalar ile mücadele etmek adına Sincan bölgelerine girmektedir, bu da Rusya'nın hoşuna gitmemektedir. O yüzden Moğolistan'ın yeri Rusya için hala önemini korumaktadır. Moskova'daki Dünya Ekonomisi Ve Uluslararası İlişkiler Araştırma Merkezi bilim adamı Anatolii Arbatov bu konu ile ilgili olarak “Çin Rusya'nın güney ve Trans Kafkasya, Kazakistan, Kırgızistan'a yönelik jeostratejik politikası olduğu için, Moğolistan'ın merkezi olarak bağımsız olması ve Çin'in etkisinde kalmaması Rusya için çok önemlidir. Eğer Çin'in Moğolistan üzerindeki etkisi daha da artarsa Rusya Savunma gücünü Moğolistan'a yönlendirebilecek ve Uzakdoğu'da karmaşa çıkabilecektir” açıklamasını yapmıştır. Dolayısıyla Rusya, Moğolistan'ı hala tampon bölge olarak kullanmak istemektedir. Ama Moğolistan'ın dış politikası, halkına zarar gelecekse hiçbir zaman iki ülkeden birini taraf olarak görmeme fikrine dayanmaktadır. Fakat savaş olduğunda Moğolistan'ın Rusya ordusundan yardım alabilmesi için sözleşme imzalanmıştır. 1993 yılında Rusya Federasyonu ve Moğolistan arasındaki Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın 5. Maddesinde, iki ülkede savaş yada devrim niteliğindeki durumlarda hemen diğeriyle yeni görüşmeler düzenlemelidir ifadesi yer almaktadır. Yani Moğolistan bu maddeye göre Rusya'dan yardım isteyebilmekte ya da Rusya'ya yardım edebilmektedir⁸⁷.

Rusya aslında bölgesel barışı korumak, mevcut ekonomik ilişkiyi ve iki ülkenin diplomatik ilişkisini bozmamak niyetindedir. Rusya Federasyonu bilimsel araştırma merkezi araştırmacısı V.S. Myasnikov “Kuzey Asya Bölgesel Sorunu” adlı yazıda; “Moğolistan eski Moğolistan değil eskisi gibi Rusya ordusu yanında olmayınca Japonya ve Çin gibi komşu büyük devletlerin gözü önünde. O yüzden Yalta konferansı kararının devamı ve Moğolistan'ın statüsünü devam ettirmesi lazım” demiştir⁸⁸.

Dolayısıyla Rusya Moğolistan üzerindeki politikasını değiştirmek istemediğini açıkça göstermektedir. Bu nedenle 1993 yılında Rusya ve Moğolistan arasında yapılan

⁸⁷ Монгол Улс ОХУ,-ын Найрсаг харилцаа хамтын ажиллагааны тухай гэрээ (Moğolistan ve RF'nin dostluk ilişkisi ve iş birliği Anlaşması) 1993, он.

⁸⁸ С.Баяр, a.g.e.

dostluk ve işbirliği antlaşmasının 5. maddesine göre eğer bir savaş yaşanırsa ilk olarak Rusya'dan yardım istenecektir.

Moğolistan dış işlerinde iki büyük komşu ile eşit şekilde ekonomik ve siyasi işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır. Moğolistan günümüzde de ekonomik açıdan Rusya'nın etkisi altında olduğu için siyasi ilişkilerinde de buna göre davranmaktadır. V.S. Myasnıkov, "10-15 yıl içerisinde Moğolistan ve Rusya büyük ekonomik işbirliği içinde olacak" demiştir. Amerika birleşik devletleri Moğolistan ile işbirliğine girmek isterse Moğolistan'ın iki komşudan birine herhangi bir konuda bağlı olması Amerika için olumsuz olacaktır. Çünkü Rusya, Amerika'nın Moğolistan ile işbirliği yapmasını istemeyebilir. Diplomatik olarak Moğolistan, dünyanın her ülkesi ile ilişkileri son derece iyi olan bir ülkedir, ancak herhangi biriyle işbirliği yapması diğer ülkeler için hoşnutsuzluk yaratabilmektedir. Fakat Moğolistan'ın gelişmesi için Rusya ile işbirliği yapması söz konusu değildir⁸⁹.

3.12. 1991-2000 Yılları Arasındaki Rusya-Moğolistan İlişkisi ve Rusya'nın Jeopolitik Stratejileri

SSCB çöktükten sonra Rusya Federasyonu ve Moğolistan arasındaki 70 yıl süren "kardeşlik" ilişkilerinde değişiklik olmuştur. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve 1992 yılında Moğolistan'dan komple Sovyet birliklerinin geri çekilmesi Asya devletleri ile ilgili "Rusya'nın emperyalist politikasının sonunu getirmiştir".⁹⁰ Marksist-Leninist ideolojinin bağlayıcı gücü bitmiştir. Moğollar nihayet "topraklarının gerçek ustaları haline gelmişlerdir."⁹¹ Ancak, Moğolistan sayısız zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. 1989 yılında ekonomisinin %60'ı Rusya Federasyonunun yardım ve etkisi altında gelişmiştir. Dış ticaret dönüşümünün 90%'ı RF'na aittir. Ana ticaret ortağı, Sovyetler Birliği'nin çöküşü Moğolistan'ın ekonomik

⁸⁹ З.Бжезинский "Великая шахматная доска Москва, Международные отношения" 1998 "Московский комсомолец" №41, 1999 -В.С. Мясников "Положение в сфере безопасности в Северо Восточной Азии" **Проблемы Дальнего Востока.** №5, 1996.

⁹⁰ Russian President Yeltsin's words during the Mongolian President Ochirbat's visit to Moscow in 1993.

⁹¹ **Mongolian Defense White Paper 1997-1998**, Ulaanbaatar:Institute for Strategic Studies,1998, s.16.

krizini şiddetlendirmiştir. Daha da kötüsü, Sovyetler giderken 10,5 milyar ruble (16 milyar dolar tutarında) bir fatura bırakmıştır.⁹² Moğolistan bundan sonra Ruslar tarafından dikte edilmiş fiyatlarla hammadde teslim etmek zorunda kalmıştır.⁹³ Ayrıca, 1 Ocak 1991'den itibaren ticaretin döviz ile gerçekleştirilmesi politikası Moğol ekonomisi üzerinde ciddi etkiler yaratmıştır. Ekonomik sıkıntılar, döviz yetersizliği, Rus vergileri, transit tarifeleri ve Moğol malları üzerindeki gümrük vergileri 1990 -1992 yıllarında Rusya ile Moğol ticaretini neredeyse durdurmuştur. Bu örneklerle bakıldığında RF'nun ve yeniden bağımsızlığını ilan eden Rusya'nın ekonomik çöküşü ile yaşanan krizin Moğolistan'ı nasıl etkilediğini görmek mümkündür⁹⁴.

1990 yılında Moğolistan barış içerisinde demokrasiye geçmiştir, böylece dış politikada ideoloji'den ayrı durarak çok kutuplu dış politika yürütmeye başlamıştır. Bu durum Moğolistan'ın, Rusya'nın büyük etkisinden ayrılıp bağımsız şekilde uluslararası ilişkilere girmeye başladığını göstermektedir. Diğer taraftan ise Rusya kendi ülkesinin iç krizlerini azaltmak için “Batıya dayanmak” politikasını izlemeyi amaçlamıştır.

SSCB'nin dağılmasının ardından RF'nun iç ve dış politikalarına damgasını vuran ekonomik kırılganlık ve buna dayalı güvenlik endişesi oluşmuştur. Hiç kuşkusuz ülkenin ekonomik gücüyle dış politikası arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında RF'nda SSCB sonrasında yaşananlar öğretici niteliktedir. Merkezi ekonomiden liberal ekonomiye “hızlı geçiş” programı ülkede benzersiz bir çöküşe yol açmıştır.

İlk Mihail Sergeyeviç Gorbaçov-Eduard Şevardnadzelerin başlattığı batılı gelişmiş ülkeler ile dostluk ilişkisi kurup, dış politika amaçlarından bazı sorunlarda

⁹² Ibid., 8.

⁹³ Alan J.K. Sanders, "Foreign Relations and Foreign Policy", **Mongolia in Transition**, ed. Ole Bruun and Ole Odgaard, Nordic Institute of Asian Studies, 1996, s.34.

⁹⁴ С.Дамдинсүрэн, “Монгол Оросын харилцааны шинэ шат” (Moğolistan Ve Rusya İlişkilerinin Yeni Merdiveni) **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 2002, №2, s.33.

ödün verme yolu ile ülkenin ekonomik krizden kurtarılması için borç ve yardımlar istemiştir. Bu dış politika Boris Nikolayeviç Yeltsin-Andrey Vladimiroviç Kozyrev döneminde de devam edip, “Batıya dayanmak” politikası “Atlantisizm” görüşü ile zenginleşerek Rusya’nın kriz döneminin geçmesinde etkili olmuştur. Böylece Rusya dış politikasında da değişiklikler yapmıştır.

1991-1994 yılları arasında RF İyimserlik (Optimizm) görüşü çerçevesinde aktif olmayan dış politika yürütülmesi ile gerekli olan yardımları alamamıştır. Rusya ve Moğolistan aralarındaki ilişkilerin iki yıllık belirsizliğini bitirmek üzere, Moğol Cumhurbaşkanı Oçirbat’ın Ocak 1993’de Moskova’yı ziyareti⁹⁵ sırasında yeni bir işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın ilgili hükümetleri arasında karşılıklı ilişkileri kolaylaştırmak amacıyla yeni bir hukuki dayanak sağlaması da vardır. Bunun dışında Rusya dünya çapındaki yerini, etkisini ve büyük güç statüsünü kaybetmiştir. Bunun yanında Rusya geleneksel sol ittifak çerçevesinde kendi etkisi altında olduğu ülkeler ile ilişkilerini kestiği için jeopolitik yeri ve önemini koruyamamıştır. O tarihlerde RF’nun dış politikasının önde gelen yönü ise Bağımsız Devletler Topluluğu yani SSCB’den ayrılıp bağımsız olmasıdır. RF’nun amacı ise sınırlı sayıda olan ülkeler üzerindeki etkisini kaybetmemesidir.

1994 yılında batıya dayanan dış politikanın verimsiz olduğu ortaya çıkmıştır. Beklenen borç ve yardım RF’na gelmemiştir. Bu zamanlarda RF ekonomik açıdan büyük zorluklar çekmiş. Dünya çapında etkisini kaybetmeye başlamıştır. SSCB dağıldıktan sonra uzun yıllar geçmiş olsa da batılı ülkeler RF’nunu düşman olarak görmektedir. Örneğin, soğuk savaş’ın ürünü NATO doğu’ya kadar genişletilip, RF’nun sınırına götürülmüştür ve bu gibi sorunlardan dolayı RF liderleri “Batıya dayanmak” politikasından vazgeçip, yeni dış politika arayışına girmiştir. 1994-1999 döneminde RF Asya Pasifik (APAC) üzerindeki politikasını aktifleştirmiş ve uluslararası ilişkilerdeki etkisini güçlendirmek için çaba göstermiştir.

⁹⁵ Монгол Улс ба Түүний хөрш туншүүдийн харилцаа, s.89.

1991-1999 döneminde Rusya'nın jeopolitik durumunu genel olarak değerlendirmek gerekirse, iç ekonomisinin serbest piyasa ekonomisi olarak değiştirilmesi, siyasi krizleri atlatması, ırk sorunlarını çözmesi önemli gelişmelerdir. Örneğin, BDT ülkeleri ile arasındaki toprak, sınır sorunu, ekonomi, finans, dış borçlar, nükleer silah sorunu, BDT ülkelerindeki bunalımı durdurmak, aynı anda RF'nun dünya çapındaki otoritesini yeniden güçlendirmeyi hedeflediğinin göstergesidir.

1996 yılında Yevgeny Maksimovich Primakov RF'nun başbakanı olmuştur ve RF'nun dış politikasında yeni bir dönem başlamıştır. Yevgeny Maksimovich Primakov Rusya Federasyonu Avrasya'nın büyük gücü olduğu için "çift başlı kartal" olması gerekir ve Avrupa ile APAC tarafına yönelik dengeli ve aktif bir politika yürütmesi gerekmektedir demiştir. Böylece, Rusya'nın dış politikasında Moğolistan'ın yeri belli olmuştur. Örneğin, RF'nun Dış İlişkiler Bakanı Yevgeny Maksimovich Primakov 1996 yılında Moğolistan'ı ziyaret etmiş ve bu ziyaret sırasında Moğolistan ve Rusya'nın ortaklığına imza atmıştır. Bu da Rusya ve Moğolistan arasındaki ilişkilerin yeniden güçlenmesine ve Rusya'nın yeni jeopolitik stratejilerinin gelişmesi ile komşu ve eski dost ülkeleri yine yanına almasına yönelik önemli bir adım atılmıştır. Ziyaret çerçevesinde iki tarafın ilişkilerine yönelik anlaşmanın yenilenerek, ekonomik iş birliği konusuna değinilmiştir⁹⁶.

1996 yılında onaylanan Rusya dış politikasına göre, Rusya'nın uluslararası ilişkilerdeki etkisinin artırılmasının amaçlanması, Rusya jeopolitiği açısından Avrasya'ya yönelik bir tutum takınılması vurgulanmıştır. Belgede, Rusya'nın dış politikasının en önemli amacı ise çevresinde dünya dengesi açısından büyük güç olarak Rusya'nın yer almasıdır⁹⁷. Bu dış politikada Moğolistan ayrı bir şekilde ele alınmış ve dengeli bir biçimde ticari ve ekonomik ilişkiler kurulması⁹⁸ gerektiği

⁹⁶ Монгол Оросын харилцаа Баримт бичгүүд 1991-2004, (Moğolistan-Rusya ilişkisi. Resmi Belge. 1991-2004), УБ 2006, ss.124-127.

⁹⁷ Внешняя политическая концепция РФ, инф.бюл.МИДа РФ, Rusya Dış İlişkiler Bakanlığı, 1996. s.32

⁹⁸ Х.Олзвой. ОХУ-с Монгол Улсад явуулж буй геополитик (RF'nundan Moğolistan için yürütülen bazı jeopolitik stratejiler), Алтан аргамж Yayınevi, 2001, №4, s.172.

belirilerek Moğolistan politikasının ana hatları vurgulanmıştır. Bu da Rusya için Moğolistan'ın jeopolitik açıdan önemli bir ülke olduğunun kabul edilmesinin bir ifadesidir. Araştırmacı H. Olzwoi Rusya'nın Moğolistan için yürüttüğü jeopolitik stratejileri değerlendirirken “Rusya Federasyonu nükleer silahı depolu, ordusu ve teknolojisi gelişmiş olduğu için büyük güç statüsü olmakta, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi fakat ekonomik gücü ve, ekonomik yapıtı sağlam olmayan, ekonomik-finans kuruluşları ise oligarşi ve mafya gibi ağ oluştan, dini ve ırk çatışması çok sayıda, sınır çatışmalar da hala devam etmekte gibi bu ülkenin geleceği jeopolitik açıdan ara durumda⁹⁹ diye vurgulamıştır. Böyle durumda olsa da Rusya Federasyonu Moğolistan'ı tampon ülke olarak kullanma amacını hala taşımaktadır.

Büyük gücün dış politikası her zaman kendi niteliğini kaybetmemektedir. Çarlık Rusya'sında başlayan SSCB'nin 80 yıllık dış politikası, jeopolitik açıdan Moğolistan üzerine kurulu yerini kaybetmek istememiştir. Bu Avrasya çerçevesinde, Primakov'un dış politika taktiği ile başlamıştır. Bu politika çerçevesinde Rusya'nın jeopolitik stratejileri, Moğolistan ile olan ilişkisi, iki ülkenin ekonomisi karşılıklı birbirini destekleyecek biçimde Rusya'nın petrol, enerji, ve diğer malları yerine Moğolistan'ın çelik, deri ya da kürk ürünleri, et ve etten yapılan ürünleri ticareti yapılmasıdır.. Bu da Moğolistan'ın ekonomisi için özellikle stratejik açısından Rusya'dan bağımsız olunduğunu kanıtlamıştır. Diğer taraftan ise RF'nun yardımı ile inşa edilen fabrikalar üzerindeki etkisini kaybetmemeyi amaçlamıştır. Moğolistan ile ilişkisini yeniden devam ettirmesi RF açısından olumludur. Jeopolitik açıdan Moğolistan ile iyi ilişkiler içerisinde olması Rusya'nın iç ırk politikasını çözmesine de yardımcı olmaktadır. Örneğin, Moğol ırkı olan Halimag (Batı Çin bölgesine yakın yerde yaşayan Moğol kabilesi) Tuvalı, Buryatlar'ın haklarına sahiptir. Moğolistan ile 3485 kilometre kara sınırı sayesinde ilişkinin altyapısı iyi şekilde gelişmiş durumdadır. Önemli olan bir diğer konu ise ekonomisi hızlı gelişen Çin'den Moğolistan'ı tampon ülke olarak kullanıp uzak durulmasıdır. Bu esaslardan dolayı Rusya Federasyonu Moğolistan ile olan ilişkisine 1996 yılından itibaren yeniden başlamıştır.

⁹⁹ X.ОЛЗВОЙ. ОХУ. **a.g.e.**, s.178.

3.13. 2000 Yılından Günümüze Kadar Rusya Ve Moğolistan'ın İlişkisi Ve Rusya'nın Jeopolitik Stratejileri

1991 yılından sonra bir ara durgunlaşan Rusya-Moğolistan ilişkilerinin durgun olmasının sebebi Rusya'nın Moğolistan'ı jeopolitik açıdan önemli olarak görmemesi ve batıya dayanan tek kutuplu dış politika yürütmesidir. Moğolistan tarafından ilişkinin devam etmesi için defalarca resmi ziyaret yapılmış olsa da belli bir sonuca varılamamıştır.

1996 yılında Rusya'nın dış politikasında gerçekleşen değişiklikler yani dengeli politika amacı pragmatik olarak ortaya çıkmıştır. Rusya'nın jeopolitik çıkarının Avrasya kavramı üzerine dayandırılması uygulamaları hala devam etmektedir.

1999 yılında Moğolistan Cumhurbaşkanı Bagabandi Natsag'ın Rusya'ya yaptığı ziyaret iki ülke arasındaki ilişkiler ve iş birliğinin vurgulanmasının başlangıcıdır. Bu açıdan önemli olan gelişme ise 31 Aralık 1999 yılında Rusya Cumhurbaşkanı Boris Nikolayeviç Yeltsin'in Cumhurbaşkanlığından vazgeçip, 2000 yılında siyasi lider ve Evrazist Vladimir Putin'in iktidara gelmesidir. Putin döneminde bir yandan devletin yeniden örgütlenmesi sürecinde daha fazla mesafe kat edilmiştir, diğer yandan da ekonomik çöküntüden kurtulan devlet daha etkin bir dış politika izleyebilmiştir. Uluslararası sistemin yeniden yapılanması sürecinin tamamlanmadığı söylene de, 2000'li yıllarla birlikte RF bu süreçte daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır. RF'nun bu dönemde dış politikasının temel söylemi “çok kutupluluk”tur. Putin yönetiminin dış politikasına yön veren, 28 Haziran 2000'de yayınlanan “Dış Politika Algılaması” belgesi olmuştur. Tek kutuplu sistemden çıkışı hedefleyen bu belge ağırlığı BM ve G8'e vermiş, etkin bir dış politika için ulusal ekonominin güçlendirilmesinin gerekliliği vurgulamıştır¹⁰⁰.

¹⁰⁰ Yuryeva, T. V. “Problemy Natsionalnoy Bezopasnosti RF,” **Vneşnaya Politika Rassiskay Federatsii 1992-1999**, Moskova, Rosspen, Российская Политическая Энциклопедия, 2000.

RF Cumhurbaşkanı Vladimir Putin Avrasya politika çerçevesinde bir sürü resmi ziyaretler ve görüşmeler yapmaya başlamıştır. Bunlardan biri ise Kasım 2000’de Moğolistan’a yaptığı ziyarettir. Bir çok araştırmacılar bu ziyaretten sonra Moğolistan ve Rusya’nın eski ilişkilerinin yeniden başladığını söylemektedir¹⁰¹. Bu ziyaret çerçevesinde iki ülke arasındaki ilişkileri tüm yönleriyle değerlendirilip, yeni yüz yılın iş birliği ve amacını belirten önemli bir belge olan “Ulaanbaatar Beyanname”i onaylanmıştır. Bu beyanname son yılların tecrübesi, dünya çapında ve Asya’da yaşanan sorunlara yönelik yeni görüşler, düşünceler ve değerlendirmeleri kapsamaktadır¹⁰².

Diğer taraftan “Ulaanbaatar Beyanname”de Rusya Federasyonunun jeopolitik hedefi; komşu ülkeleri kendi dış politika amacında birleştirmek ve bir başka büyük gücün etkisi altına girmesine engel olmaktır. Örneğin, dünyada çok kutuplu sistemi oturtmak, Asya’da ülkeler arasındaki ilişkileri herhangi bir kuruluşun desteği olmadan geliştirmek ve iş birliği kurmak amaçlanmıştır. Bu da Moğolistan’ın iç güvenliği konusunda ve Rusya Federasyonunun kendi çıkarlarının gerçekleşmesinde önemlidir. Vladimir Putin’in ziyaretlerinden sonra Ulaanbaatar Beyanname’de özellikle yer alan ekonomik ilişkiler, iş birliği geliştirmek ve bazı sorunları çözmek hususlarına yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

2000 yılının sonunda iki ülke, ticari ilişkileri yeniden canlandırmak ve askeri beraberliği tekrar sağlamak için anlaşmış ve böylece 25 Ulaanbaatar bildirisi, iki ülke arasında imzalanmıştır. 2000 yılından sonra RF’nun dış politikasındaki hedefi, jeopolitik stratejisi ve jeostratejisi açısından etkisini artırmak amacı Asya’da yürütülen politika çerçevesinde Moğolistan’a yakınlaşmaktır. Yani iki ülke arasındaki ilişkilerin ortaklık düzeyine ulaşmasıdır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, RF’nun kendi jeopolitik stratejisi doğrultusunda Moğolistan’a

ss.51-77.

¹⁰¹ С.Дамдинсүрэн, а.г.е., s.11.

¹⁰² Монгол Оросын харилцаа Баримт бичгүүд 1991-1994- (Moğolistan-Rusya ilişkisi, Resmi Belge, 1991-2004), УБ, 2006, ss.160-166.

verdiği önem devam edecektir. Bunun en somut kanıtı ise Rusya Federasyonu tarafından Moğolistan'ın 250 milyon dolarlık dış borcunun ödenmesidir¹⁰³.

Putin'in son ziyareti, Rusya'nın etkisini tekrar yaymak yeniden canlanmasını istediğinin göstergesi olmuştur. Çünkü Moğolistan, uranyum içeren doğal kaynaklara sahiptir. Moğolistan'ın ikili ticareti \$1 milyara ulaştırmayı kabul etmesinden sonra, Moğolistan başkanı Enkhbayar'ın Mayıs 2008'de Moskova'yı ziyaret etmiştir. Rusya başkanı Dmitry Medvedev, 2009 yılında Halhin Gol'un başarısının 70. yıldönümünde Moğolistan'a resmi bir ziyarette bulunmuştur¹⁰⁴. Ayrıca, Rusya, Amerika'nın Moğolistan'da güçlü bir etkiye sahip olmasını istememektedir. Çünkü Rusya ile Moğolistan arasındaki ilişki, son yirmi yılda biraz ilerlemiştir. Moğolistan, çeşitli ülkelerle yabancı ilişkilerini geliştirmiştir. Fakat bugün dünyada Amerika süper devlet statüsünde olduğu için Moğolistan'ın Amerika ile ilişkisi, orta aşamaya gelmiştir. Ayrıca Moğolistan, demokratik ilkelerini ileri sürmüş ve geliştirmiştir. Rusya ise hala demokratik değerler yaratmada geri kalmaktadır.

Ekonomik ilişkiler; Soğuk Savaş boyunca, Moğolistan'ın ekonomisi merkezi parti kurulu tarafından yönetilmiştir. Moğolistan, Sovyetler Birliğinden ekonomik yardım almıştır. Ekonomik çalışmanın omurgası olmasına rağmen, ekonomik açıdan bağımsız değildir. Tumurchuluun ekonomik durumu, "Sovyet dönemi boyunca Moğolistan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği için tecrübesiz bir hammadde firması olmuştur. İki ülkenin ekonomileri, asimetrik şekilde olsa da ekonomik açıdan iki ülke de bağımsız olmuştur." şeklinde dile getirmiştir. Moğolistan egemen olma avantajını kullanırken, Sovyetler Birliği Moğolistan'ın hammaddelerini çok ucuza almıştır. Sovyetlerin yıkılmasından sonra Moğollar bu durumu, biriken borçlarını inkâr etmek için kullanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası Rusya, Moğolistan'ın ekonomik alanlarında hala egemendir. Ayrıca Rusya, hala Moğolistan'ın petrol ürünlerini sağlamaktadır.

¹⁰³ L.Khaisandai., The Articles on International Studies. Ulaanbaatar 2003. s 165.

¹⁰⁴ Олон Улсын "Харилцааны Сэтгүүл", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 2010. S.54.

Günümüze kadar Rusya, Moğolistan'ın petrol ürünlerinin %80'ini ve elektrik ihtiyacının büyük bir kısmını sağlamıştır. Rusya'nın bu yaklaşımı, Kazakistan'dan petrol ithalatını azaltmıştır¹⁰⁵. Fakat Rus enerji nakliyeleri, Moğolistan için çok önemlidir. Moğolistan'ın temel ihracat ürünleri, maden kaynaklarıdır (özellikle bakır). Rusya, hala bakırın çoğunu satmaktadır. Ayrıca Rusya, Moğol şirketlerle molibden çıkarmakta ve bunu (kendi çıkarı için) kullanmaktadır. Rusya hükümeti, Erdenet bakır anonim şirketinin (Moğolistan'ın ilk girişimlerinden biri) %49'una sahiptir¹⁰⁶. Dolayısıyla Rusya'nın bu yatırımı, Moğolistan'daki madencilik ve endüstriyel hizmetlere para yatırdığını göstermektedir. Birkaç Rus şirketi, Moğolistan'daki ticari bir kuruluşu yönetmektedir. Rusya, Moğolistan'ın en büyük kömür rezervine yatırım yapmak için gönderdiği daveti kabul etmiştir. Ayrıca Rusya, Moğolistan'ın uranyum ve altın rezervlerini de istemektedir. Bununla birlikte sadece Rusya değil aynı zamanda Çin, Kanada, Japonya ve diğerleri de bu zenginlikler için rekabet etmektedir. Başbakan Sanjaagiin Bayar'ın Mart 2008'de Moskova'ya yaptığı gezi ve mayıstan sonraki Putin ile yaptığı dönüş ziyareti boyunca Moskova, tarımsal yardım için \$300 milyon sağlamayı ve iki devlet arasındaki yeni bir demiryolu sistemi geliştirmeyi kabul ederken, uranyum projelerinin gelişimi için iki ülke arasında anlaşma imzalanmıştır. Bu girişimlerle, 2008 yılı süresince iki taraflı ticaretle \$1,3 milyona ulaşılmaya çalışılmıştır. Çin, endüstri ve inşaat alanında egemen olurken, Rusya madencilik ve ağır sanayi sektörlerindeki anlayışını sağlamlaştırmıştır. Başka bir deyişle Rusya, Moğol ekonomisi üzerinde kaybettiği etkiyi tekrar ele geçirmeye ve Moğolistan'ın zengin doğal kaynaklarını sömürmeye çalışmıştır¹⁰⁷.

Askeri ilişkiler; Moğolistan ile Rusya Federasyonu arasında uzun süre hiç ilerleme göstermeyen askeri ilişkiler, yeniden başlamıştır. Soğuk Savaş boyunca Moğolistan ordusu, Sovyet'in Uzak-Doğu cephesinin bir bölümünü oluşturmuş ve

¹⁰⁵ Ts.Batbayar. Main Tendencies of International Relations in the 1990 s and the Relationship Between Mongolia and Major Powers. Ulaanbaatar 2010. S. 68.

¹⁰⁶ Хиад Боржигон Жүгдэрийн Бор “Монгол хийгээд евразийн дипломат шастир 1759-2006” (Moğolistan ve Avrasya Diploması) Улаанбаатар 2006 Admon Printing yayinevi. S.353.

¹⁰⁷ <http://vip76.mn/medee/sonirxoltoi-uls-tor/2994-eronxii-said-sbayar-erxuud-ajlyn-ailchlal-xiiv.html> Erişim Tarihi: 27 Ekim 2012.

böylece Moğolistan ordusunun askeri personeli ve silahları çoğalmıştır. Moğolistan, askeri gereçlerinin ve silahlarının büyük bir kısmını gerilim arttığında taşımıştır. İki ülke arasındaki askeri işbirlik, 1970ler boyunca devam etmiştir. 1970'lerin sonunda Moğolistan, yeni gereçler ve silahlarla güçlenmiştir. Moğolistan, ilkel askeri güçlerini, modern ve makineleştirilmiş güçlere dönüştürmüştür. Sovyetler Birliği, tüm gereçleri ve silah sistemlerini sağlamıştır. Fakat, en modern askeri silahları sağlayamamıştır. Sovyetler Birliği, Moğolistan'ın güney sınırına silah sistemleri ile askeri birlikler yerleştirmiştir. İki ülkenin askeri dikkati, oldukça yüksek olmuş ve iki taraflı uygulamalar ve stratejik oyunlar yıl içinde ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin silahlı kuvvetleri, güvenlik düşüncesine göre Moğolistan'a yeni birlikler kurmaya yardım etmiştir. Böylece tüm silahlar ve gereçler kuzeyden olduğu için Sovyet, iddia edilen bu büyük Moğol gücüne yardım etmiştir. Böylece Sovyetler Birliği, Moğolistan için çok önemli güvenlik sağlamıştır. Fakat Sovyetler Birliğinin Moğolistan'a yaptığı bu yardım, Moskova ve Pekin arasında çok büyük arazisi bulunan Moğolistan'ın önemine dayandırılmıştır.

Komünist rejimden sonra her şey değişmiştir. Gorbaçov, Moğolistan'dan Sovyet askerlerini çekeceğini ilk kez ileri sürmüştür. Bunu duyan Moğollar şaşırmıştır. Bununla birlikte bu durum, Moğolistan'ın iki komşusu (özellikle Çin ile) ile ilişkilerini normalleştirmek için zorunlu bir önlem olmuştur. Sovyet birliklerinin tamamının geri çekilmesi 1992 yılında sona ermiştir. Ekonomik sıkıntılar çok fazla olduğu için bu durum askeri birlikleri de etkilemiştir. 1990ların başında, Moğolistan, bazı sebeplerden dolayı askeri birliğinin sayısını azaltmış, uzun süreli koruma için birkaç gereç ve silahlar yerleştirmiştir.

Moğolistan ile Sovyetlerin ayrılmasından hemen hemen yirmi yıl sonra, Rusya askeri, Moğol silahlı güçleri ile yakın ilişkiye yeniden başlamıştır. 1993 yılında iki ülke arasındaki ilişkiler normalleşmesine rağmen, güvenlik işbirliği son zamanlara kadar hareketsiz kalmıştır. Bununla birlikte iki ülke arasındaki askeri ilişki değişmiş ve Rusya, askeri bağı derinleştirmek istemiştir. İki ülke arasındaki askeri uzlaşma için temel sebep, Moğol Silahlı güçlerinin Amerika askeri ile ilişkisini geliştirmiş olması, uluslar arası barışı sağlaması ve çokuluslu harekâta olan etkin

katkısı olmuştur. Mesela, Moğol Silahlı güçlerinin Irak harekâtı için askerlerini göndermesi, Moğolistan'ın Rusya ile Çin'in ilgisini çekmesi. Rusya ile Moğolistan'ın en yüksek rütbeli askerleri, birbirlerini ziyaret etmiş ve iki ülke arasındaki ilişkiler son yıllarda gelişmiştir. Böylece iki taraflı askeri işbirliğinin gelişimi için ikili anlaşma imzalamıştır.

Sovyet savunma bakanının ziyaretinden 27 yıl sonra, Rusya savunma bakanı Anatolii Serdiukov, Kara ordusu Generali N. E. Makarov ve diğer yüksek rütbeli generallerle Moğolistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Birçok Moğol ordu subayı, her yıl Rusya'da eğitim almıştır. Moğol askeri güçler de Rusya askeri ile ortak uygulamalara katılmıştır. 2009 yılının Nisan ayında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Rusya, T-72 tank ihtiyacını karşılayacağını, BTR-80 zırhlı personel taşıyacağını, Moğol silahlı kuvvetlerine yiyecek ulaştırmak için Sibirya'daki Rusya askeri üslerine helikopterler sağlayacağını bildirirken, Moğolistan'a askeri yardımda bulunmak için \$60 milyon vermeyi kabul etmiştir. Moğol Savunma Bakanı Luvsanvandan Bold, 2010 yılının şubat ayında Rusya'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Rusya Savunma Bakanı ile görüşmüştür. Taraflar, Orta Asya ve Asya-Pasifik bölgesindeki güvenlik sorunlarını ayrıca askeri başarı durumunu ve askeri-teknik işbirliğini tartışmışlardır. Savunma bakanları, Darkhan-2 görüşü ve Rus-Moğol askeri uygulama kararı almıştır (Ağustos-Eylül 2009). Bu uygulama boyunca Rus ve Moğolistan'ın askeri personeli, Moğol ordu askeri gereçlerini ve teknolojisini yenilemeyi başarmıştır¹⁰⁸.

Rusya, Çin gibi, Moğolistan üzerinde etkili olmak istemiştir (özellikle yeni maden kaynaklarının bulunmasından ve Çin'in bu kaynaklar üzerindeki ilgisinden sonra). Fakat Rusya, hala ekonomik gelişim açısından Çin'den geridir. Sovyet İmparatorluğu'nun parçalanması ile kaybettiği hâkimiyeti tekrar ele geçirmek istemiştir. Belirli ekonomik alanlarda Moğolistan üzerinde Çin ile rekabet edememektedir. Fakat hala Moğolistan'daki madenciliğin büyük bir kısmını ve birçok endüstri sektörünü paylaşmaktadır. Moğolistan, Oyutolgoi'yi (dünyadaki en

¹⁰⁸ Çevrimiçi, http://mongolian.ruvr.ru/news/politics/page_33.html, Erişim Tarihi: 27 Ekim 2012.

büyük bakır rezervleri bulunan yerlerden biridir) sömürmek için üçüncü bir ülke ile işbirliği girişiminde bulunurken, Rusya'nın en yüksek rütbeli askerlerinin son ziyareti, Rusya'nın Moğolistan'daki payını kaybetmek istemediğini göstermektedir. Rusya ile Moğolistan arasında uzun süren olumlu ilişkilerin, belirli zamanlarda durmasına rağmen, Moskova ile Pekin (özellikle Rusya), Moğolistan ile işbirliğini güçlendirmeye çalışmaktadır. Rusya'nın Moğolistan üzerindeki etkilerinin temel kaynakları, petrol ürünlerinin Rus ihracatçılığı ile madencilik ve diğer ekonomik sektörlerdeki paylarıdır. Moğolistan'ın petrol birikintilerinin bair kısmının kanıtlanmamış olmasına rağmen, Moğolistan'ın rafineri ve işlemden geçirme kapasitesi yoktur. Böylece Rusya, Moğolistan'ın petrol ürünlerinin çoğunluğunu sağlamaktadır. Rusya, petrol ürünlerini makul bir fiyata sağlarken, Moğolistan'ın kararlarında baskı yapmak için her an ihracatı sınırlayabilmektedir. 1995 yılında Tumurchuluun 'Rusya'nın Moğolistan'a karşı bu pasif ve hatta ihmalkâr tavrı, devam etmeyecektir. Birinci sebep, Rusya'nın Moğolistan'daki durumunu daima güçlendirmeye çalışmasıdır; Rusya'nın Moğolistan'ı terk edeceğine inanılmaktadır.' şeklinde düşünmüştür. Bazıları, Moğolistan'ın Rus politikasında (özellikle güvenliği sağlamada) hiçbir öneme sahip olmadığını tartışmıştır. Fakat Moğolistan hala Rusya için önemlidir ve bu önem gittikçe artmaktadır. Çünkü Rusya, Uzak Doğu'da yasadışı Çinli göçmenlerin problemleri ile karşı karşıya gelmektedir. Bu durum, Moğolistan'ın stratejik önemini vurgulamaktadır¹⁰⁹. Tsedendamba Batbayar stratejik konum ile ilgili düşüncelerini 'Moğolistan'ın Rusya ile Çin arasındaki konumundan dolayı, bugün ve geçmişte olduğu gibi, Rusya ile Çin arasında stratejik öneminin olması muhtemeldir. Moğolistan'ın güçsüz konumundan dolayı, Moskova, iki komşusu ile karşılaştırıldığında, Moğolistan'ın tarafsız olmasını tercih etmektedir. Böylece Rusya, Moğolistan'ın stratejik önemini vurgulamaya devam edecek ve Moğolistan'daki durumunu genişletmek için her fırsatı kullanacaktır.'¹¹⁰ şeklinde dile getirmiştir. Dolayısıyla Rusya, geri çekildikten sonra, komşusu olduğu ülkelerdeki eski saygınlığını kazanmaya çalışacaktır. Bu nedenle Rusya,

¹⁰⁹ Mongolian Journal of International Affairs, MONGOLIA'S ASIA POLICY By G. Tumurchuluun s.78.

¹¹⁰ Ts.Batbayar. Mongolia's Foreign Policy in the 1990s: New Identity and New Challenges, Regional Security Issues and Mongolia, Vol. 17, Ulaanbaatar, Institute for Strategic Studies 2002. s.28.

Moğolistan'ı vurgulamaktadır. Çünkü Moğolistan, demokratik ilkelere göre ekonomisini ve politik kurumlarını başarılı bir şekilde yenilemiştir. Ayrıca, Moğolistan'ın batı güçlerinin yardımı ile (özellikle Amerika ile) yoğun, yeterli ve profesyonel askeri güçler yaratma girişiminde bulunması ve uluslararası barış için harekâtı desteklemesi, Rus seçkinler arasındaki endişeleri arttırmaktadır.

Son olarak, daha önce de belirtilen olumlu gelişmelere rağmen, çeşitli ihtilaflı konularda ikili ilişkiler bozulmaya devam etmektedir. Borç sorun hala çözülememiştir ve çözülmesi gerekmektedir. Tarihsel şikâyetler, iç siyasi kısıtlamalar ve sınır ötesi kaçakçılık ikili ilişkileri zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, coğrafi yakınlık ve tarihsel bağlarından dolayı Rusya Federasyonu Moğol dış ilişkileri ve güvenlik ilişkilerinde önemli bir oyuncu olmaya devam etmektedir.

Ekonomik İlişkiler; 1990 yılında Sovyetler Birliği'nden büyük patronaj yardımı kaybettiğinden beri, Moğolistan, ekonomisi zor bir geçiş dönemi yaşamaktadır ve ana ticaret ortağı olarak Sovyetler Birliği'nin yerini Çin almıştır. 1999 yılında Ziang Zemin'in ziyareti sırasında, 12 milyon ABD doları yumuşak borç kredisi antlaşmaları ve 40 milyon ABD dolarlık ortak petrol rafinerisi sözleşmesi imzalanmıştır¹¹¹. Moğolistan ve Çin karşılıklı olarak ticarete devam etmişler ve son yıllarda, Moğolistan ve Çin arasındaki ticaret önemli ölçüde artmıştır. 2005 yılında, Çin ile olan ticaret Moğolistan'ın toplam ticaretinin yüzde 37,5ini oluşturmuştur. Moğolistan ihracatının yüzde 48i Çin'e gitmektedir ve ithalatının yüzde 27,7'si Çin'den gelmektedir. Üst ihracat kalemleri bakır ve molibden, hayvan postu, deri, kaşmir, yün ve odundur. Giysiler, gıda, un, pirinç, makine ve teçhizat Çin'den gelen ithalat'ın çoğunluğunu temsil etmektedir¹¹².

Ayrıca, Çin başta tekstil, hazır giyim, ticaret, hizmetler ve madencilik olmak üzere Moğolistan'ın yatırım miktarı ve şirket sayısı açısından onun ana yatırımcılarından biridir. 2003 yılında, Çin doğrudan yabancı yatırım akımları jeoloji

¹¹¹ Ralph A. Cossa, **a.g.m.**, s.14.

¹¹² Official Web site of the Embassy of Mongolia in China.

madenciliği, ticaret ve catering¹¹³ hizmetleri, mühendislik inşaatı, inşaat malzemeleri ve hafif sanayi gibi sektörlerde büyüdü. 2003 yılı sonu itibariyle Moğolistan'da 1.000 Çinli işletmeleri tescil edilmiş ve 332.800.000 ABD doları yatırım yapılmıştır¹¹⁴. 2007 yılında, Çin, toplam yabancı doğrudan yatırımın yüzde 40 civarını gerçekleştirmiştir¹¹⁵. Böylece, Çin-Moğolistan ekonomik ilişkileri büyük ölçüde gelişmiştir ve her iki taraf da mevcut ekonomik performanstan oldukça memnundur. Ancak, Moğolistan hala güçlü ekonomik faaliyetlerini üçüncü komşularla gerçekleştirmek istemiş ve tek bir kaynağa dayanmaktan kaçınmıştır. Çin'e karşı gösterilen tarihsel merhamet, Moğolistan'ın doğrudan hâkimiyet etkisini azaltma kavramını güçlendirmiştir. Başka bir büyük endişe de özellikle madencilik ve inşaat gibi hızla gelişen dallarda, Moğolistan'ın asla rekabet edemeyeceği Çin'in sağladığı çok ucuz işgücü olmuştur.

Askeri İlişkiler; Moğol ve Çin askeri ilişkileri iki ülkenin devlet ilişkileri ile yakından ilgili olmuştur. Devlet ilişkisi 1950'lerde normal olduğu zaman, iki ordu arasında küçük ölçekli değişimler yapılmıştır. Ancak, Çin-Sovyet gerginliği ile paralel olarak, bu ilişki 1990 yılına kadar kesilmiştir. O zamandan beri, Moğolistan Savunma Bakanlığı ve ÇHC Savunma Bakanlığı ilişkilerini derinleştirmişler ve savunma ataşe alışverişlerini başlatmışlardır. 1990 yılından bu yana, üst düzey askeri liderler bir dizi karşılıklı ziyaretlerde bulunmuşlar ve 1997 yılında Moğol askeri personeli Çin askeri akademilerinde ve okullarında okumaya başlamışlardır. 2005 yılında, Savunma Bakanı Sharavdorj Çin'e resmi bir ziyaret yapmış ve Çin Savunma Bakanı General Cao Ganchuan ile resmi görüşmelerde bulunmuştur. Ziyaret sırasında, gelecekteki ilişkilerin gelişmesi için önemli bir belge haline gelen "Moğolistan Savunma Bakanlığı ve Çin Savunma Bakanlığı arasında İkili İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır¹¹⁶.

¹¹³Catering yiyecek tedarik etme, toplu olarak yemeklerin pişirilmesi ve servis hizmetine verilen isimdir.

¹¹⁴ Official Web site of the Embassy of Mongolia in China.

¹¹⁵ Çevrimiçi, <http://search.janes.com.libproxy.nps.edu/Search/documentView.do?docId=/content1/janes/data/sent/cnasu/mon>, Erişim Tarihi: 25 Haziran 2012.

¹¹⁶ Official Web site of the Ministry of Defense, Çevrimiçi,

Çin 1994 yılından bu yana Moğolistan'a yıllık 8 milyon Renminbi (RMB)¹¹⁷ değerinde askeri yardım vermiştir ve 100'den fazla subay ve astsubay okumak için Çin askeri okullarına gönderilmiştir. Pekin ve Ulaanbaatar 2004 yılında ikili Danışma Kurulu toplantısı düzenlemiştir ve Çin askeri delegesi Moğolistan Uluslararası Barışı Destekleme Alanında Eğitim-Egzersiz Programını izlemek için davet edilmiştir. Çin o zamandan beri gözlemci olarak olası askeri tatbikat ve eğitimlere katılmak için istekli olmuştur. Son zamanlarda, iki ülkenin askeri bağı daha da gelişmiştir. Örneğin, 2009 yılında, bu iki ülke Çin'de ilk "Barış Misyonu 2009" ikili barış görüşmesi düzenlemiştir. Her iki taraf da olayın önemini vurgulamıştır. Ayrıca, üst düzey yetkililer Moğolistan ve Çin arasındaki askeri işbirliği ve dostluğun önemli ölçüde derinleştiğini ve gelecekte artacağını ifade etmiştir¹¹⁸. Ancak, Çin askeri liderlerinin iki ülke ilişkilerindeki şeffaflığı tartışmalı olmuştur.

Çeşitli sebeplerden dolayı son altmış yılda Çin-Moğol ilişkilerindeki iniş ve çıkışlara rağmen, iki ülke ilişkilerine diplomatik tanıma, dostluk, işbirliği, karşılıklı anlayış ve yardım severlik hakim olmuştur. Moğolistan, ÇHC'ni kuruluşundan hemen sonra tanıyan ilk ülkelerden biridir ve olumlu ülke Ekim 1949'da diplomatik ilişkiler kurmuştur. Tarihi, ekonomik ve askeri faktörler, Moğolların Çin'e karşı duygularını etkilese de, iki ülke dostane ve iyi komşuluk ilişkileri geliştirmekte büyük ölçüde başarılı olmuştur. Özellikle son 20 yılda, iki ülkenin ilişkileri hızla gelişmiş ve önemli başarılar elde etmiştir.

Enerji ve kaynaklardan ihtiyacın giderek artmasıyla birlikte Çin'in, Moğolistan'ın kömür, bakır, ve uranyum gibi doğal kaynaklarını, kısmen veya tamamen, elde etmek ve güvenli bir şekilde bulundurmak için ciddi talepleri vardır. Moğolistan'ın Çin ile istikrarlı ve dostane ilişkilere sahip olması kendisinin hayatta kalmasından ve iki büyük devlet arasında kara ile çevrili olma gerçeğinden

<http://www.mdef.pmis.gov.mn/index.php?com=content&id=60>, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2012.

¹¹⁷ Renminbi Çin para birimidir.

¹¹⁸ Çevrimiçi, www.chinamil.com.cn, Erişim Tarihi: 01 Haziran 2012.

kaynaklanırken; Çin'in Moğolistan ile ilişkileri Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkeleri Moğolistan yakınlığından ve doğal kaynaklarından uzakta tutmasına dayanmaktadır. Çin'nin Moğolistan ile dostane ilişkiler içinde olacağına söz vermesine rağmen, Moğolistan ile olan barışçıl politikası başka güçlerin çıkarları ile çakıştığında, buna sadık kalıp kalmayacağı kesin değildir.

SONUÇ

Soğuk Savaş; İkinci Dünya Savaş'ından sonra yaşanmaya başlanan, yaklaşık 45 yıl süren devletlerin dış politikalarını, birbirleriyle ekonomik-ideolojik ilişkilerini temelden ilgilendiren, diplomalarını yönlendiren bir olgu olarak uluslararası konjonktürdeki yerini almıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılıp SSCB'nin dağılmasıyla ABD' nin önderliğindeki Batı üstünlüğüyle sona ermişti. Bu çalışmada Soğuk Savaş bittikten sonra Moğolistan Dış Politikasının eğilimleri dünyada meydana gelen değişikliklerden etkilenme şekli, Soğuk Savaş sonrası Moğolistan incelenmesi, Moğolistan'ın Dış politikasında yaşanan değişikliklerini açıklamayı amaçladım. Soğuk Savaş devletlerin dış politikalarını ve güvenliklerini derinden etkiledi. Moğolistan 1990'da bir sistemden diğerine geçerken oluşan ekonomik bunalım, sosyal sorunlarla boğuşurken diğer yandan da yeni sistemin temel ilkeleri olan demokrasi, hukuk devlet, insan hakları ilkelerini halka benimsetmekle meşgul olmuştur. Yetmiş yıllık müttefiki aynı zamanda deyim yerindeyse “para kaynağı”nı kaybeden Moğolistan ekonomik bunalımdan kurtulmak için yabancı devlet, uluslararası örgüt ve mali kuruluşlara ekonomik yardım çağrısında bulunmuştur. İçerideki ekonomik bunalım yüzünden 1994' e kadar Moğolistan dış politikası acil ekonomik yardım üzerine temellenmiştir. Gelişmiş, endüstrileşmiş ülkelerden yardım ve yatırım sağlamak aslında pek kolay değildir. Bunun için her şeyden önce Moğolistan'da demokrasinin benimsenmesi, insan haklarının temel ilkelerinin uygulanması gerekmektedir. Bununla birlikte bu ülkelerin Moğolistan'da yatırım yapması için gereken uygun ortamın hazırlanması şarttır. Bu bağlamda Moğolistan'ın uyguladığı özelleştirme ve dış yatırım kanunları bu ülkelerin yatırımlarını Moğolistan'a çekmesi açısından başarılı bir çalışma olmuştur. 1990'larda Moğolistan dış politikası incelendiğinde kökten bir değişim göze çarpmaktadır. Dış politikayı belirleyen unsurlar içinde belki de en az değişime uğrayan coğrafi konumdur. Moğolistan'ın iki büyük devlet arasında sıkışmış konumu sürmektedir. Ama bu bile belli ölçülerde değişime uğramıştır. Söz konusu iki devletten biri değişmiştir. SSCB'nin yerini Rusya Federasyonu almıştır. Üstelik

Soğuk Savaş döneminde iki büyük komşu arasında yaşanan “ideolojik savaş” sona ermiş ve Moğolistan dış politikasında ideoloji belirleyici bir unsur olmaktan çıkmıştır. Dış politikayı belirleyen bir diğer unsur olan ekonomi kökten bir değişim içindedir. Sovyet tipi ve SSCB yardımları üzerine inşa edilmiş merkezi ekonomiye son verilmiş, piyasa ekonomisine geçiş süreci başlatılmıştır.

Milli menfaati korumak için diplomatik faaliyetlerde 4 hedefin çözüme kavuşturulması gerekiyor. İlk olarak biz Moğolların kim olduğumuzu kesin belirlememiz gerekmektedir. Bu konu tarih, kültür, din gelenek, coğrafya, hava durumu, siyasi yapı, ekonomik durum, jeopolitik özellik, dış çevre ile nasıl bir ilişki kurulduğu, şu anda nasıl bir ilişki içinde bulunduğu gibi toplu meseleleri içermektedir. Daha sonra ilişki kurulacak ülke veya uluslararası kurum hakkında ilk tarihinden itibaren bugününe kadar bilgi sahibi olunması gerekmektedir. En önemlisi söz konusu ülkenin neyi istediği, nasıl bir fikir, amaç, ilgiye sahip olduğunu bilmektir. Üçüncüsü; Moğolistan ve söz konusu ülke arasında istek, arzu ve ilginin neyin üzerine yoğunlaştığı, nerelerde farklı olduğu tespit edilmelidir. Son olarak söz konusu ilginin uygunluğu ve çekişmeye dayanarak kendi politikasını belirlemelidir.

Yeni dönemde Moğolistan için yeni ilişkiler de söz konusudur. Bunların başında ABD gelmektedir. ABD ile olan ilişki her geçen gün artmakta, ABD Moğolistan’a her türlü yardımda bulunmaktadır. Fakat gerçek şu ki ABD açısından ÇHC ve RF arasında yer alan Moğolistan’ın konumu stratejik önem taşımaktadır. Bu durum ABD için önemli olduğu kadar iki komşu için de önemlidir.

Moğol dış politikasında en önemli yeni ilişki ABD ile olansa da bu tek değildir. Özellikle Japonya’yla kurulan ilişkiler 1990’lı yıllarda Moğolistan’ın iç ve dış politikasını derinden etkilemiştir. Japonya, geçiş döneminde Moğolistan’a en çok ekonomik yardımı sağlayarak derin bunalımlarını daha az zamanda atlamasına katkıda bulunmuştur.

Dünya yeni bir düzenleme içindeyken bir yandan eski düzenden kalan unsurlar, diğer yandan yeni oluşumlar ortaya çıkmaktadır. Yeni dünya düzeninde olası güç odaklarından biri de AB’dir. Moğolistan 1990’larda AB ile ilişkilerinin

genellikle ALA ve TACIS programları çerçevesinde yürütmüştür. Uzak coğrafi konumlar ve farklı ekonomik kültürel birikimler Avrupa devletleriyle ikili ilişkilerin gelişmesine olanak vermemiştir. Yine de içinde bulunduğumuz yeni yüzyılda bu konuda yeni olanakların çıkmasını beklemek hiç de hayalcilik olarak değerlendirilemez. Yenidünya düzeninde eskisinin, sürekliliğin temsilcisi olarak BM karşımıza çıkmaktadır. Moğolistan Soğuk Savaş boyunca BM'i SSCB'nin yanında bir propaganda platformu olarak görmüş ve bu yönde politikalar izlemiştir. Bu, BM'de pasif bir tutum takındığı anlamına gelmez. Ancak, Soğuk Savaş'ın ertesinde BM'in örgütsel ve işlevsel yapısının gözden geçirdiği ölçüde Moğolistan'da bu yapı içerisinde yeni bir oluşum sergilemiştir. Günümüzde Moğolistan'ın BM faaliyetlerine aktif olarak katılması takdire değerdir. Moğolistan'ın bir çok yeni önerilerde bulunması ve bunların kabul edilmesi uluslararası alanda Moğolistan'ın konumunu güçlendirmektedir. Barış Gücü Operasyonuna katılması Moğolistan'ın askeri birliğini güçlendirmekte ve birçok yeni teknik teknoloji ile tanıştırmaktadır.

Sonuç olarak, yeni bir dünya düzeninin kurulduğu süreçte, daha önce olmadığı kadar sürecin içinde yer alan Moğolistan iç politikasının yanı sıra dış politikasını buna uyarlama çabası içindedir. 1990'lı yıllar bu çabaya sahne olmuştur. Yeni yüzyılın getireceği yenilikler ışığında Moğolistan bu çabasını sürdürecektir. Çabanın başarıya ulaşması ise ancak yapılanların sağlıklı saptanması değerlendirmesiyle mümkündür.

KAYNAKÇA

KİTAP

М.Дүгэрсүрэн Ц.Гомбосүрэн , **XX зууны Монголын гадаад бодлогын түүхэн тойм**, (XX.yüzyılda Moğolistan Dış Politikası), İnterpress Yayınevi, 2004.

Бор.Ж., **Монголын Дипломат Товчоо**,(Moğolistan’ın Diplomatik İlişkisi) МУИС. ОУХДСУлаанбаатар, 2004 .

Ц.Гомбосүрэн, **Moğolistan Dış İlişkileri: Yeni Yönler Ve Yeni Ortaklık**, Inter Press, 2007.

Монгол Оросын харилцаа Баримт бичгүүд 1991-2004, (Moğolistan-Rusya İlişkisi. Resmi Belge. 1991-2004), УБ 2006.

Внешняя политическая концетция РФ, **инф.бюл.МИДа РФ**, Rusya Dış İlişkiler Bakanlığı, 1996.

Олзвой. ОХУ-с **Монгол Улсад явуулж буй геополитик** (RF’nundan Moğolistan için yürütülen bazı jeopolitik stratejiler), Алтан аргамж Yayınevi, 2001.

Т.Батбаяр, **Монгол Улсын гадаад бодлого ба дотоод өөрчлөлт**-(Moğolistan Dış Politikası ve İç Reformu).

Ж.Бор, **Монголын Тусгаар Тогтнолын Гэрэл Сүүдэр**, (Moğolistan Bağımsızlığın Işık ve Gölgesi), МУИС ОУХС, 1996.

Д.Цолмон, **АНУ-ын Түүх**, (ABD’nin Tarihi), 2007.

Л.Эрдэнэчулуун, **Алтан Аргамж**-(Altın Metodu), Moğolistan Dışışleri Bakanlığı, 2001.

Олон Улсын Харилцаа сэтгүүл, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Ulaanbaatar, Бөмбө сан Yayınevi, 2002, №2.

БНМАУ-ын эдийн засаг, **нийгмийн хөгжил 1988 онд Статистикийн эмхтгэл**-(1988 Yılında Moğolistan'ın Ekonomik Ve Sosyal Gelişimi), Улаанбаатар, 1989.

Д.Баярхүү, **Олон улсын харилцаа, Дэлхийн шинэ дэн журам**-(Uluslararası İlişkiler ve Yeni Dünya Düzeni), Ulaanbaatar, МУИС ОУХДС, 1998.

Д.Баярхүү, **Дэлхийн бодлого ба Олон Улсын Харилцаа**-(Dünya Politikası Ve Uluslararası İlişkiler), Ulaanbaatar, Siyaset Akademisi, 1995.

Монгол Улс ОХУ,-ын **Найрсаг харилцаа хамтын ажиллагааны тухай гэрээ** (**Moğolistan ve RF'nin dostluk ilişkisi ve iş birliği Anlaşması**) 1993.

Х.Олзвой, **Moğolistan'ın jeopolitiği Batı ve Doğu gelişmesinin 1990'lardaki özelliği: Batı ve Uzakdoğu**, No: 1.2, 1997.

З.Бжезинский, **Великая шахматная доска Москва, Международные отношения**, 1998.

БНХАУ-ын **хөгжлийн шинэ чиг хандлага**-(ÇHC'nin Gelişen Yönleri) УБ, Uluslararası İlişkiler Araştırma Merkezi, 2009, .

Н.Алтанцэцэг, **Хөгжингүй улсуудын Монголдох судлал ба бодлого**-(Büyük Güçler Tarafından Moğolistan Hakkında Yapılan Araştırmalar Ve Politikalar) (RF, ABD, ÇHC)". Урлах эрдэм, Ulaanbaatar 2008.

С.Жаргалсайхан, **Хятадын Бодлого-(ÇHC'nin Politikası)**, Мон Судар, Ulaanbaatar, 2008.

Ц.Пунцагноров, **Монгол Америкийн хөгжлийн зам ба өнөөгийн байдал-** (Moğolistan ve Amerika'nın İlişkisinde Kat Edilen Yol Ve Günümüzdeki İlişki Durumu: 'Batı Ve Uzakdoğu) 1994.

Гольман М.И., **Проблемы новейшей истории МНР в буржуазной историографии США.** М, 1970.

Хурметхан, **Монгол Улс-АНУ-ын иж бүрэн түншлэлийн эхэн**, (Moğolistan Ve ABD Arasındaki Ortaklık İlişkisinin Başlangıcı) Улаанбаатар, 2007.

Г.Төмөрчулуун. **Үндэсний эрх ашиг ба үндэсний аюулгүй байдал Тусгаар тогтнол 1991.**(Milli Çıkar ve Milli Güvenlik ve Bağımsızlık).

Alphonse F.La Porta-Debra A. Grossman, **The Future is Now-The Mongolian Journal Of International Affairs.** №5, 1998.

A.Tuvshintugs, **Military Relations Between Mongolia And Russia: Historical AContemporary Practice The Institute For Strategic Studies; Neighbors Through The Centuries**, Ulaanbaatar, 2005.

Denny Roy, **China's Foreign Policy**, Rowman and Littlefield Publishers Inc., 1998.

Du.Shivey, **Çin-Moğolistan İlişkisi 1980-1995**, Ulaanbaatar, 1997.

Ertan Efegil, **Orta Asya'da Otoriter/Abayasal-Patronaj Rejimler ve Bush Yönetiminin Orta Asya Devletleri ile İlişkileri**, s.105-Yelda DEMİRAĞ, Cem KARADELİ, **Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya**, Palme Yayıncılık, Ankara, 2006.

European Commision, **How To Work With TACİS:For Organisations Seeking To Obtaining Tacis Contracts**, Tacis Services, European Commision, Brussels., 1995.

Hedley Bull, **The Anarchical Sosity; A Study of Order in World Politics**, London, Macwillian, 1977.

Henry H.-Covington Lieutenant Colonel, **USA Sino-Soviet Stakes in Mongolia A Research Study Submitted To The Faculty**, Air University Maxwell Air Force, May 1974, Alabama.

How To Work With TACİS, Tacis Information Office in Brussels, 1995.

İ.J.Korostovets Von, **Cinggis Khan Zur Sowjet Republic**, Berlin,1926.

Kim The Lorenzian, **Theory of Agression and Peace Research; A Criligue The War System, An İnterdisciplinary Approuch**, Westview pres Boulder, Colorado, 1980.

Lord Palmerston, **In the Debate on the Treaty of Adrianople**, Harvard, 3-rd Series, Vol.18, Col.122.

Mongolian Defense White Paper 1997-1998, Ulaanbaatar:Institute for Strategic Studies,1998.

Moğolistan Dışışleri Bakanlığı, **Монгол Улсын Гадаад Бодлогын Хөх Ном** (Moğolistan Dış Politikası Mavi Kitabı), Ulaanbaatar, 2006.

Owen Lattimore, **The Soluation in Asia**, Boston., 1949.

Ole Braun and Ole Odgaard, **Mongolia in Transition**, Nordic Institute of Asian Studies,1996.

Pham Nguyen Long, **The ky XXI, vi the cua ASEAN o vong cung Dong A.**-(Yirmi Birinci Yüzyılda, Doğu Asya’da ASEAN’ın Pozisyonu), New Environment in East Asia.

Seiji Finch Naya-Joseph, L.-H. Tan, **Asian Transnational Economies:Challenges and Prospects for Reform and Transformation**, California, 1995.

Seyom Brown, **Why People Fight in the Causes and Prevention of War**, St.Marlin’s Press, New York, 1987.

Tran Khanh, **lien ket Asian trong boi canh toan cau hoa, Hanoi**-(Küreselleşme Bağlamında ASEAN, 2002.

Ts.Batbayar, **Open Mongolia and Mongol-Russian Relations**, The Mongolian Journal of International Affairs, No.5. 1998.

MAKALE

С.Дамдинсүрэн, “Монгол Оросын харилцааны шинэ шат” (Moğolistan Ve Rusya İlişkilerinin Yeni Merdiveni) **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 2002, №2, s.33.

“Олон Улсын Харилцааны Сэтгүүл”,**Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 2003, ss.36-37.

Эрдэнэчулуун.Л., " Глобал ертөнц ба Монгол Улсын гадаад бодлого", **Алтан аргамж**-(Global Dünya ve Moğolistan’ın Dış Politikası, Moğolistan Dış İşler Bakanlığı) 2001, №4, s.15.

Цолмон.Д., "Даяаршил ба буурай хөгжилтэй орнуудын эрх ашиг, аюулгүй байдлын зарим асуудал, Олон улсын харилца”-(Küreselleşme Ve Az Gelişmiş Ülkelerin Hakkı Ve Bazı Güvenlik Sorunu) Бемби сан, **Улаанбаатар**, 2002, №2, s.23.

А.Мозговой, “Эхо планеты”, №24, ООО.Москва, **Тверской бул**, 1990, ss.36-37.

Галсанжамц, С., "Ази Номхон Далайн аюулгүй байдлын хамтын ажиллагааны зөвлөл", **Стратеги судлал, Улаанбаатар**, 1998, №1, s.35.

Баярхүү.Д., “Монгол Улсаас ARF, ASEM, ACD-д оролцох бодлогын тухайд”, **Монгол Вьетнамын харилцаа-50 жил**-(Moğolistan’ın ARF, ASEM, ACD’ye Girmek İçin Dış Politikası), Бемби сан Yayınevi Улаанбаатар, s.70.

Баясах.Ж., " Монгол Улсын гуравдагч хөрш хийгээд түншийн асуудалд", **Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал ба гуравдагч түнш орнууд**-(Moğolistan’ın Üçüncü Komşusu Ve Ortaklık Konusu), Улаанбаатар-(İnterpress Yayınevi), 2002, s.66.

Дашцэвэл.С., "Зүүн өмнөд Ази дахь түгшүүртэй байдлын нэг голомт", **Дорно дахины судлалын асуудал**-(Güney Doğu Asya’nın Kötü Durumun Kaynağı) Улаанбаатар 1986, №1, s.29.

С.Баяр, “ Гадаад Монголын статус кво юуг өгүүлнэ вэ ?”-(Moğolistan’ın Dış Statüsü Neyi İfade Ediyor), **Ардын эрх сонин**, №170.

"З.Бжезинский Великая шахматная досква"-**"Международные отношения"**, **Москва**, 1998.

З.Бжезинский "Великая шахматная доска Москва, Международные отношения" 1998.

"Московский комсомолец" №41, 1999 -В.С. Мясников "Положение в сфере безопасности в Северо Восточной Азий" **Проблемы Дальнего Востока**. №5, 1996.

С.Оюунтуул, “Үндэсний шуудан”, **сонин**-(Milli Posta Gazetesi), 2010.12.20, №301.

Alan J.K. Sanders, "Foreign Relations and Foreign Policy", **Mongolia in Transition**, ed. Ole Bruun and Ole Odgaard, Nordic Institute of Asian Studies, 1996, s.34.

Beril Dedeoğlu, “Uzakdoğu'da ASEAN Çerçevesindeki Bölgesel Örgütlenmeyi Etkileyen Dışsal Faktörler”, **Dış Ticaret Dergisi**, Cilt: 3, Fasikül: 9, Nisan: 1998, b.a.

B. Gerelchimeg, “Mogolistan ve ABD Tarafından Mogolistan’a Destek”, **Өнөөдөр сонин**-(Bugün Gazetesi), 1997-12-6, №279, s.4.

Fuad Hüseyinov, "TACIS Programı ve Azerbaycan," **Avrasya Etüdleri**, T.C Başkanlık TİKA, No. 19, (İlkbahar/Yaz 2001), s. 75.

Ian Storey and You Ji, “China’s Aircraft Carrier Ambitions: Seeking Truth from Rumors,” **Naval War College Review** vol. 57, no. 1, s. 7.

"Jiang Zemin visits Mongolia as an Act to strengthen Good-Neighborly and Firendly Relations with the Neighboring Countries." **Hong Kong Zhongguo Tongxun**, 19 July 1999.

Kenneth Jarrett, “Mongolia in 1987: Out from the Cold?”, **Asia Survey**, Vol. XXVIII. №1, January 1988, s.78.

L.Erdenechuluun,"Global Yortonts ba Mongol Ulsyn Gadaad Bodlogo," **Altan Argamj Journal of Foreign Affairs and Studies**, 4/2001, s.9.

Marko Milivojevic, “The Mongolian Revolution of 1990: Stability or Conflict in Inner Asia?”, **London: Research Institute for the Study of Conflict and Terrorism**, ConflictStudies No. 242, June 1991, s.15.

Mohan Malik, "Mongolia's Policy Options in the Post-Soviet Union", **The Korean Journal of Defense Analysis**, s.283.

Pranab BARDHAN "Social Justice in the Global Economy", **International Institute for Labour Studeis, ILO Social Policy Lecture**, University of the Western Cape, South Africa, 1-6 September 2000, s.1.

Ralph A. Cossa, "Assuring Mongolia's Independence, economic security, and Ecological Balance", **Regional Security Issues and Mongolia**, Ulaanbaatar: Institute for Strategic Studies, No.7, s.15.

Ravdan Bold, "Northeast Asian security perspectives: the view from Mongolia", **Mongolia's Strategic View**, Ulaanbaatar: Institute for Strategic Studies, 1996, s.7.

Stobdan P., "Mongolia after the Cold War", **Asian Strategic Review 1993-1994**, s.219.

Treaty on Friendly Relations and Cooperation between Mongolia and the People's Republic of China, 29 April 1994, Ulaanbaatar, Mongolia", **Mongolian Defense White Paper, 1997-1998**, Ulaanbaatar: Institute for Strategic Studies, 1998.

Tom Ginsburg, "Nationalism, Elites, and Mongolia Rapid Transformation," **Mongolia in the Twentieth Century: Landlocked Cosmopolitan**, ed. Stephen Kotkin and Bruce A. Elleman, New York: M.E. Sharpe Inc., 1999, s.251.

Tumurchuluun G., "Mongolia's Foreign Policy Revisited: Relations with Russia and the PRC into the 1990s", **Mongolia in the Twentieth Century: Landlocked Cosmopolitan**, ed. Stephen Kotkin and Brace A. Elleman, M.E. Sharpe, Inc. New York, 1999, s.278.

"World Security Institute: Mongolia's Delicate Balancing Act", **China Securitiy**, Vol.5, №2, 2009, s.75

Yuryeva, T. V. “Problemı Natsionalnoy Bezapasnosti RF,” **Vneşnaya Palitika Rassiskay Federatsii 1992-1999**,”Moskova,Rosspen”,Российская ПолитическаяЭнциклопедия, 2000, ss.51-77.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

Çevrimiçi,<http://search.janes.com.libproxy.nps.edu/Search/documentView.do?docId=/content1/janesdata/sent/cnasu/mon>, Erişim Tarihi: 25 Haziran 2012.

Çevrimiçi, www.chinamil.com.cn, Erişim Tarihi: 01 Haziran 2012.

Çevrimiçi,http://www.mongolianembassy.us/mon_mongolia_us_relations/page7, Erişim Tarihi:25Ağustos 2012.

Çevrimiçi,<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2779.htm#relations>, Erişim Tarihi: 25Ağustos 2012.

Çevrimiçi,<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2779.htm#relations>, Erişim Tarihi: 25Ağustos 2012.

Çevrimiçi,<http://www.mfa.gov.tr/mogolistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 23 Mayıs2012.

Çevrimiçi, <http://www.aseanregionalforum.org/>, Erişim Tarihi: 3 mayıs 2012.

Çevrimiçi, <http://www.mfa.gov.mn>, Erişim Tarihi: 3 mayıs 2012.

Çevrimiçi, <http://www.mecs.gov.mn/article-489-424.mw>, Erişim Tarihi: 13 Haziran 2012.

Çevrimiçi, http://www.mongolianembassy.us/mon_mongolia_us_relations/page6.php Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2012.

Çevrimiçi, http://www.mongolianembassy.us/mon_mongolia_us_relations/page7.php
Erişim Tarihi: 2 temmuz 2012.

AIMS AND PURPOSES, Çevrimiçi, http://www.aseansec.org/about_ASEAN.html,
Erişim Tarihi:24 Mayıs 2012.

Morris Rossabi, "Mongolia in the 1990s: from Commissars to Capitalists?",
Çevrimiçi, <http://www.soros.org/mongolia/rossabi.html>, Erişim Tarihi: 10 Temmuz
2012.

Official Web site of the Ministry of Defense, Çevrimiçi,
<http://www.mdef.pmis.gov.mn/index.php?com=content&id=60>, Erişim Tarihi: 25
Nisan 2012.

"Joint Statement on US-Mongolian Relations, Ulaanbaatar, Mongolia, 2 May 1998."
Çevrimiçi,<http://secretary.state.gov/www/statements/1998/980502.html> Erişim
Tarihi: 23 Nisan 2012.

"A shift in Asia, as Mongolia stirs," Mongolia, **Global Intelligence Update**,
Çevrimiçi, <http://www.stratfor.com/Services/giu2000/051900.ASP>, Erişim Tarihi:
10 Mayıs 2012.

"The possibility of inclusion of Mongol soldiers in peacekeeping forces," **Uduriin
Toli (Daily News**, Çevrimiçi, http://www.mol.mn/udur_toli/ue4/ulstur.htm, Erişim
Tarihi: 09 Mart 2012.

"The US assistance to Mongolian peacekeeping forces," **Zuunii Medee Century
News**, Çevrimiçi, http://www.mol.mn/zuunii_medee/zm2/main.htm, Erişim Tarihi:
12 Şubat 2000.

"China's Pursuit of Africa" 2009 , Çevrimiçi, www.csis.org, Erişim Tarihi: 09 Mayıs
2012.

"Concept of National Security of Mongolia.", Çevrimiçi, http://www.extmin.mn/concept_of_national_security_ofm.html, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

“ASEAN ve Çin”, Çevrimiçi, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter4/chapter40401.htm>, Erişim Tarihi: 26 Nisan 2012.

“ASEAN Açısından Moğolistan”, Çevrimiçi, <http://www.mongoliatrade.mn/index.php?cid=407>, Erişim Tarihi: 21 Aralık 2011.

Derek J. “Mitchell China and the Developing World” 2006, Çevrimiçi, <http://csis.org/search/>, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2012.

DIĞER KAYNAKLAR

Т.Батбаяр Монгол Улсын гадаад бодлого ба дотоод **өөрчлөлт**-(Moğolistan Dış Politika ve İç Reformu).

Т.Батбаяр Монгол Улс ба Геополитик-Moğolistan ve Jeopolitika,УБ 2008.

Г.Төмөрчулуун Монгол Улсын Гадаад бодлого Moğolistan Dış Politikası УБ, 2002.

ГХЯ-ны, 2006 оны үйл ажиллагааны тайлан, Гадаад харилцаа : Монгол Улсын ГХЯ-ны мэдээллийн товхимол, (Moğolistan Dış İşler Bakanlığı 2006 Yılı Faaliyet Anketi), Улаанбаатар, 2007.

ТАСИС хөтөлбөрийн, Үндэсний зохицуулах товчоо Танилцуулах материал-(TACIS Programı Milli Düzenleme Bürosu) УБ.,2003.2004.2005.

Монгол улс-**АНУ-ын хамтарсан мэдэгдэл**, Moğolistan ve ABD Bildirisi.

The TacisProgramme 1998 Annual Report, Europaen Commission, Brussels, 23.07.1999 Com(99)380.

The TacisProgramme 1998 annual report, Europaen Commission, Brussels23.07.1999 Com(99)380 Zusammenarbeit die zaehlt; Im Blickpunkt:Das TACİS-Programm der Europaeischen Union im Jahr 1999, Europaeische Kommission, Generaldirektion Aussenbeziehungen, 2000.

Монгол Улсын Үндсэн Хууль Улаанбаатар-(Moğolistan Anayasası), 1992.